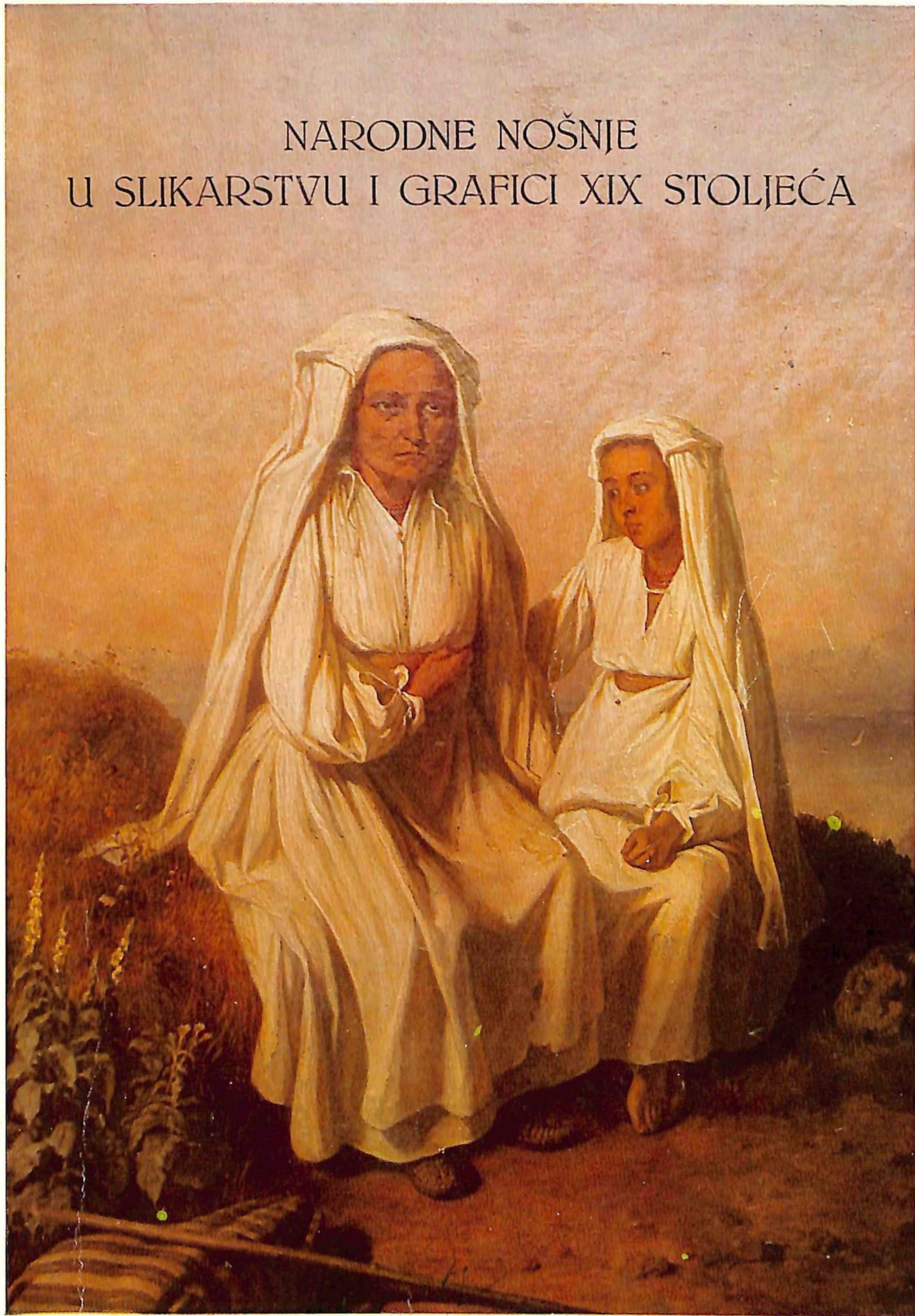

Marijana Schneider

NARODNE NOŠNJE
U SLIKARSTVU I GRAFICI XIX STOLJEĆA

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB

KATALOG MUZEJSKIH ZBIRKI

V

Urednik
Dr LELJA DOBRONIĆ

Marijana Schneider

NARODNE NOŠNJE
U SLIKARSTVU I GRAFICI XIX STOLJEĆA

ZAGREB
1971

Fotografije:
LJERKA KRTELJ

Zvonimir Mikas (sl. 14)

Tisak: Medicinska naklada — Zagreb, Šalata 3
(22. srpnja 1971.)

Od pradavnih su se vremena pojedine grupe ljudi nastojale svojim odijevanjem izdvajati od drugih grupa. Bilo je to kojiput drugo selo, drugo pleme, kasnije drugi stalež. Stare istočnjačke civilizacije razvile su pored drugih oblika svoje materijalne kulture i svoje osobite nošnje po kojima su se stanovnici pojedinih država raspoznavali od svojih susjeda. Antičko je doba isticalo razliku odijevanja civiliziranog svijeta od barbara. U vrijeme velike seobe naroda već su postojale izražene i poznate odlike u odijevanju pojedinih plemena. U Evropi su kroz čitav srednji vijek, sve od početaka razvoja feudalnog društva, ljudi svojim odijelom prvenstveno isticali svoju pripadnost pojedinim društvenim slojevima. Tek je renesansa pridonijela razvoju nešto individualnijih oblika, pa i neke vrste mode. U Italiji koja je prednjačila u kulturi i umjetnosti, počeo se izdvajati način odijevanja pojedinih gradova i malih država. U XVI je stoljeću blagostanje građanskog staleža po čitavoj zapadnoj Evropi omogućilo oblikovanje tako raznolike nošnje da se po odijevanju moglo prepoznati porijeklo pojedinog građana. U istom se stoljeću pojavljuju i prve zbirke modnih slika. Grafičar Jost Ammann¹ objavio je »Beschreibung aller Stände« i »Frauen Trachtenbuch« s nošnjama staleža, odnosno žena iz raznih gradova Evrope. Pretjerana raskoš u odijevanju navodila je gradske uprave da izdaju odredbe protiv luksuza, kojih se usprkos visokim kaznama malo tko držao. Značajno je pri tome da se osobito strogo određivala odjeća radnih ljudi, kako ne bi posegnuli za oblicima, tkaninama i nakitima koji su bili pridržani za plemiće i patricije.

Tek od sredine XVI stoljeća, kad se u zapadnoj Evropi plemići i bogati građani počinju odijevati prema zajedničkim uzorima, kad modom dominira prvo Španjolska, a od XVII stoljeća na dalje Francuska, nošnja puka počinje se jače razlikovati od nošnje bogatijih slojeva. Zapravo se nošnja tih slojeva udaljuje od nošnje svoje zemlje — ne može se još reći: naroda — a puk zadržava stare oblike, preuzimajući s vremenom neke pojedinosti prema modi koja je već prošla. Tako su neki elementi renesansnog, baroknog, pa i bidermajerskog kostima dodavani na osnovne pučke odjevne predmete koji su nekiput imali svoje korjene u dalekoj prošlosti.

U hrvatskim je krajevima nošnja imala posve osebujan razvoj, s kojim se može usporediti jedino razvoj nošnje u Ugarskoj i Poljskoj. Naime, susjedstvo i kontaktiranje s Turcima unijelo je u odjeću tih ze-

malja dosta istočnjačkih elemenata. Mnogo puceta, galona, gajtana, krzna, oblici kapa i čizama — sve je to kroz skoro tri stoljeća bilo zajednička karakteristika nošnje svih društvenih slojeva. Postojale su razlike jedino u bojama, bogatstvu tkanine, nakita i krzna. Tek kada velikaši, a zatim plemići i građani počinju preuzimati zapadnoevropsku modnu odjeću, ovi specifični oblici hrvatske nošnje, dotad zajednički svim krugovima, postaju značajka pučke nošnje. Tokom XVIII stoljeća još djelomično traje upotreba hrvatske nošnje kod konzervativnijih plemića i građana domaćeg porijekla, a u XIX stoljeću u vrijeme Preporoda dolazi do pokušaja da se hrvatska povijesna nošnja opet udomači kod građana. Ipak konačno ta domaća, narodna nošnja ostaje isključivo pučka, seljačka. Tada doživljava i svoj najbogatiji razvoj u gotovo neopisivoj raznolikosti oblika, šara, boja i ukrasa, do te mjere da gotovo svako selo ima neku svoju osobitost odijevanja. Međutim, u tom istom stoljeću započinje već i djelovanje onih sila koje će dovesti do propadanja izvorne seljačke nošnje. Dok s jedne strane ukidanje kmetstva i raspadanje zadruga dovodi do veće individualiziranosti nošnje, s druge strane industrijalizacija unosi u sela jeftinije materijale, promjene načina privređivanja i načina života više ne omogućavaju izradu domaćih tkanina i veziva. Narodna se nošnje oblače samo u svečanim zgodama, najljepši stari primjerci spremaju se u muzeje. Profesionalne folklorne grupe njeguju tradiciju narodnih običaja, pjesama i plesova, prikupljajući i originalne nošnje. Folklorne smotre potiču seljačke grupe da čuvaju i ponovno oblače svoje stare nošnje. U ovim okolnostima prikazi narodnih nošnja i scena u djelima slikara i grafičara XIX stoljeća imaju dvostruko značenje: da budu dokumenti o razvoju u prošlim razdobljima i da budu poticaj za čuvanje u budućem vremenu.

Već u XVI stoljeću kad nastaju prva djela o odjeći u Evropi spominju se među nošnjama drugih zemalja također i nošnje stanovnika naših krajeva, prema nazivima koji su tada bili u upotrebi². U djelu: Cesare Vecellio, *Habiti antichi et moderni di tutto il mondo*³, za koje se autor poslužio nizom prije objavljenih ilustriranih knjiga, prikazani su vojnici na mletačkim galijama za koje se u tekstu kaže da su porijeklom Slaveni ili Dalmatinci, zatim Hrvat, Dalmatinac, Dalmatinka ili Slavenka, Dalmatinka s otoka Cresa, pa uskočki vođa i djevojka iz Dubrovnika. Međutim, ovi se prikazi ne odnose direktno na pučku nošnju. U XVII stoljeću u djelu Weikharda Valvasora⁴ nalaze se bakrorezi grupa u narodnim nošnjama iz Rijeke, Istre, Bijele Krajine i Žumberka, a tu se već donekle može govoriti o pučkoj nošnji, iako ne uvijek upravo seljačkoj, nego i o nošnji gradskog puka.

Prvi izraziti primjeri prikaza narodnih nošnja potječu iz druge polovine XVIII stoljeća i to iz Dalmacije. Tamo su osobito tzv. Morlaci privlačili pažnju putopisaca i narodopisaca zbog svojih osobitih oblika života, običaja i odijevanja. Talijanski putopisac Alberto Fortis putovao je Dalmacijom u više navrata, pa je u knjizi: *Viaggio in Dalmazia*⁵ donio i bakroreze s prikazima narodnih nošnja.

Tako su sve do XIX stoljeća opisi i prikazi našeg seljačkog života, običaja, pa tako i nošnja, samo povremeni i pojedinačni. Kako su narodne nošnje najslikovitiji dio seljačke materijalne kulture, likovni se prikazi ograničuju gotovo isključivo na slike kostima. Osim tih ilustracija na mnogim se vedutama od kraja XVI stoljeća na dalje kao štafaža nalaze likovi stanovnika prikazanog kraja, pa je tako na rubu drugih prikaza zabilježena seljačka nošnja u svojim ranijim razvojnim oblicima. Tek se u XIX stoljeću pojavljuje šire, opsežnije i stručnije zanimanje za naše seljačke nošnje. Tome je uzrok veća specijalizacija nauke, a također i sve veće zanimanje za osobitosti pojedinih naroda, pogotovo vlastitog.

Na samom početku XIX stoljeća objavljeno je djelo koje je posve etnografskog značaja. Baltazar Hacquet⁶, porijeklom Francuz, zanimanjem kirurg, kasnije profesor prirodnih nauka na sveučilištu u Lavovu, proveo je dvadesetak godina u Sloveniji, a ukupno četrdesetak među slavenskim narodima uopće. Među njegovim djelima, koja uz proučavanje prirode obično sadrže i neke etnografske podatke, tom je istraživanju posebno posvećena knjiga: *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrier und Slaven...* objavljena u Leipzigu u pet svezaka od 1801. do 1808. godine. Ilustrirana je s 32 bojadisana bakroreza, pretežno pojedinačnih figura seljaka u narodnim nošnjama od najzapadnijih u Ziljskoj dolini u Koruškoj, pa sve do najistočnijih Rašana (Srba) i Klementinaca (Albanaca) — (br. 1—30). Prvih dvanaest bakroreza iz prva dva sveska signirani su »Geissler«. Bakrorezac i ilustrator Christian Gottfried Heinrich Geissler⁷ studirao je slikarstvo na Umjetničkoj akademiji u Leipzigu, zatim boravio više godina u Rusiji. Nakon povratka u Leipzig 1798. surađivao je stalno s tamošnjim izdavačima ilustrirajući njihova izdanja putopisnog karaktera, a i samostalne albume. Suvremena najava novog takovog djela o Rusiji ističe odlike ovog ilustratora: »Vrijedni prijatelj pisca, poznati umjetnik Geissler, suputnik savjetnika Pallas, nacrtao je slike po naravi i obradio ih na svoj dopadljiv karakterističan način.«⁸ O Geisslerovoj suradnji s Hacquetom nema spomena, pa nije poznato na koji je način dobio podatke za svoje bakroreze. Budući da njegova biografija ne bilježi putovanja po našim krajevima moguće je da su ilustracije nastale na temelju opisa i skica koje je dao sam Hacquet. Prvih dvanaest bakroreza koje je sigurno izradio Geissler, odlikuje se kompozicijom zatvorenom u oval, čistoćom linije i delikatnim bojadisanjem. To su prava mala remek-djela. Ilustracije ostalih triju svezaka su jednostavnije: sadrže samo figuru s naznačenim krajolikom, a boje su nanesene plošno. U više primjera odabrane su tako loše da su lica posve potamnila. Stoga je vrlo vjerojatno da su rad drugog grafičara.

Tokom slijedećeg desetljeća nakon svog izlaženja ilustracije su Hacquetove knjige prerađivane za niz malih džepnih izdanja kakova su tada bila veoma u modi. U Francuskoj je M. Breton prema djelima

Hacqueta, Fortisa i Cassasa⁹ priredio knjižicu: *L'Illyrie et Dalmatie ou moeurs, usages et costumes de leurs habitants et de ceux des contrées voisines*. Paris 1815. 2 sveska. Janus Pannonius preveo je to džepno izdanje na njemački: *Illyrien und Dalmatien oder Sitten, Gebräuche und Trachten der Illyrier und Dalmatier und ihrer Nachbarn*. Pesth 1816. u dva sveska s 36 ilustracija, nošnje prema Hacquetu, vedute prema drugim izvorima. Izdavač je engleskog izdanja, prvog u seriji »The World in Miniature«, Frederic Shoberl: *Illyria and Dalmatia; containing a description of the Manners, Customs, Habits, Dress, and other Peculiarities Characteristic of their Inhabitants, and those of the Adjacent Countries*. London s. a. u dva sveska s 32 bojadisana bakroreza. Izvrsno izrađene i precizno bojadisane ilustracije datirane su 1821. Na taj su način putem džepnih izdanja, tekstovni i ilustrativni podaci o životu i nošnji naših naroda našli put do mnogih čitalaca u zapadnoj Evropi. Da li su za knjigu: Zana, *The Costume of Illyria and Dalmatia*. London 1824, u dva sveska s 36 bojadisanih tabla u 4°, također upotrebljene ilustracije iz Hacqueta nije moguće reći, jer je poznata samo po bibliografskom podatku¹⁰.

Njemačko džepno izdanje je II knjiga serije: *Miniaturgemälde aus der Länder- und Völkerkunde, von den Sitten, Gebräuchen, der Lebensart und den Kostümen der verschiedenen Völkerschaften aller Weltteile ...*, koja je izlazila u Leipzigu i Budimpešti između 1813. i 1826. godine. Koliko je poznato, objavljeno je šesnaest knjiga u pedesetak svezaka, a prikazan je niz zemalja i naroda svijeta, od Velike Britanije do Japana, od Rusije do Brazila. Osim pojedinih svezaka po našim bibliotekama postoje i same ilustracije izvađene iz nekog kompleta. Usprkos svog malenog formata zanimljivi su dokumenti krajeva i svog vremena. Ti prikazi obuhvaćaju i vedute opisanih zemalja¹¹, građevine, običaje, a gotovo polovina prikazuje nošnje. Iako su neke knjige objavljene u Pešti, središte čitave serije ostaje Leipzig, taj jaki izdavački i knjižarski centar, koji raspolaže čitavim aparatom potrebnim za veliku i raznoliku produkciju. Tu djeluju i grafičari, ilustratori ovih knjižica, većinom specijalizirani za pojedinu vrstu motiva. Bakroreze nošnja izrađuju najčešće Charles Beyer i Joseph Zutz. Iako ne signiraju uvijek svoje listove, nije teško razlikovati njihove radove. Dok Zutz reže isključivo linije, modelirajući tijela i odjeću, te zatamnjujući sjene gustim uporednim crtanjem, Beyer osobito lica i nabore oblikuje točkanjem pomoću kotačića (*roulette*, *Rädel*). O životu i djelatnosti Josepha Zutza nije ništa poznato; vjerojatno je to jedan od mnogobrojnih reproduktivnih grafičara zaposlenih u proizvodnji ilustriranih knjiga. Charles, zapravo Carl Traugott, Beyer¹² studirao je slikarstvo na Akademiji u Dresdenu od 1806, no posvetio se bakrorezu i nadorezu. Negdje oko 1820. prelazi u Pariz gdje djeluje desetljećima kao ilustrator, izrađujući za francuske i engleske izdavače pretežno reprodukcije portreta, bitaka i genre-scena. Djelatnost u Leipzigu samo je njegova početna faza rada, jer su njegovi

bakrorezi nastali 1816. (Egipat) i 1817. (Španjolska). Zutz radi bakroreze za izdanja od 1816. do 1824. što znači da je vjerojatno stalni suradnik izdavača (br. 31—69).

U prva dva desetljeća XIX stoljeća objavljen je u Evropi priličan broj ilustriranih knjiga, kao i albuma narodnih nošnja iz naših krajeva. Izlazili su u Austriji: *Kleidertrachten der Kaiserlich-Königlichen Staaten*. Beč oko 1808. 50 bojadisanih tabla u 4°; Karl Timlich, *Sammlung der merkwürdigsten Nationalcostüme des Königreichs Ungern*. Beč 1816. 60 listova; Josef Heinbucher von Bikessy, *Pannoniens Bewohner in ihren volkshümlichsten Trachten dargestellt*. Beč 1820. 65 bojadisanih listova u 4°; isti, *Vollständige Sammlung der merkwürdigsten ... National-Kostüme von Ungarn und Kroatien*. Graz 1820. No i zemlje zapadne Evrope zanimale su se za slikovite nošnje i običaje austrijskih naroda: Bertrand de Moleville, *Costume of the hereditary States of the House of Austria etc*. London 1804. 50 bojadisanih bakroreza u 4°; *Picturesque representations of the Dress and Manners of the Austrians*. London 1814. 50 bojadisanih bakroreza u 8°; Ernest Friedrich Germar, *Reise nach Dalmatien und in das Gebiet von Ragusa*. Leipzig-Altenburg 1817. 9 bojadisanih bakroreza u 8°; Marcel de Serres, *L'Autriche ou Moeurs, Usages et Costumes des habitants de cet Empire*. Paris 1821. 6 svezaka s bojadisanim slikama u 16°. Nažalost, od navedenih izdanja rijetko se koje može naći u našim knjižnicama, pa su pretežno poznata samo prema bibliografijama. To je i razlog da se ne može točno ustanoviti odakle potječu ili kad su nastali pojedinačni grafički listovi (br. 70—76), koji su u nekim slučajevima dokumentarno zanimljivi, u nekim umjetnički vrijedni, ali češće nepouzdati, pa kojiput i groteskni.

Zanimanju pojedinih mogućnika u Austriji za krajolike i nošnje naših krajeva imamo zahvaliti nastanak serija originalnih akvarela iz ruku vrijednih umjetnika. Franz Jaschke¹³, nagrađivan kao student bečke Akademije, prati 1807. i 1808. kao komorni slikar nadvojvodu Ludwiga na putovanju Hrvatskom, Slavonijom i drugim krajevima uzduž turske granice. Prema svojim tada nastalim crtežima i gvaševima izrađuje Jaschke poslije povratka u Beč niz većih akvarela, od kojih se 40 pejzaža sa štafažom u narodnim nošnjama čuva u zagrebačkoj Modernoj galeriji, te 70 bojadisanih bakroreza, veduta i narodnih nošnja iz Ugarske, Sedmogradske i Vojne Krajine: *National-Trachten und Ansichten von Ungarn*. Beč 1821. — Slično je tako slikar, bakrorezac i litograf Karl Russ¹⁴ bio dvorski slikar nadvojvode Johana, za kojeg je 1810—11. izradio niz akvarela iz Štajerske, među kojima se nalazi i nekoliko nošnja hrvatskih seljaka sa štajerske granice uz Dravu¹⁵. — Mnogi slikari veduta koji su putovali našim krajevima postavljali su u svoje kompozicije štafažu u narodnoj nošnji prikazanog kraja. U tome se posebno istakao Jakob Alt¹⁶.

Italija je odvajkada bila cilj nadarenih naših slikara koji su se u umjetničkim centrima nastojali zanatski i umjetnički usavršiti. Tokom svog studija često su prikazivali modele iz talijanskih krajeva, pa su

tako nastali brojni crteži, skice, studije i slike narodnih nošnja, tipova i scena iz Italije. Slovenski slikar Matija Langus¹⁷ nastavio je nakon studija na bečkoj Akademiji učenje u Italiji. Iz godina 1824. do 1826. potječu četiri od njegovih sačuvanih crtanka koje je objavio Isidor Cankar¹⁸, a sadrže niz skica i studija figura u narodnoj nošnji: Prizori iz gostione, Tri djevojačke glave, Talijanske figure¹⁹. Iz kasnijih crtanka vidi se da je skicirao i nošnje iz Trsta, Škednja, Kočevskega Koprivnika i seljačke tipove iz Slovenije²⁰, te da je precrtavao narodne nošnje i tipove drugih zemalja²¹. Prvu biografiju Matije Langusa napisao je Ivan Kukuljević Sakcinski koji je slikara osobno poznao i od njega dobio mnoge podatke. Objavljena je prvi put 1852. u časopisu »Neven«, a zatim u »Slovníku umjetnika jugoslavenskih«²². Među ostalim slikama Langusovim navodi Kukuljević: »15. U Zagrebu, u mojoj sbirci, slika rimskog prostaka, što ju je naš umjetnik još u Rimu slikao.«²³ U popisu svoje zbirke slika koju Kukuljević 1867. nudi na otkup Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, nalazi se pod br. 68: »Portrait eines römischen Bettlers von Mathias Langus (gekauft in Laibach).«²⁴ Akademija nije otkupila Kukuljevićeve zbirke, ali neke slike iz tog popisa nalaze se danas u Povijesnom muzeju Hrvatske, no nije poznato kada i kako su nabavljene. U muzeju se među drugim slikama nepoznatog porijekla po sadržaju i motivu izdvaja lik pučanina koji ispija čašu vina, držeći u desnoj ruci opletenu bocu. Njegova odjeća: vrećasta crvena kapa, razgaljena bijela košulja zasukanih rukava, crveni prsluk, pa i oblik boce, ne mogu se uvrstiti među tipove nošnje iz naših krajeva (br. 77). Pomisao da se kod te slike možda radi o spomenutom djelu Matije Langusa, koje je na dosad neustanovljeni način iz zbirke Ivana Kukuljevića dospjelo u muzej, potkrijepljuju neke pojedinosti u načinu slikanja. U župnoj crkvi u Mokronogu na Dolenjskom nalazi se oltarna slika sv. Tilena (Egidija) koju je Langus naslikao 1823, dakle prije svog odlaska u Italiju²⁵. Sličan položaj svečeve glave pokazuje u izradi očiju, podignuta pogleda, u modelaciji donjeg kapka, nosa, rezu usana, a i u oblikovanju prstiju mnogo srodnosti sa slikom pučanina. Upravo ruke pučanina pokazuju najviše karakteristične srodnosti s nizom drugih Langusovih slika²⁶. Sve to potkrepljuje pretpostavku da je »Rimski pučanin« djelo Matije Langusa.

Zanimanje za narodnu nošnju, kao i scene i tipove iz seljačkog života odražava se i slijedećih desetljeća u likovnoj umjetnosti. U Beču kao značajnom središtu litografske proizvodnje djeluje niz grafičara koji rado prikazuju narodne nošnje i genre-scene. Karakterističan je primjer Johann Baptist Clarot²⁷, školovan na Akademiji, litograf brojnih portreta, veduta, bečkih uličnih scena i suvremenih zbivanja koje izrađuje za razne izdavače. Sličnu djelatnost nastavlja i nakon preseljenja u Budimpeštu 1841. gdje ostaje do kraja života. Nekoliko scena iz seljačkog života koje nisu označene natpisima, ali prema tipu nošnje pri-

kazuju seljake iz Panonske nizine, pokazuju Clarotovu vještinu u radu i sklonost genre-scenama (br. 81—83). Vjerojatno je negdje oko 1840. izradio toniranu litografiju djevojke iz istarskog sela Peroja (br. 84).

U primorske krajeve naše zemlje dolazili su umjetnici i s druge strane, iz Italije. Kad je 4. listopada 1832. svečano predana prometu novo izgrađena cesta preko Malog Halana, djelo velikog graditelja Kajetana Knežića²⁸, prisustvovao je tome događaju i jedan slikar koji je scenu ovjekovječio. Prikazao je vrletni Velebit s urezanom trasom nove ceste, paviljon s odličnicima, a naokolo bezbrojne likove seljaka iz okolnih krajeva: Ličane, Dalmatince, pa i varošane (br. 85). O slikaru koji se potpisao »F. Arrigoni dis. sul luogo«²⁹ nije poznato više od toga da je zajedno sa crtačem Antoniom Bramatijem³⁰ iz Milana 1833. izradio tri scene parada austrijskih trupa u tehnici aquatinte. U prikazu narodnih nošnja na spomenutoj slici Arrigoni je pokazao preciznost i strpljivost minijaturista: mnogo desetaka, možda i više od stotinu malih likova izrađeno je tako da mogu poslužiti ne samo za studij oblika, već čak i ornamentike odjeće.

Čitava naša jadranska obala, od Istre pa do Boke Kotorske jednako je privlačila i ljude koji su na njoj stalno ili kraće vrijeme živjeli, da se okušaju u bilježenju bogatih i raznolikih narodnih nošnja tamošnjeg živilja. Ako i kojiput nisu bili posve vješti tome poslu, njihovi su radovi vrlo zanimljivi pa i privlačni u svojoj naivnosti. Tako je jedan nepoznat crtač negdje oko 1830. risao i kolorirao tri para: otočane blizu Zadra, seljake iz okolice Šibenika i Kotorane (br. 78—80). Da bi postigao utisak bakroreza urezao je oko figura žljeb, ali s naopake strane. Drugi, koji je signirao pa i datirao skoro sve svoje radove, slikao je u srpnju 1833. u Zadru nošnje stanovnika okolnih krajeva: Morlake iz okolice Zadra i Knina, dva stanovnika Sinja, jednog iz okolice Imotskog, pa čak i jednog Bokelja (br. 86—92). Ime F. Füller ne nalazi se ni u jednom umjetničkom priručniku, a jedina osoba koja bi se mogla dovesti u vezu s tim imenom je Maximilian Freiherr Füller von der Brücke³¹ — što bi moglo objasniti inicijal F. kao Freiherr tj. barun. Rođen je u Karlovcu, odlikovan za hrabrost u napoleonskim ratovima redom Marije Terezije, 1843. umirovljen kao major. Poznato je da su austrijski časnici učili risanje i da su mnogi bili dobri crtači³², pa postoji mogućnost da je to bio i Maximilian Füller. Ovoj dvojici slikara narodnih nošnja iz primorskih krajeva može se dodati i treći, koji ih nadmašuje po slikarskoj vještini, ali osim njegova imena ništa o njemu nije poznato³³. Joseph Leard naslikao je pored marina i veduta nekoliko kompozicija s narodnim nošnjama, dvije iz gornjeg Jadrana: Krčanku (br. 100) i Istranke (br. 103) i dvije s južnog kraja: Crne Gore i Albanije (br. 101—102). Prve dvije, crteži olovkom, s nešto crne, crvene i bijele boje, spadaju među najbolje Leardove radove, dok su druge dvije nešto slabije. Obitelj Leard poznata je prvom polovicom XIX stoljeća u Rijeci: John Leard postao je

1816. britanski konzul³⁴, a njegova kći Rosa bila je školovana i prilično aktivna slikarica³⁵. Možda je Joseph bio sin Johna, a brat Rose s kojom je imao zajednički smisao za slikarstvo.

Četrdesetih se godina XIX stoljeća objavljivanje narodnih nošnja iz naših krajeva u zbirka i albumima tehnički olakšava upotrebom kromolitografije. Edicija »Das pittoreske Oesterreich oder Album der oesterreichischen Monarchie«, koja izlazi u svescima u Beču od 1840. do 1843, donosi u svesku 21. Istarski okrug, 22. Zadarski, 23. Splitski, 24. Dubrovački i 25. Kotorski. Svaki svezak sadrži osim teksta pet tabla: četiri vedute i jednu s nošnjama iz dotičnog kraja. Za Istru je crteže izradio Joseph Rieger³⁶, a za ostale predjele otac Jakob i sin Rudolph Alt³⁷, naizmjenice vedute i nošnje. Reproduciranjem u kromolitografiji koja u to vrijeme još nije posve usavršena, donekle se izgubila ljepota originalnih radova. — Nekako istih godina nastala je i kromolitografija »Iliri«, zapravo Istrani, izrađena u Meissenu (br. 104).

U istom se desetljeću pojavljuju i prve zbirke litografiranih narodnih nošnja u publikacijama objavljenim u našim krajevima. Zagrebački izdavač Ivan Havliček³⁸ osim velike bojadisane litografije »Grof Albert Nugent sa svojim slobodnjaci i topolovačkimi Serežani u narodnom odelu prigodom svečane instalacije njih preuzvišenosti Bana horvatskoga, slavonskoga i dalmatinskoga, dana 18^a Listopada, goda 1842 u Zagrebu«³⁹, koju je crtao i litografirao Carl Goebel⁴⁰ u Beču 1845, a na kojoj je prikazan velik broj likova u narodnoj nošnji (br. 99), izdao je 1844. u Zagrebu almanah »Iskra«. Tu se osim dviju litografija građanske nošnje u narodnom stilu nalazi i šest s narodnim nošnjama: djevojka iz Moslavine, troje serežana tj. graničara i dvoje Slavonaca (br. 93—98). Poziv na pretplatu almanaha navodi da su litografije izrađene u Beču⁴¹, a nije isključeno da je i njih izradio Goebel. U istom svesku »Iskre« objavio je pjesnik Stanko Vraz mali putopis »Put u gornje strane« u kome opisuje život i nošnju Uskoka u Žumberku. Budući taj je ovakav tekst u ono vrijeme, a pogotovo iz pera književnika, kod nas prava rijetkost potrebno je postane poznat:

»Uskok je kâršan, visokog tanahnog stasa... Kolik ga čini stas junakom, a ono kip taj uzvisuje odugo njegovo lice sa prekrasnimu càrnimi bàrkovi i sa dva càrna živa oka, kojih pogled pronica čoveka tako, te mora verovati, da su same te oči već kadre potući dušmanina. Sasvim primerna stasu je njegovomu i odeća: Košulja na vratu i pàrsiuh razgaljena, hlače skrojene od bele ili sure čohu uzke tako da tesno na noge priležu, càrne čarape i hlačice i opanke (u Hrastu sam vidio ponajviše mestve). Hlače pripasuje kožnim pasom, i ako ide po poslu izvan službe — ćemerom. Na košulju oblači ječermu od càrnog ili surog sukna izšivena càrnom, modrom ili càrvenom vunom sa putci. Vârħ toga metje na pletja haljinu ili kožuh. A na glavu metje càrvenu kapu, koju nose i deca i devojke neudate. I žene nisu mnogo manje od mužkih glavah, istih càrnih živih očiuh i odugog suhog lica, što dolazi od toga, što go-

tovo vas teret gospodarstva na njihovih ramenah stoji. I žene se vârlo krasno obrazno (malerisch) odevaju. Košulja njihova dugačka, dopirući do preko kolena, izšivena šareno oko vrata, po nedrih na razporku i na kraju širokih rukavah, i càrvenim je pasom nad kućtima pripasana. Vârħ košulje nose zobun ili šubu skrojenu na način zobuna. Pregaču si tku od vune šarenolike, (nu najviše ima modre i càrvene boje) na način saga (kobera) s fransami na okrajih. Pored toga nose hlačice od mårklog i čarape od sukna modrog, càrveno navezenog. Na to obuvaju postole (Schuhe). Na glavi stoji peča (premetica). Isto tako odevaju se i devojke s tom razlikom, da pokrivaju glavu mesto peče s càrvenom kapom i spletju càrnu kosu u jednu kitu (perčin) s upletnjakom od raznih igračicah od ljušturah, staklenih koralah i biserah, koja visi niz leđa, dočim ju žene spletju u dve kite s istovårstnim upletnjakom, koje jim vise spređa s obje strane po pàrsiuh. Pored toga ima svaka Uskokinja oko vrata djerđan od koralah i stakla na način koralah bojadisanih...«⁴²

Gotovo istovremeno u Zadru se priprema posve stručno izdanje, djelo Frana Carrare: *La Dalmazia descritta con 48 tavole miniate, rappresentanti i principali costumi nazionali*. Frano Carrara⁴³, rođen u Splitu, učenjak, profesor, konzervator i ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu, postaje kasnije profesor gimnazije u Veneciji. Kod pripremanja ovog djela nastaje poteškoća s ilustracijama. Izdavači braća Petar i Napoleon Battara nastoje kao suradnika pridobiti slikara Vicka Poireta⁴⁴. Taj Tršćanin francuskog porijekla studirao je slikarstvo u Veneciji, a od 1838. živio je u Dalmaciji. Za braću Battara već je bio izradio crteže i akvarele krajolika i nošnja, koje je litografirao Linassi u Trstu, za »Album pittoresco della Dalmazia«, Zadar 1840.⁴⁵ Do ožujka 1845. Poiret je već naslikao akvarele namijenjene za Carrarinu knjigu, ali čini se da nošnje nisu bile uvijek vjerno prikazane. Prema sačuvanom dopisivanju⁴⁶ poznato je da su Carrara i braća Battara dopunjavali crteže i akvarele Poireta i drugih suradnika primjedbama, a konačni je oblik ilustracija dao slikar Roberto Focosi. Osim Poireta sudjelovali su kod izrade predložaka i neki dalmatinski slikari diletanti: Korner iz Hercegovog, Stöckl iz Šibenika, Josip Zmajčić iz Korčule i Petar Zečević, sudski činovnik iz Splita⁴⁷. Izdavanje knjige nije dovršeno, a uz izašle sveske objavljena je samo polovica tabli, kolorirane litografije koje se odlikuju dobrim crtežom i sočnim bojama (br. 117—131).

»Prvi ilirski slikar« Vjekoslav Karas⁴⁸ školovao se u Italiji, od studena 1838. do prosinca 1847. U Rimu je između 1845. i 1847. izradio niz studija i slika talijanskih narodnih nošnja, tipova i scena. Najpoznatija je od tih slika »Rimljanka s lutnjom«, najslavnije platno hrvatskog slikarstva XIX stoljeća uopće (br. 105)⁴⁹. Sličan tip lica i vješto naslikanu tkaninu pokazuje i »Djevojka iz Napulja« (Neapolitanka goji cvijeće)⁵⁰, čitava figura u pejzažu, odjevena u crvenu svilu (br. 107). Vrlo su srodna i dva akvarela »Žene u nošnji iz Campagne«⁵¹ (br. 108—109), koji pokazuju veliku jasnoću crtanja i majstorsko baratanje tehnikom. Dosad

je ostao nepoznat još jedan ženski lik iz ovog razdoblja slikareva rada »Rimska pučanka« (br. 106), poprsje žene u profilu, u modrikastoj haljini, s bijelom maramom oko vrata i prsiju, te drugom manjom oko bujne kestenjaste kose. Postoji pandan toj slici po formatu, načinu slikanja i tipu modela, nazvan »Zena s razgaljenim prsima« ili »Kopija po Guidu Reniju«⁵² s kojim se zajedno vode kao Karasova djela u vrijeme restauriranja 1928.⁵³ Ostali dio djelatnosti slikareve na području talijanskog seljačkog genre-a poznat je prema popisu slika u vlasništvu Ivana Kukuljevića Sakcinskog: »Neapolitanski tamburaši, koje čitava hrpa ljudi sluša; umno sastavljena malena i podugačka slika, načinjena mastima. — Prizor iz rimskih pokladah, slika s mastima. — Rimljanica na bunaru, slika s mastima. — Starac sa siedom bradom, kojega polovicu lica pokriva siena; slika s mastima. — Podoba nekog Gajetana Rimljanina, i obraz njeke rimske seljanke. Male dvie nedovršene slike s mastima. — Rimska seljačka porodica pred svojom kućom, sa sedam lica, među ovimi troja djeca sa svirali, a otac s talijanskimi gajdami. S mastima na papiru, u mojoj zbirci pokraj inih Karasovih radnjah.«⁵⁴ Neke skice sa sličnim motivima nalaze se na Karasovim crtežima⁵⁵. Osim slika koje navodi u »Slovníku« kao svoje vlasništvo, Kukuljević spominje u ponudi Jugoslavenskoj akademiji 1867. i sliku »Prosti Slovenac (od Karasovih najboljih slikah, biaše na izložbi)«⁵⁶. Nije poznato da li ova slika još postoji.

Nakon povratka u domovinu, pored niza portreta koje tada izrađuje, Karas se posvećuje i prikazivanju nošnja iz Hrvatske, osobito iz kraja koji je blizak njegovom rodnom Karlovcu. Lik »Slunjanke« koja kreće na trg s košarom voća na glavi i tri kokoši svezane na štap prebačen preko ramena, izradio je prvo u akvarelu⁵⁷, a zatim u ulju negdje 1848/9. (br. 110). Uspoređena s Napuljkom, s kojom je gotovo identična po formatu i smještaju figure u pejzaž, Slunjanica pokazuje razliku u načinu slikanja, s naglaskom na etnografskom podatku nošnje. »Hrvatska graničarka sa zibkom na glavi. S mastima na platnu, u nar. Muzeu zagrebačkom« koju navodi Kukuljević⁵⁸ možda je identična sa »Slunjanikom« i nije nestala iz muzeja kako smatra A. Kassowitz-Cvijić⁵⁹. Njena studija o Karasu navodi dalje: »Od Karasovih 40 ovećih uljenih slika bilo ih je u muzeju više, pa i zanimljivih crteža, studija i skica. Sve su bile zapisane u prvom muzealnom inventaru, a zatim nestale. Nekoje se kasnije našle u peštanskom muzeju, kao tamošnje »vlasništvo« ...«⁶⁰. Doista je 1849. među »priložnicima na sabirke narodnoga muzeja: Vjekoslav Karas, malar, sa 10 slikah dalmatinskih svojega kista, predstavljajućih: a) tergovca iz Sinja, b) popa i. (istočne) c. (crkve) u ćerkvenom odielu, c) Borgosanca od Splita, č) Sinjana u svečanoj odieći, ć) Rišnjana, d) Dobrolana od Kotora, dj) Vlaha (Morlaka) od Metkovića, e) Vlahinju (Morlakinju), e) Vlaha od Arslana i f) Županca«⁶¹. Od navedenih deset malih slika Karasovih koje su vjerojatno nastale u ljetu 1849, što znači da je tada boravio u Dalmaciji, danas se u Povijesnom muzeju Hrvatske nalaze samo tri: Trgovac iz Sinja na konju, »Borgosa-

nac od Splita« i Rišnjanin (br. 111—113). Ništa nije poznato o sudbini ostalih sedam prikaza narodne nošnje iz Dalmacije. Od ove tri sačuvane umjetnički je najznačajniji akvarel Sinjanina, koji svojom dotjeranom tehnikom potsjeća na akvarele žena iz Campagne.

Sedam godina kasnije, u listopadu 1856, spominju novine da je Karas počeo »praviti sada slike iz našeg pučkog života. Među ostalima... »pastiricu ličanku« u aquarellu i još posve nedovršenu od prilike 3 1/2 stope dugačku pa 2 1/2 široku prekrasnu u 16 licah »odlazak šerezana« predstavljajuću sliku s uljem...«⁶² Mjesec dana zatim javljeno je da je došao u Zagreb i »sa sobom poneo je umjetnik taj i svoju najnoviu sliku »Odlazak šerezana« predstavljajući... Da spomenutu sliku svatko uzmogne viditi, izložit će ju slikar nekoliko danah u narod. muzeum, čim još nešto izradi, što na njoj glede tehnike i komposicije fali...«⁶³ Sliku je kupio Aleksander Zdenčaj-Zahromićgradski iz Ravna, te je 1865. poklonio Narodnom muzeju (br. 114). Ova je slika slabija u kompoziciji i karakterizaciji likova, a bolja u izradi detalja nošnje i slikanju pejzaža.

Karas je još u Italiji 1845. započeo izrađivati sliku »Vila nadahnjuje jednog barda junačkim narodnim pjesmama«⁶⁴, koja je u domovini oduševljeno prihvaćena 1847. pod imenom »Djed i unuk«. O daljoj njenoj sudbini piše Kukuljević: »Slika izigrana. Dobì ju neki činovnik Šafarik.«⁶⁵, što znači da je Karas prema tadašnjem običaju svoju sliku stavio na lutriju, jer je drugačije nije mogao prodati. Godine 1864. bio je u posjedu slike »poznati rodoljub i nakladatelj narodnih knjigah g. Kosta Stojšić«, koji je dao u Beču izraditi reprodukciju u kromolitografiji (br. 116). Obećao je da će poslije izlaganja na Prvoj gospodarskoj izložbi ostaviti tu »sliku u narodnom muzeu kao vlastitost »Jugoslavenske Akademije«...«⁶⁶ no slika je nestala i danas je poznata samo po litografiji i kopiji na zastoru starog kazališta na Markovu trgu u Zagrebu⁶⁷. Iste je godine kao »Djed i unuk« umnožena litografijom u Beču i »Slunjanica« pod nazivom »Mlada krajišnica« (br. 115), za dar pretplatnicima »Poviednika«, zbirke romana, novela i pripovijesti, koju su od 1864. u Zagrebu izdavali prvo Vjekoslav i Julije Pretner, a od 1868. Lavoslav Hartman⁶⁸.

Sredinom stoljeća, u smislu nastojanja hrvatskih preporoditelja, narodne su nošnje našle svoje mjesto i na nizu upotrebnih predmeta grafičke proizvodnje, popularizirajući na taj način bogatstvo i raznolikost oblika u svakodnevnom životu građana. Na pragu burnih ratnih godina, koncem 1847. ili početkom 1848, izradio je zagrebački »tvorničar karata« Josip Bäck igraće karte za tarok, nazvane »Dvorane zagrebačke karte« prema zgradi Narodnog doma u Opatičkoj ulici, popularno zvanog »Dvorana«⁶⁹. Na listovima izrađenim u bakrorezu i bojadisanim kroz šablone u petnaestak boja, uz četrdesetak veduta iz naših krajeva na »tarokima«, figure na »slikama« odjevene su u narodne nošnje iz Hrvatske, Dalmacije i Vojne Krajine. Samo su kraljevi likovi povijesnih vladara. Zbog dvostruko postavljenih figura na svakoj karti nošnje su prikazane

samo do pasa (br. 132). Vremenski i likovno vrlo je blizak plesni red za »Slavjanski bal« održan 9. veljače 1848, tradicionalnu priredbu pripadnika slavenskih naroda Austrijske monarhije nastanjenih u Beču. Njihove su nošnje prikazane na deset plesnih parova koji ukrašavaju listove male lepeze od papira (br. 133). Prema nacrtu A. Danéka litografirao je Ferenc Kollarž⁷⁷ u Beču. U vrijeme apsolutizma narodni se motivi objavljuju pod okriljem nauke. »Društvo za povjesnicu i starine Jugoslavena«, osnovano 1850, postavlja na svoju povelju za počasne članove litografiranu preradu Karasove slike »Djed i unuk«, dopunjenu simbolima svoje djelatnosti: stećcima, natpisima i ruševnom gradinom (br. 134). Nevješto rađen crtež signirao je Louis Hochbaum, poznat jedino još po ilustraciji članka Ivana Kukuljevića: Događaji Medvedgrada⁷¹, koju je litografirao 1854. prema crtežu pjesnika Mirka Bogovića⁷². Obje su litografije izrađene kod Josipa Platzera i druga u Zagrebu. Ta je litografska radionica, prva u Hrvatskoj, otvorena u Varaždinu 1840⁷³, a u njoj je od oko 1845. radio Dragutin Albrecht⁷⁴, kasniji zet i ortak Platzero, koji je 1851. litografiju prenio u Zagreb.

Dok su školovani slikari i amateri u Hrvatskoj i Dalmaciji nastojali oko toga da na vjeran i umjetnički što dostojniji način prikažu naše narodne nošnje, pristup našem narodnom blagu sa strane tuđih autora nije uvijek bio na visini. Kao loš primjer može se navesti »Familienbuch des österreichischen Lloyd«, izdanje kuće koja je 1852. osnovana u Trstu zbog jačanja njemačkog utjecaja u tom području Monarhije. »Kunstanstalt des Oesterreichischen Lloyd« djelovala je 1852—54. pod upravom Johanna Sonnenleitnera⁷⁵ na priličnoj razini, no zabilježeno je da je »Familienbuch kasnije zbog kramarskog duha, lišenog svakog idealnog pristupa postavljenoj zadaći, upropašten te konačno nesavjesno zloupotrebljen za nepoštene manipulacije knjižara.«⁷⁶ Iako se ta ocjena može odnositi i na poslovanje, dovoljno je promotriti dva primjera, nadoreze »Morlak« (br. 135) i »Majka s djetetom« (br. 136): odabrani motivi izneseni su sladunjavo, više zbog priče nego zbog nošnje ili narodnog tipa. — S druge je strane bečko izdanje »Oesterreich's Nationaltrachten«, koje se može prosuditi prema kromolitografiji »Muškarac iz okolice Splita« (br. 149). Na ovom su listu radila dva ozbiljna umjetnika, slikar August Gerasch⁷⁷, poznat po slikama brdskih pejzaža i genre-scenama iz života malih građana, kao i po litografijama hrvatskih i mađarskih narodnih nošnja, te litograf Franz Gerasch⁷⁸, autor opsežne serije kromolitografija »Das österreichische Heer von Ferdinand I. bis Franz Joseph I.«. Rezultat je njihova zajedničkog rada figura karakteristična po tipu i liku, pouzdana u etnografskim podacima i na umjetničkoj razini.

I u Mađarskoj u to vrijeme domaći slikari izrađuju scene iz seljačkog života. Miklós Barabás⁷⁹, đak bečke Akademije i istaknuti portretist, slikao je prizore od kojih je »Seljačka svadba« pod imenom »Dolazak snahe« (br. 152) postigla veliku popularnost reproducirana litografijom 1856. kod Charpentiera u Parizu. Slikar i karikaturist János Janko⁸⁰

djelovao je u Budimpešti od sredine pedesetih godina, prikazujući narodne tipove. Od njegovih scena iz mađarskog seljačkog života poznata je »Zdravica nevjesti« koja je reproducirana u albumu: Magyarország és Erdély, Darmstadt 1857—64.⁸¹ Nadorez je izradio Christian Hoffmeister⁸², grafičar koji surađuje na mnogim knjigama, spomenicima i albumima.

Sredinom stoljeća boravi u Mađarskoj, Rumunjskoj i u našim krajevima francuski slikar, litograf i bakropisac talijanskog porijekla Théodore Valerio⁸³. Nakon školovanja u Parizu posvetio se na poticaj Alexandra von Humboldta etnografskom slikarstvu. Na mnogim i dugotrajnim putovanjima prikupio je opsežnu građu u crtežima i akvarelima, koje je izlagao u pariškom Salonu u originalu i preradene u bakropise. Nakon dvogodišnjeg boravka 1851/2. izradio je seriju bakropisa »Souvenirs de la Monarchie Autrichienne«,⁸⁴ od kojih je za nas osobito zanimljiva grupa »Frontières militaires« (br. 137—142), izrađena 1854.⁸⁵ Francuski pjesnik Theophile Gautier⁸⁶ posvetio je crtežima i akvarelima Valerioa niz prikaza⁸⁷ u kojima ističe vrijednost studija, jednako prikazane osobe kao i nošnje. Ti su opisi, nastali nakon promatranja akvarela i razgovora sa slikarom, toliko zanimljivi zbog opisa originala, kao i zbog književne vrijednosti teksta da donosimo izvadak:

»Evo sad Stane Popović iz sela Skrada, krepke i snažne ljepotice koja vas gleda u lice svojim morsko-zelenim očima dugih crnih uzvijenih trepavica, spuštajući preko bujnih grudiju svoju spletenu kosu što ispada ispod njene bijele marame; istočnjački pojas ukrašen pucetima obuhvaća joj struk, a ruka joj je uvučena u nabor pregače debele poput saga i opšite dugim resama. Bijela suknja, neka vrsta tunike od maslinastog sukna zarubljene crvenim galonom, nekoliko nizova staklenih zrna i amuleta, dopunjuju ovu ozbiljnu nošnju koja ima neke sličnosti sa ženskom nošnjom iz okolice Rima.

Ljepota Save Birtinke, pravoslavne žene iz Bosne, razlikuje se od pomalo tatarskog tipa Stane Popović; njeno ovalno lice, njene izdužene crte, njen ravni nos potsjećaju na klasični tip kipova, omekšan nekim izrazom sanjarske sjete; širok šaren pojas, obogaćen nizom probušenog novca, steže njen crven prsluk i njenu pregaču punu poput turskog ćilima; njena je košulja ukrašena malim ružičastim vezom; njen modri kaftan je izvezen zeleno-žuto i crveno, a nizovi novca proigravaju na njenu prsluku sa pletenicama kose.

G. Th. Valerio nije uradio taj velik posao, kome smo posvetili ovu studiju, samo u težnji za čistom slikovitošću; on se potrudio da s brižljivošću prikaže pojedince različitih rasa iz kojih donosi odabrane primjere. — Svaki je crtež istodobno i tip i portret; u njemu se nagađa značaj, običaji i na neki način povijest prikazane osobe, toliko je studija individualna; lice, držanje, vladanje, sve etnografske oznake obuzimaju slikara jednako koliko i pojedinosti kostima, koje su tako izvorne i tako dobro prikazane. Kako je na primjer lijepa glava Save Momčilovi-

ća, harambaše iz sela Dunjaka! Plavi, aristokratski, gotovo engleski tip, da bi se gotovo moglo pomisliti da je prurušeni lord, koji se prepušta ekscentričnom hiru da nekoliko mjeseci proživi neovisnim divljim životom: velike modre oči, čvrsta pogleda i tužne, tanak pomalo orlovski savijen nos; prezirne usne pune byronovskog spleena, ispod duga tanka brka; put bijela a ipak ružičasta pod preplanulošću istog tona kao i kosa, sačinjavaju fizionomiju rijetke profinjenosti i najveće otmjenosti. Skinite s ovog brđanskog gentlemana njegove crvene kaftane, njegove pršnjake s tisuću puceta, njegove grčke knemide, njegov istočnjački pojas, njegovu nabojnjaču od kože, njegov komplet ljutog oružja; stavite mu crni frak, navucite bijelu rukavicu na njegovu žilavu i prepapulu ruku, pa ćete imati pred sobom besprijekornog kicoša, dandya čiji prijem u Jockey-Club ne bi omela nijedna crna kuglica.

Božo Ratić, oberbaša slunjske pukovnije, posve je oprečan značaj. Priroda je čini se nastojala da u njemu ostvari ideal romantičnog razbojnika. Njegovo mršavo i koščato lice, urešeno nosom ptice grabljivice kojem krivulja počinje od čela, zamračeno crnim obrvama, naglašeno strašnim brkovima i zaliscima, neobično pocrnjelo od sunca i modrika-sto od preliva netom obrijane brade, s brazdom koja gotovo raspolavlja podbradak, kao da je stvoreno naročito za to da zastrašuje putnike, žene i malu djecu. On je ipak lijep, ali nekom melodramskom ljepotom koja teži za tim da izazove učinak i jezu.

Crvena kapa nalik katalanskoj kapi visi mu na rame, otežala od tri reda ljubičastih rojta, njegov pršnjak oblikuje se pred prsima poput oklopa od puceta; njegova dolama s gajtanima opšita krznom, sa širokim prorezanim rukavima koje privezuju trake, otkriva košulju koja pada na vezene orukvice; njegov mekan pojas isprugan bijelo, crveno i žuto sadrži čitav oružarski dućan; dršci jatagana i noževa, kundaci kubura izviruju iz njegovih nabora. Tri nabojnjače, jedna od njih od karminskog baršuna ukrašena srebrom na turski način, sadrže municiju za taj golem arsenal; mali kožnati pehar za mjerenje naboja baruta nadovezuje se na taj obrambeni sustav, nadopunjen karabinom oslonjenim na koljeno tog nebojše; modre istočnjačke hlače do koljena, dokoljenice različitih šara, čvrste sandale i velika grimizna kabanica dopunjuju ovu zamršenu opremu, za koju bi se po njenoj barbarskoj otmjenosti moglo pomisliti da je nacrtana od nekog kazališnog kostimografa.«⁸⁸

Nakon putovanja po Dalmaciji i Crnoj Gori 1864. izradio je Valerio nove serije bakropisa: »La Dalmatie« (br. 143—148) i »Le Monténégro«⁸⁹. Koliko je majstorstvo autora pokazuje okolnost da je i na bakropisima, bez prisutnosti boje, uspio dati izvanredan dojam prikazanih osoba i nošnja, služeći se bogatstvom tonova koje mu je pružila ova tehnika. Bakropisa ukupno nema više od stotinu, a od svake je ploče prije brisanja klišeja otisnuto samo 150 primjeraka.

Građa koju je prikupio Valerio objavljena je i u više putopisnih dijela. Mnogi njegovi crteži ilustriraju putopis: Georges Perrot, Souve-

nirs d'un voyage chez les Slaves du Sud en 1868.⁹⁰ Crteži iz Dalmacije i Crne Gore objavljeni su u djelu: Charles Yriarte, Les Bords de l'Adriatique et le Monténégro. Paris 1878⁹¹, koje se smatra jednom od najljepših francuskih knjiga o našem primorju. Upotrijebljeni su i drugi crteži u knjizi: Victor Tissot, La Hongrie de l'Adriatique au Danube, impressions de voyage. Paris 1883.⁹² Hrvatska je javnost upoznata s brakrorezima i crtežima Valerioa gotovo neposredno nakon njihova objavljivanja. Ilustrirani časopisi sedamdesetih i osamdesetih godina često su donosili njihove reprodukcije: »Vienac« od 1875. do 1889⁹³, »Hrvatska vila« 1882. i 1883. godine⁹⁴.

Akvareli i skice Théodora Valerioa nalaze se u grafičkoj zbirci Bibliothèque Nationale i École supérieure des Beaux-Arts u Parizu. Veći dio skica nije objavljen u obliku bakropisa, pa taj dragocjeni izvor likovnih podataka o našim narodnim nošnjama sredine XIX stoljeća još nije dovoljno istražen⁹⁵.

Rumunjski slikar i litograf Charol Popp de Szathmary⁹⁶ također je izradio velik broj akvarela i crteža naših narodnih nošnja, no ta je građa manje poznata jer nije umnožena grafičkom tehnikom. Dolazio je u više navrata između 1849. i 1885. u Beograd, gdje je slikao nošnje gradskih stanovnika, seljaka iz okolice, Cigana, a i seljake iz udaljenijih krajeva koje je tamo zatekao: Hercegovce, Bosance, Makedonce i Dalmatince. Osamdesetak akvarela, crteža i skica nabavljeno je iz slikareve ostavine u Rumunjskoj i sad se čuva u Etnografskom muzeju u Beogradu⁹⁷.

U istom se muzeju čuva i najbogatija zbirka slika naših narodnih nošnja uopće, koja sadrži tristo akvarela nošnja i scena iz narodnog života, te sedamdesetak tabla ornamenata i krojeva narodnih nošnja⁹⁸. Taj je ogromni materijal sabrao i naslikao tokom dvadesetogodišnjih putovanja samouki crtač i akvarelist Nikola Arsenović⁹⁹, zanimanjem krojač, koji se putem izdržavao slikanjem i šivanjem. Velikim marom i ustrajnošću, bez ikakove tuđe pomoći, obišao je Srijem, Slavoniju, Hrvatsku, Sloveniju, Istru, Hrvatsko Primorje, Dalmaciju, Hercegovinu i Crnu Goru, a zatim i Srbiju. Uzalud je pokušavao dobiti isprva pomoć za svoj rad, kasnije podršku za svoje ideje o podučavanju narodnog kroja i ornamentike na obrtnim školama¹⁰⁰. Iako su Arsenovićeve slike nevješto izrađene, tim savjesniji je u prikazu kroja i ornamenata. Zbog toga je njegova zbirka dragocjena kao dokument o danas već djelomično nestalim narodnim nošnjama i kao komparativni materijal za one nošnje koje su sačuvane bilo u originalu, bilo u drugim likovnim izvorima.

Po naivnosti slikanja Arsenovićevu je načinu blizak jedan vrlo rijetki objekt, cimer gostionice »Kod tri graničara« iz nekog mjesta u Slavoniji (br. 154). Naslikan na dasci, ispran kišom i izblijeđen suncem, ovaj prikaz graničara pokazuje dvojni način njihova života: jednom obrađuju zemlju, drugi put nose odoru i oružje. Prema obliku odore cimer je mogao nastati negdje oko 1860.

ća, harambaše iz sela Dunjaka! Plavi, aristokratski, gotovo engleski tip, da bi se gotovo moglo pomisliti da je prurušeni lord, koji se prepušta ekscentričnom hiru da nekoliko mjeseci proživi neovisnim divljim životom: velike modre oči, čvrsta pogleda i tužne, tanak pomalo orlovski savijen nos; prezirne usne pune byronovskog spleena, ispod duga tanka brka; put bijela a ipak ružičasta pod preplanulošću istog tona kao i kosa, sačinjavaju fizionomiju rijetke profinjenosti i najveće otmjenosti. Skinite s ovog brđanskog gentlemana njegove crvene kaftane, njegove pršnjake s tisuću puceta, njegove grčke knemide, njegov istočnjački pojas, njegovu nabojnjaču od kože, njegov komplet ljutog oružja; stavite mu crni frak, navucite bijelu rukavicu na njegovu žilavu i prepahulnu ruku, pa ćete imati pred sobom besprijeckornog kicoša, dandya čiji prijem u Jockey-Club ne bi omela nijedna crna kuglica.

Božo Ratić, oberbaša slunjske pukovnije, posve je oprečan značaj. Priroda je čini se nastojala da u njemu ostvari ideal romantičnog razbojnika. Njegovo mršavo i koščato lice, urešeno nosom ptice grabljivice kojemu krivulja počinje od čela, zamračeno crnim obrvama, naglašeno strašnim brkovima i zaliscima, neobično pocrnjelo od sunca i modrika-sto od preliava netom obrijane brade, s brazdom koja gotovo raspolavlja podbradak, kao da je stvoreno naročito za to da zastrašuje putnike, žene i malu djecu. On je ipak lijep, ali nekom melodramskom ljepotom koja teži za tim da izazove učinak i jezu.

Crvena kapa nalik katalanskoj kapi visi mu na rame, otežala od tri reda ljubičastih rojta, njegov pršnjak oblikuje se pred prsima poput oklopa od puceta; njegova dolama s gajtanima opšita krznom, sa širokim prorezanim rukavima koje privezuju trake, otkriva košulju koja pada na vezene orukvice; njegov mekan pojas isprugan bijelo, crveno i žuto sadrži čitav oružarski dućan; dršci jatagana i noževa, kundaci kubura izviruju iz njegovih nabora. Tri nabojnjače, jedna od njih od karminskog baršuna ukrašena srebrom na turski način, sadrže municiju za taj golem arsenal; mali kožnati pehar za mjerenje naboja baruta nadovezuje se na taj obrambeni sustav, nadopunjen karabinom oslonjenim na koljeno tog nebojše; modre istočnjačke hlače do koljena, dokoljenice različitih šara, čvrste sandale i velika grimizna kabanica dopunjuju ovu zamršenu opremu, za koju bi se po njenoj barbarskoj otmjenosti moglo pomisliti da je nacrtana od nekog kazališnog kostimografa.⁸⁸

Nakon putovanja po Dalmaciji i Crnoj Gori 1864. izradio je Valerio nove serije bakropisa: »La Dalmatie« (br. 143—148) i »Le Monténégro«⁸⁹. Koliko je majstorstvo autora pokazuje okolnost da je i na bakropisima, bez prisutnosti boje, uspio dati izvanredan dojam prikazanih osoba i nošnja, služeći se bogatstvom tonova koje mu je pružila ova tehnika. Bakropisa ukupno nema više od stotinu, a od svake je ploče prije brisanja klišeja otisnuto samo 150 primjeraka.

Građa koju je prikupio Valerio objavljena je i u više putopisnih dijela. Mnogi njegovi crteži ilustriraju putopis: Georges Perrot, Souve-

nirs d'un voyage chez les Slaves du Sud en 1868.⁹⁰ Crteži iz Dalmacije i Crne Gore objavljeni su u djelu: Charles Yriarte, Les Bords de l'Adriatique et le Monténégro. Paris 1878⁹¹, koje se smatra jednom od najljepših francuskih knjiga o našem primorju. Upotrijebljeni su i drugi crteži u knjizi: Victor Tissot, La Hongrie de l'Adriatique au Danube, impressions de voyage. Paris 1883.⁹² Hrvatska je javnost upoznata s brakrorezima i crtežima Valerioa gotovo neposredno nakon njihova objavljivanja. Ilustrirani časopisi sedamdesetih i osamdesetih godina često su donosili njihove reprodukcije: »Vienac« od 1875. do 1889⁹³, »Hrvatska vila« 1882. i 1883. godine⁹⁴.

Akvareli i skice Théodora Valerioa nalaze se u grafičkoj zbirci Bibliothèque Nationale i École supérieure des Beaux-Arts u Parizu. Veći dio skica nije objavljen u obliku bakropisa, pa taj dragocjeni izvor likovnih podataka o našim narodnim nošnjama sredine XIX stoljeća još nije dovoljno istražen⁹⁵.

Rumunjski slikar i litograf Charol Popp de Szathmary⁹⁶ također je izradio velik broj akvarela i crteža naših narodnih nošnja, no ta je građa manje poznata jer nije umnožena grafičkom tehnikom. Dolazio je u više navrata između 1849. i 1885. u Beograd, gdje je slikao nošnje gradskih stanovnika, seljaka iz okolice, Cigana, a i seljake iz udaljenijih krajeva koje je tamo zatekao: Hercegovce, Bosance, Makedonce i Dalmatince. Osamdesetak akvarela, crteža i skica nabavljeno je iz slikareve ostavine u Rumunjskoj i sad se čuva u Etnografskom muzeju u Beogradu⁹⁷.

U istom se muzeju čuva i najbogatija zbirka slika naših narodnih nošnja uopće, koja sadrži tristo akvarela nošnja i scena iz narodnog života, te sedamdesetak tabla ornamenata i krojeva narodnih nošnja⁹⁸. Taj je ogromni materijal sabrao i naslikao tokom dvadesetogodišnjih putovanja samouki crtač i akvarelist Nikola Arsenović⁹⁹, zanimanjem krojač, koji se putem izdržavao slikanjem i šivanjem. Velikim marom i ustrajnošću, bez ikakove tuđe pomoći, obišao je Srijem, Slavoniju, Hrvatsku, Sloveniju, Istru, Hrvatsko Primorje, Dalmaciju, Hercegovinu i Crnu Goru, a zatim i Srbiju. Uzalud je pokušavao dobiti isprva pomoć za svoj rad, kasnije podršku za svoje ideje o podučavanju narodnog kroja i ornamentike na obrtnim školama¹⁰⁰. Iako su Arsenovićeve slike nevjesto izrađene, tim savjesniji je u prikazu kroja i ornamenata. Zbog toga je njegova zbirka dragocjena kao dokument o danas već djelomično nestalim narodnim nošnjama i kao komparativni materijal za one nošnje koje su sačuvane bilo u originalu, bilo u drugim likovnim izvorima.

Po naivnosti slikanja Arsenovićevu je načinu blizak jedan vrlo rijetki objekt, cimer gostionice »Kod tri graničara« iz nekog mjesta u Slavoniji (br. 154). Naslikan na dasci, ispran kišom i izblijeđen suncem, ovaj prikaz graničara pokazuje dvojni način njihova života: jednom obrađuju zemlju, drugi put nose odoru i oružje. Prema obliku odore cimer je mogao nastati negdje oko 1860.

Potpuna je suprotnost ovakovom načinu slikanja djelo velikog slikara pedesetih godina, Slovaka Ivana Zaschea¹⁰¹ udomaćenog u Zagrebu i prerano nestalog u zenitu stvaralaštva. Među drugim područjima njegova djelovanja — portretima, krajobrazima, crkvenim slikama, dokumentarnim bilješkama suvremenog zbivanja — studije i slike seljačkih nošnja zauzimaju posebno mjesto. Do poticaja za taj rad dolazi na studijskim putovanjima po Lici i Hrvatskom Primorju u društvu Ljudevita Vukotinića i Josipa Slosera, po odredbi bana Josipa Jelačića. Postojao je plan da sva trojica zajedno objave poveće djelo sa slikama i poučno-zabavnim opisom¹⁰², no do ostvarenja nije došlo. Prema bilješkama olovkom i akvarelom¹⁰³ izrađuje Zasche nakon povratka u Zagreb 1855. prvu uljenu kompoziciju s narodnim motivom »Brinjanke« (br. 150), koja mu donosi jednodušne pohvale kritike, jednako zbog sadržaja kao i zbog umjetničke vrijednosti. Odziv javnosti i otkup slike za zbirke Narodnog muzeja bili su poticaj za daljnju djelatnost na tom području. Osim na posebnim kompozicijama Zasche je i na mnogim slikama i grafikama postavljao štafažu u narodnoj nošnji¹⁰⁴. To su gotovo bez iznimke bijele radne nošnje seljaka iz Posavine, koje kao da uvijek nanovo privlače slikarevu pažnju i zanimanje za rješavanjem slikarskog problema, prikaza bjeline platna u naboru i pokretu. Od uljenih kompozicija posvećenih isključivo seljačkim motivima jednoj, iz 1860, izgubljen je trag; druge dvije su nastale u posljednjoj godini slikareva života. »Seljaci u Lužnici« ili »Zetelice«¹⁰⁵ — u blistavim bijelim odijelima — nalaze se u privatnom posjedu. Zascheova zadnja, nedovršena slika »Veseo časak iz seoskog života« pokazuje vrhunac njegova umijeća (br. 151). Osjeća se da nije slikao taj motiv jer je to netko naručio — iza njegove smrti kompozicija je nabavljena za Narodni muzej pomoću sabirne akcije — ili zato jer su drugi slikari u Austriji i Mađarskoj slikali seoske genre-scene, već zato što je srastao s tim krajolikom i s tim narodom i kao čovjek i kao slikar.

Neke je Zascheove crteže iz 1859. godine litografirao u svojoj novo otvorenoj radionici Julije Hühna¹⁰⁶, od 1853. pomoćnik litografa Dragutina Albrechta, od koga je 1858. kupio potrebnu opremu. Već u prvoj godini svoga djelovanja ova je radionica stekla priličan ugled i afirmirala se solidnim radom i raznolikim proizvodima. Sam urednik »Narodnih novina« Dimitrije Demeter prikazuje u jednom članku 1859. »kamenopisni i umotvorni zavod«, pa spominje da se »g. Hühne pripravlja još za veća poduzetja u tom pravcu, kao što su narodne nošnje i znatniji predieli naše dražestne domovine...«¹⁰⁷ I doista, već 1860. pojavljuju se slike narodnih nošnja, od kojih dvije u kromolitografiji (br. 155—157), što pokazuje tehničku vještinu litografa. Hühn izrađuje i igraće karte za tarok sa slikama parova u narodnim nošnjama raznih naroda (br. 158). Kod Hühna je 1861. litografirana druga povelja »Društva za povjesnicu i starine jugoslavenske« (br. 159) za koju je nacrt izradio Dragutin Stark¹⁰⁸, profesor crtanja na zagrebačkoj realci. Po zamisli, kompoziciji i pojedinostima, osobito nošnjama, ova povelja pokazuje sposobnost ovog

slikara, koji je na sličan način 1849. izradio lik »Domorodca u ilirskoj odori«¹⁰⁹. U to su vrijeme okolnosti postale opet povoljne za isticanje narodnosti, pa se pojavljuje niz časopisa i kalendara kojima su priložene slike narodnih nošnja. »Prorok, Pučki koledar, Ljetopis za godinu 1863.« izdavača Abela Lukšića u Karlovcu, objavljuje slike crnogorskih i dalmatinskih nošnja (br. 160—161) uz poučni popratni tekst koji o Crnogorcima kaže:

»... Odjeća njihova je košulja, sašivena sa debela domaćega platna, te liepo crvenomodrim vezom izvezena, taman onako kao to vidimo i u svojoj domovini.

Hlače su jim na turski način sa modra domaćega sukna sašivene, a prepojasani su crvenim pojansom, nose prsluk bez rukavah raznimi bojami liepo izkićen, sa gajtani i gumbovi, a kod boljih t. j. svetkovnih haljinah zlatom izcifrani. Vrh svega nose u zimi bielu haljinu ili gdiekad zelenu, gumbovi (puceta) sve u formi masline (Olivenform), kod bogatijih srebrenimi, kod siromakah bakrenimi nakićeni. Kod najbogatijih odielah ima toliko srebrenih gumbovah, da svi skupa s daleka nalikuju srebrenu oklopu (kirass).

Na nogama nose jednu vrst opanakah, bogatiji pako čizmice, ali često osobito na putu po krševitoj svojoj otačbini i u bitku idu bosonogi. Od koljena do koštice kriju im noge iz biele vune napravljene njeke čarape.

Za pojansom nose obično jatagan (handžar) i dva samokresa (kubure, pištolje) tamo meću i rubac, novac, pisma i. t. d. Pojas jim je jedini džep. Oružje je Crnogorcu najveće razkošje (luxus), njegov ponos i jedino njegovo veselje.

Duga albanczka puška obično srebrom a kod bogatih i dragim kamenjem izkićena, handžar jesu liepo izšarani a držak sa crne ili biele kosti, gdjekada i koraljem izkićen.

Kada Crnogorac na put ili u boj ide, čitava njegova ostala sprava sastoji iz jednog gunja koji mu za sve služi, i za pokrivač i za krevet; nadalje iz britve, jedne lule, iz baruta i olova, nješto ulja, nješto gube i kremenah.

Ženska odjeća vrlo je jednostavna a ova je: Rubača liepo izvezena, jedna suknja, obično sa modra sukna za svakdanju nošnju a sa biela za svetke. Na otoj haljini vidaju se vješto napravljene cifrarije iz sukna stih krpicah različite boje. Ista kapica kao što je mužkarci nose, riesi i ženske glave, to jest iste su iz crvena sukna, a obično preko sukna je crna svila.

I ženske nose, sakriven za pojansom oštar nož, jer i one majke junakah hrabre su i nepoznadu straha...

Naša slika predstavlja liepa lica odličnih Crnogoracah u svetačkoj odjeći. Samo onaj gologlavi ob lievu Ante Vukoslav, pandur iz župe, pa onaj otrag Vuko Golub, glavar rudničkih uskokah, su u svakdanjoj odjeći. Ostale osobe predstavljaju odlična lica...«¹¹⁰

Opis dalmatinske nošnje posve je kratak, jer se valjda smatralo da je mnogo poznatija:

»...Nošnja je u zemlji različna al ipak neima mjesta, gdje nebi pokrivala glavu crvena kapa; oni što sa Turskom graniče, omataju glave modrimi i šarenimi rubci. U obće pako, dalmatinski Hrvati žive u svem tako, kako i naši krajišnici u gornici gornjoj...«¹¹¹

Hrvatski slikar Ferdo Quiquerez¹¹² bio je za vrijeme svog života poznat i popularan prvenstveno po svojim povijesnim kompozicijama koje je radio po narudžbi¹¹³. U posljednje se vrijeme u povijesti umjetnosti ističu slikarske vrijednosti njegovih krajolika i veduta. Ipak je najopsežniji dio njegova rada bio posvećen prikazu narodnih nošnja i narodnog života. Okolnosti da je dio njegovih djela s tog područja propao, ostatak zbog pomanjkanja zanimanja za izradu većih kompozicija u ulju ostao u crtežu i studijama, a namjeravane ilustracije za »Smrt Smail-age Čengića« i »Gorski vijenac« nisu ostvarene, pridonijele su tome da je taj dio Quiquerezove djelatnosti slabije poznat. Već u vrijeme naukovanja kod Josipa Franje Mückea¹¹⁴ u Zagrebu izradio je 1868/9. niz skica iz seljačkog života i crteža seljačkih tipova, a pojavljuju se i motivi iz narodnih pjesama, kojima se povremeno vraća tokom čitavog života (br. 164—171). Nakon studija u Italiji došao je Quiquerez 1875. u Zadar, a odatle se uputio u unutrašnjost Dalmacije zbog studija za ilustracije epa »Smrt Smail-age Čengića« koje je namjeravao izraditi¹¹⁵. Neposredno nakon toga nastavio je put u Liku, Hercegovinu i Crnu Goru, kuda stiže u srpnju 1875.¹¹⁶ Pod zaštitom kneza koji mu dodjeljuje u starom dvoru sobu za biljar kao atelier, slikar dobiva narudžbe za portrete uglednih Crnogoraca. Među ostalima slika i Novicu Cerovića (br. 172) u više verzija¹¹⁷. Istovremeno priprema skice i crteže za ilustracije »Smail-age« i »Gorskog vijenca« (br. 174—208). Kad 1876. izbija bosansko-hercegovački ustanak Quiquerez se pridružuje crnogorskoj vojsci i postaje kroničar bitaka i vojevanja¹¹⁸. Na te motive izrađuje male crteže koje šalje u Zagreb gdje ih objavljuje »Vienac«: »Smrt vojvode Trifka«¹¹⁹ (br. 178—180), »Hercegovački ustaše u zasjedi«¹²⁰ (br. 181 i 215), »Crnogorske straže kod kula Ljuboievića«¹²¹ (br. 205 i 211), »Vojevanje crnogorskog u Hercegovini«¹²² (br. 213—214) i »Bitka kod Podgorice«¹²³ (br. 212). Dio svojih skica i studija slikar je izgubio¹²⁴, ali je ipak nešto ostalo sačuvano: studije Crnogoraca u ratu (br. 216—217) i seljačkih tipova (br. 218—219). Od opsežne građe prikupljene za vrijeme boravka u Crnoj Gori izradio je samo malo velikih kompozicija u ulju, kao »Boj Crnogoraca s Turcima«¹²⁵ ili »Borba oko barjaka«¹²⁶ (br. 182—184).

Slijedeća grupa studija narodnih nošnja koju je izradio Quiquerez potječe iz godine 1878. kad je putovao Slavonijom i Srijemom prikupljajući materijal za ilustriranje drugog izdanja knjige: Vjekoslav Klaić, Prirodni zemljopis Hrvatske¹²⁷. Za prvo je izdanje izveo samo neke vedute iz okolice Zagreba i iz Zagorja¹²⁸ Skice nošnja ostale su samo u cr-

težu (br. 220—223). Vjerojatno iz istog vremena potječu i skice za ilustracije narodnih pjesama i priča (br. 224—225), kao i za uljenu sliku »Na sajmu — počenjari« (br. 227 i 228), koja pokazuje slikarev smisao za karikaturu. Kao što je to inače karakteristično za Quiquereza, u skicama se razabire njegova crtačka spretnost, neposrednost i dobro zapažanje. Nešto kasnije izrađuje i glavu za humoristički list »Bič«¹²⁹ (br. 255) o čemu nema nigdje zabilješke, jer kao državni službenik — od jeseni 1878. pomoćni učitelj crtanja na zagrebačkoj realci¹³⁰ — nije smio javno sudjelovati u kritici režima. Tako se samo po sličnosti manire može pretpostavljati da je izradio i niz karikatura za taj list, a u njima gotovo redovito seljačke likove.

Jedan od vrlo zanimljivih likovnih izvora za povijest narodnih nošnja su zavjetne slike u mnogim prošteništim Hrvatske. Sredinom XVII stoljeća nastale su zidne slikarije sa scenama čudesa ispod pjevališta nekadašnje pavlinske crkve u Remetama kraj Zagreba¹³¹. Vjerojatno su iz 1807, a obnovljene 1866. slikarije na zidu župne crkve sv. Marije Magdalene u selu Kapeli kod Bjelovara¹³². U primorskim su crkvama scene prikazane na posebnim malim slikama. U najpoznatijem svetištu, Mariji Bistrici, nalazilo se 1783. više od tisuću zavjetnih slika s prikazanim scenama¹³³. Ta je crkva proširena i preuređena do 1882, pa su naoko svetišta izgrađene arkade i kapele. Quiquerez je dobio narudžbu da u arkadama izradi zidne slikarije sa scenama čudesa Marije Bistričke. Početak radova u Bistrici može se točno ustanoviti prema dopustu koji je dobio 1882. »za cielo drugo poljeće... da može novu crkvu Marije bistričke oslikavati...«¹³⁴ Međutim, prva crtanka koja sadrži skice i studije za taj zadatak (br. 229—254) pokazuje da su pripreme počele već 1881, a vrlo je dragocjen dokument o procesu rada. Slikareve crtanke važne su ne samo zbog izvrsno zapaženih detalja narodne nošnje, već i zbog današnjeg vrlo lošeg stanja tih slikarija, jer omogućuju uvid u prvobitnu zamisao i izgled slika, koje su tokom vremena popravljane i izmijenjene. Osim toga pokazuju vjerojatni izgled nekih danas posve uništenih kompozicija. Konačno, neke skice nisu vjerojatno nikad ni ostvarene, pa ilustriraju slikarevo traženje, kombiniranje i lutanje prilikom pripremnog rada. Izgleda da je rad započeo posve na desnom krilu arkada, pokraj župnog dvora, jer je tamo prikazana scena požara crkve 15. kolovoza 1880 u kojem je ostao sačuvan čudotvorni kip Marije Bistričke. »Popis nekijh slika koje su slikane u arkadah crkve u Mariji Bistrici. (slikane su od F. Quiquereza)« u arhivu JAZU¹³⁵ navodi trinaest slika s tekstovima koji se gotovo doslovce podudaraju s današnjim tekstovima ispod kompozicija, osim nekih pravopisnih ispravaka, nastalih vjerojatno prilikom popravaka. Na kraju je opaska: »Osim sličnih iz života doći će još 9 slika, te će jih biti ukupno 22.« U literaturi se obično navodi da je Quiquerez naslikao sve 22 kompozicije u lunetama¹³⁶. Danas je međutim stanje ovakovo: brojeno s desna na lijevo, od 22 kompozicije posve je uništena br. XIII, zaglađena žbukom, pa čak i bez teksta.

Br. IX i XVII oštećene su do te mjere da se ne može ništa razabrati, no sačuvan je tekst. Br. XIV i XV prikazuju zgrade iz vremena I svjetskog rata, pa su naravno nastale kasnije — spominje se kao autor neki slovenski slikar. Preostaje dakle samo 17 slika koje se mogu usporediti sa skicama i studijama u crtankama Ferde Quiquereza.

Scena u luneti br. II prikazana je u okviru historijskog slikarstva krivo kao juriš iz Sigeta¹³⁷, a zapravo prikazuje juriš iz Zrina 1738. Za scenu s bolesnom Katom Herendić — br. VII — postoje skice čitave kompozicije, kao i pojedinih detalja, kao i za br. VIII: izvlačenje utopljenika. Gotovo posve uništena scena požara krajiške kuće možda je sačuvana na nekim skicama majke koja bježi s djetetom u naručju i muškarca koji klečeći moli za pomoć — br. IX. Stravična vizija Jele Safran iz Stubice koju progone sablasti još je impresivnija u skici nego na sačuvanoj slikariji br. X. Prizoru oslobođenja zarobljenika od Turaka — br. XI — posvetio je slikar mnogo pažnje, jednako u izradi kompozicije, kao i u proučavanju detalja ruku i odjeće. Scena br. XII u čamcu na uzburkanoj Dravi privukla je slikara da izradi više pokušaja kompozicije. Stjepan Balogović iz Stubice, koji moli pomoć kad mu je munja upalila žitnicu, zabilježen je samo u započetoj skici — br. XIX. Skice i studije sačuvane su i za posljednje tri lunete (br. 256—265): vinogradar Ivan Filipović ipak je danas znatno izmijenjen, vjerojatno zbog popravaka — br. XX, umrla djevojka iz Cernika prostudirana je za kompoziciju br. XXI, a mnogo truda uložio je slikar kod rada na završnoj luneti u kojoj su prikazani žena i muškarac u štovanju čudotvornog kipa — br. XXII, koja je signirana »F. Q. 1884.«, što pokazuje godinu konačnog završetka radova u arkadama¹³⁸. Iako ne postoje skice i studije za čitav niz preostalih kompozicija, neke od njih po načinu slikanja ipak se mogu pripisati Quiquerezu, dok su druge ili jako izmijenjene u popravku ili posve zamijenjene novim slikarijama. Građa koju je slikar ostavio, bilo u svojim crtankama, bilo na zidnim slikarijama u Mariji Bistrici, pruža veliko bogatstvo podataka o izgledu narodne nošnje u osamdesetim godinama XIX stoljeća, iz prilično širokog područja, od Legrada i Koprivnice do Zrina, od Stubice do Cernika.

Slikanjem narodnih nošnja i scena iz narodnog života bavio se Quiquerez i u posljednjim godinama života. Za drugi broj novog ilustriranog časopisa »Dom i sviet« 1888. izradio je kompoziciju »Božićni običaji u Hrvatskoj«¹³⁹ za koju je sačuvan crtež detalja »Položaj« (br. 266). Godine 1889. izložio je sliku koja prikazuje »u umanjenom mjerilu prizor iz Crne Gore, kako spavač gušlar pjeva pjesmu, a oko njega stoje Crnogorci i Crnogorke... Sva je kompozicija dosta sretno zamišljena, pa bismo doista željeli, da slika doista nađe rodoljubna kupca«, zaključuje prikaz u »Viencu«¹⁴⁰. Nije poznata sudbina te slike, kao što su zametnuti i mnogi drugi radovi ovog darovitog, marljivog i skromnog slikara.

U posljednja tri desetljeća XIX stoljeća posvećuju i hrvatski i strani slikari svoju pažnju narodnim nošnjama i scenama, ali to su sve više nastojanja za nalaženjem dekorativnog i efektnog motiva za slikarsku

vještinu nego bilježenje razvoja nošnje. Tako je slikarica Julijana Erdödy-Drašković¹⁴¹ prikazivala seljakinje iz sela Bednje blizu svog dvora Trakošćana¹⁴². Brojne slike seljačkog genre-a iz naših krajeva, osobito Crne Gore, naslikao je Čeh Jaroslav Cermak¹⁴³, a najpopularnija od svih, »Ranjeni Crnogorac« — u Modernoj galeriji u Zagrebu — umnožena je 1875. bakropisom u Parizu (br. 163) i »Vienac« je za svoje pretplatnike nabavio 300 otisaka¹⁴⁴. Odmah slijedeće godine umjetnički zavod Bothe u Zagrebu dobio je dozvolu za izradu oleografije¹⁴⁵, pa je za tu svrhu počeo sliku kopirati Albert Mose¹⁴⁶. Slikar Nikola Mašić¹⁴⁷, a u svojim ranijim godinama i Vlaho Bukovac¹⁴⁸ često su slikali scene iz seljačkog života. Amater Dragutin Weingärtner¹⁴⁹ osobito je rado prikazivao tipove¹⁵⁰ i scene iz Turopolja gdje je živio. Njegove pomalo nevješte slike stekle su popularnost kroz reprodukcije: »Dugo nas nebu daj ga se vži« i »Korteš u Turovom polju«¹⁵¹, poput njegovih kompozicija povijesnog karaktera. Nova generacija slikara na prijelazu stoljeća — Oton Iveković, Joso Bužan i drugi — također posize za seljačkim motivima.

Zanimanje za naše narodne nošnje u drugim zemljama nastavlja se i u drugoj polovici stoljeća, ali je umjetnička razina sve niža. U dugogodišnjoj seriji »Blätter für Kostümkunde« (u izdanju Franza Lipperheide)¹⁵², čija je Nova serija izlazila 1874—91, objavljen je i niz narodnih nošnja iz naših krajeva, u sedamdesetim godinama izrađene od dobrih slikara i reproduktivnih grafičara (br. 162). Među njima se nalazio i Franz Skarbina¹⁵³, sin jednog zlatara koji se iz Zagreba odselio u Berlin, koji je 1876. naslikao niz narodnih nošnja iz okolice Zagreba¹⁵⁴. Kasnija izdanja, kao: F. Gaul — J. Löwy, Oesterreichisch-ungarische Nationaltrachten. Beč 1881—88. upotrebljavaju već fotografiju, a objekti su često više kazališni aranžmani nego izvorna narodna nošnja¹⁵⁵.

Posljednjim desetljećima pripadaju i albumi narodnih nošnja za koje je građu sakupljao, a pretežno i sam naslikao dubrovački tiskar, knjižar i izdavač Petar Frano Martecchini¹⁵⁶. Albumi se pretežno nalaze u Dubrovačkom gradskom arhivu. U albumu »Costumi della Dalmazia« svih 15 akvarela signirano je »P. F. Martecchini«, a i u drugom albumu iz 1892, pored sabranih crteža i akvarela različite građe za kulturnu povijest Dubrovnika ima također na isti način signiranih akvarela narodnih nošnja, uz niz slične izrade bez potpisa¹⁵⁷. U opsežnom se albumu osim toga nalaze crteži i akvareli lošije izrade, od toga tri s potpisom »A. Cossich fece« i jedan signiran »Salvatore Cossich«¹⁵⁸. Autoru rasprave o Martecchiniju, Vinku Foretću nisu poznati podaci o ova dva suradnika. Salvatore Kosić izradio je mali »Album — costumi del Territorio di Ragusa«, vjerojatno oko 1890, u kome se nalazi 21 sličica narodnih nošnja i scena plesa i svadbi iz dubrovačkog teritorija (br. 269—289). Možda su od istog autora i drugi mali albumi koji se nalaze u javnim zbirkama i privatnom posjedu¹⁵⁹.

Predajući ovaj pregled slika i grafike s prikazima narodnih nošnja iz XIX stoljeća javnosti želja nam je da stručnjacima posluži kao građa za istraživanje našeg narodnog blaga, a širokim krugovima ljubitelja naše kulturne povijesti pruži uvid u bogatstvo narodnih nošnja, kao i u likovno stvaralaštvo prvenstveno naših umjetnika prošlog stoljeća.

BILJEŠKE

Kratice:

- EJ — Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb 1955—68.
ELU — Enciklopedija likovnih umjetnosti. Zagreb 1959—66.
Kat. XIX — Slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj. Katalog izložbe. Zagreb 1961.
NN — Narodne novine. Zagreb 1835—
SUJ — I. Kukuljević Sakcinski, Slovník umjetnikah jugoslavenskih. Zagreb 1858.
TB — U. Thieme — F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. Leipzig 1907—50.
Vedute — M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici. Zagreb 1968. (Povijesni muzej Hrvatske, Katalog muzejskih zbirki I)
W — C. v. Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Beč 1856—91.

1. Švicarski grafičar, 1539—1591, djelovao je u Nürnbergu; prvu knjigu popratio je stihovima pjesnik-postolar Hans Sachs, druga je štampana u Nürnbergu 1586. ELU I/75
2. P. Vasić, Jugoslovenske nošnje u XVI veku. Beograd 1953. P. o. iz Zbornika etnografskog muzeja u Beogradu 1901—1951.
3. Venecija I izd. 1590, II izd. 1598.
4. Die Ehre des Herzogthums Krain, Ljubljana—Nürnberg 1689.
5. augustinac, 1741—1803; knjiga objavljena u Veneciji 1774. EJ III /350
6. kirurg i prirodniak, 1739 ili 40—1815. EJ III/644—5
7. 1770—1844. TB XIII/351—2
8. Abbildung und Beschreibung. . . , prilog trećem svesku
9. Louis-Francois Cassas, 1756—1827: Voyage pittoresque de l' Istrie et de la Dalmatic. Paris X/1802. Vedute, str. 19, 176
10. A. C. A. Racinet, Le costume historique dans tous les temps et chez tous les peuples. Paris 1876—85.
11. Vedute, str. 19—20
12. roden u Meissenu 1792. isto, str. 175
13. 1775—1842. Kat. XIX, str. 203
14. 1779—1843. TB XXIX/227
15. V. Geramb — K. Mautner, Steirisches Trachtenbuch. Graz 1932.
16. 1789—1872. Vedute, str. 20, 173, sl. 3
17. 1792—1855. ELU III/277—8
18. Langusove risanke. Začetki romantičnega slikarja. Ljubljana 1957. P. o. iz Razprave SAZU IV/4
19. isto, sl. 6, 7, 13 i 25
20. isto, str. 13 i sl. 17, 20 i 33
21. isto, str. 15
22. SUJ, str. 213—219

23. isto, str. 218
24. Kukuljević XV—23—D—II—*g*—3
25. Narodna galerija Ljubljana, Fototeka br. 3331 — zahvaljujem kustosu Dr Kseniji Rozman za susretljivost i pomoć
26. Slovenačko slikarstvo 19. veka. Beograd 1967. Katalog izložbe. sl. 9: Autoportret; sl. 10: Portret slikareve žene; sl. 11: Portret ljubljanskog trgovca Hema
27. 1797?— iza 1854. TB VII/55
28. 1786—1848. SUJ 188—190
29. TB II/154
30. isto, IV/521
31. rođen 1792. W V/10—11
32. Vedute, str. 17
33. prema obavijesti Moderne galerije u Rijeci
34. Prigodnica u čast Johna Learda, britanskog konzula, kod dolaska u Rijeku 4. VI 1816. Povijesni muzej Hrvatske
35. 1822—1860. Kat. XIX, str. 205
36. 1822—? Vedute, str. 22, 186
37. 1812—1905. isto, str. 173
38. 1810—1863. I. Ulčnik, Ivan Havliček. Zagreb Revija Društva Zagrebčana, Zagreb 1941, br. 3—7
39. reprodukcija u bojama: Savremenik, Zagreb 1917, kod str. 196
40. 1824—1899. W V/234—5, TB XIV/300—301
41. NN X/1844, br. 5, str. 20
42. Iskra . . . str. 145—6
43. 1812—1854. EJ II/333
44. oko 1813—1868. Kat. XIX, str. 211; C. Fisković, Slikar Vicko Poiret. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 11. Split 1959, str. 164—180
45. Fisković, n. d str. 164—5
46. isto, str. 168—9
47. isto, str. 171; Zečević 1807—1876. Kat. XIX, str. 218
48. 1821—1858. A. Bulat—Simić, Vjekoslav Karas. Zagreb 1958.
49. isto, str. 133—4 i sl. 10
50. isto, str. 134 i sl. 9
51. isto, str. 134 i sl. 6—7
52. isto, str. 135, u Povijesnom muzeju Hrvatske
53. Bilješke restauratora Ferde Goglie, u PMH
54. SUJ, str. 135
55. A. Bulat-Simić, n. d str. 48 i 72, sl. 11
56. Kukuljević XV—23—D—II—*g*—2, br. 18
57. A. Bulat-Simić, n. d str. 136 i sl. 14
58. SUJ, str. 156, br. 11
59. A. Kassowitz-Cvijić, Vjekoslav Karas prvi ilirski slikar. . . Hrvatsko kolo IX, Zagreb 1928, str. 71
60. isto, str. 71
61. NN XV/1849, br. 151, str. 514
62. NN XXII/1856, br. 239, str. 793; iz Karlovca 13. X
63. isto, br. 270, str. 883
64. A. Bulat-Simić, n. d str. 133
65. SUJ, str. 135, br. 3
66. A. Bulat-Simić, n. d str. 126—7, pisma Koste Stojšića
67. A. Kassowitz-Cvijić, n. d str. 73—79 i sl. na str. 72
68. Biser. Niz bisera jugoslavjanskoga, zabavnik I. Zagreb 1862. oglas; Poviednik. . . Zagreb 1864. oglas na omotu
69. M. Schneider, »Dvorane zagrebačke karte«. Zbornik Iz starog i novog Zagreba II, Zagreb 1960, str. 205—224
70. 1829—1894. M. Schneider, Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj. Zagreb 1969. str. 17 (Povijesni muzej Hrvatske, Katalog muzejskih zbirki III)
71. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku III, Zagreb 1854.
72. Vedute, str. 142—3, 175
73. A. Cuvaj, Povijest trgovine, obrta i industrije. Rukopis. Arhiv Hrvatske u Zagrebu, depozit br. 36/1940, sv. V, str. 267
74. Hrvatska vila IV/1884, br. 1, str. 14
75. 1825—1907. Vedute, str. 187
76. W XLV/179
77. 1822—1893. Österreichische Malerei des 19. Jahrhunderts aus Privatbesitz. Katalog izložbe. Innsbruck 1970, br. 37
78. 1826— iza 1892. TB XIII/442
79. 1810—1898. ELU I/233
80. 1833—1896. W X/73, TB XVIII/388
81. Vedute, str. 23
82. 1818—1871. TB XVII/286
83. 1819—1879. W IL/224—, TB XXXIV/70
84. Album s 42 bakropisa u Grafičkoj zbirci Arhiva Hrvatske
85. M. Ibrovac, Teodor Valerio i Teofil Gotje slikari naših narodnih tipova. Zagreb 1929. P. o. iz XIX knjige Narodne starine, str. 5
86. 1811—1872. ELU II/335
87. Moniteur universel 11. i 18. III 1854; 7. V 1855; Les Beaux — Arts en Europe. Paris 1856; sv. II; L'Orient. Paris 1877, sv. I: »Le Danube et les populations danubiennes d'après les aquarelles ethnographiques de M. Th. Valerio«
88. Th. Gautier, L'Orient. Paris 1907, T. I, str. 31—35
89. Ibrovac, n. d. str. 5
90. Le Tour du Monde XXI/1870. I sem. str. 241—320, 54 crteža
91. 257 ilustracija, drvorezi: 22 iz Dalmacije, 26 iz Crne Gore
92. 10 heliogravira po Valeriu
93. »Narodna nošnja kod Osieka« Valerio 1864. (1875) itd. ukupno 16 reprodukcija
94. 1882: »Crnogorka« Valerio 1876; 1883: pet reprodukcija
95. Ibrovac, n. d. str. 4—6
96. 1812—1887. ELU IV/358
97. M. S. Vlahović — B. Radović, Narodne nošnje XIX veka u Beogradu. Etnografski muzej Beograd
98. N. Zega, Zbirka Nikole Arsenovića. Narodna starina II/1923, str. 146—150 popis radova
99. 1823—1885. isto, str. 129—145
100. isto, str. 136
101. 1826—1863. ELU IV/603
102. NN XXI/1855, br. 151, str. 485
103. Lj. Babić, Umjetnost kod Hrvata. Zagreb 1943, reprodukcija »Brinjanke« crtež za sliku
104. Vedute, str. 161, 162, 164, 165, 166
105. Kat. XIX, sl. 138
106. 1830—1896. I. Ulčnik, Naši stari zagrebački privrednici. Zagreb Revija Društva Zagrebčana, Zagreb 1934, br. 5, str. 149; ELU IV/676
107. NN XXV/1859, br. 275, str. 758
108. 1822—1877. Kat. XIX, str. 215
109. isto, sl. 133
110. Prorok. Pučki koledar Ljetopis za godinu 1863. Karlovac 1862, str. 33—4
111. isto, str. 36
112. 1845—1893. ELU IV/41, A. Kassowitz-Cvijić, Ferdo Quiquerez. Hrvatsko kolo XII, Zagreb 1931, str. 115—144
113. M. Schneider, Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj. Zagreb 1969, str. 30—34
114. 1819—1883. ELU III/506—7

115. Vienac VII/1875, br. 27, str. 441
 116. isto, br. 33, str. 537—8
 117. isto, br. 52, str. 858; A. Kassowitz-Cvijić, n. d. str. 129; portret u zagrebačkoj Modernoj galeriji
 118. I. Kršnjavi, Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba. Hrvatsko kolo I/1905, str. 227
 119. Vienac VIII/1876, br. 14, str. 220—1
 120. isto, br. 17, str. 284—5
 121. isto, br. 44, str. 721
 122. isto, br. 49, str. 808—9
 123. Vienac IX/1877, br. 1, str. 13
 124. A. Kassowitz-Cvijić, n. d. str. 128
 125. Kat. XIX, sl. 194
 126. A. Kassowitz-Cvijić, n. d. str. 129
 127. Vienac X/1878, br. 2, str. 32
 128. Prirodni zemljopis Hrvatske. Sastavio Vjekoslav Klaić. Sa 42 slike i kartom Zagreb 1878. — predgovor str. XV
 129. Bič. Litografični brzotisak i knjigotisak C. Albrechta u Zagrebu. Uredništvo G. Grünhuta Zagreb Jelačićev trg br. 4; god. I/1883 — III.1885.
 130. Godišnje izvješće velike realke u Zagrebu, 1879, str. 23: od 27. XI 1878. »pridieljen kao pomoćni učitelj za prostoručno crtanje«
 131. M. Schneider, Likovni izvor za kulturnu povijest — zavjetne freske u Remetama. Zbornik Iz starog i novog Zagreba IV, Zagreb 1968, str. 79—108
 132. V. Tkalčić — B. Širola, Seljačka nošnja, slikarije na zidu u župnoj crkvi sv. Marije Magdalene u selu Kapeli kod Bjelovara. Etnografska istraživanja i građa I, Zagreb 1934, str. 49—52
 133. Warasdiner Schreibkalender für alle Stände. . . auf das Schalt-Jahr 1848.
 134. Godišnje izvješće velike realke u Zagrebu, 1882, str. 27: »Visokim riešenjem kr. vladnoga odjela za bogošt. i nastavu od 20. veljače t. g. br. 1933. podieljen je namj. učitelju Ferd. Quiquerecu za cijelo drugo poljeće dopust. . .«
 135. Strossmayer XI—B/IV, 55
 136. Prosvjeta II/1894, br. 23, str. 714
 137. M. Schneider, Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj. Zagreb 1969, str. 33, 80—81, sl. 35
 138. Crtanka br. 5, zapis na unutrašnjoj strani korica: »Imam u Bistrici 30 9 84. . .« nabraja materijal i boje
 139. Dom i sviet, I/1888, br. 2, str. 25, opis str. 29
 140. Vienac XXI/1889, br. 1, str. 15—6
 141. 1847—1901. ELU II/88
 142. Kat. XIX, sl. 200
 143. 1831—1878. ELU I/721—2
 144. Vienac VII/1875, br. 29, str. 474
 145. Vienac VIII/1876, br. 17, str. 287
 146. 1835—1905. ELU III/496; Kat. XIX, str. 209
 147. 1852—1902. ELU III/421—2
 148. 1855—1922. ELU I/535
 149. 1841—1916. ELU IV/571
 150. Kat. XIX, sl. 217
 151. Dom i sviet II/1889, kolovoz, str. 270
 152. građa iz: Lipperheidsche Kostümsammlung, Berlin
 153. 1849—1910. TB XXI/110
 154. br. 39: Kroatischer Bauer, br. 40: Kroatisches Bauermädchen, br. 83: Junger kroatischer Gebirgsbauer, br. 84: Kroatisches Bauermädchen
 155. u 4°, tri mape po 34 kolorirane fotografije dvorskog fotografa J. Löwya

156. V. Foretić, Dubrovački tiskar i knjižar 19. stoljeća Petar Franjo Martecchini kao crtač, akvarelist i ljubitelj starina. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, Split 1956, str. 230—256
 157. isto, str. 246
 158. isto, str. 247
 159. isto, str. 249

KATALOG

RASPORED KATALOSKE JEDINICE

	Ime slikara ili grafičara
	Naslov zbirke iz koje potječe grafika
Redni broj kataloga	Naslov objekta
	Opis
	Vrijeme i mjesto nastanka
	Tehnika, mjere, signature
	Naslov (za grafičke listove)
	Način i vrijeme nabavke
	Inventarni broj
	Reproducirano

CHRISTIAN GOTTFRIED HEINRICH GEISLER (Leipzig 1770—1844)

Iz knjige: B. Hacquet, *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrier und Slaven*. Leipzig 1801—8. 5 svezaka; kupljeno 1918—23.
— Mirko Breyer

1. KORUŠAC

Figura muškarca u brdovitu krajoliku. Na glavi tamnozeleni šešir visoke glave i široka oboda. Oko vrata okrugao nabran ovratnik. Crveni prsluk, preko njega zelene naramenice. Kratak kaputić dugih rukava i hlače do pola lista, svijetlosmeđe boje. Bijele čarape, opanci vezani remenjem oko gležnjeva.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 220/155 mm, dd. »Geissler«

»Geilthaler — Silautz.«

3169 — G. 69

2. KORUŠKINJA

Figura žene u brdovitu krajoliku. Na glavi ukras od nabranog platna, vezan smeđom vrpcom. Oko vrata veliki okrugli nabrani ovratnik i dva reda crvenih zrna. Svijetlosmeđi gornji dio haljine s rukavima do ispod lakta, sa širokim nabranim orukvicama i crvenim vrpcama na prerezu i rukavima. Suknja zelena i nabrana, duga do pola lista i modra pregača, obje zarubljene crveno. Šareni pojas s dugim visećim krajem na kome visi britva. Bijele čarape i plitke crne cipele sa crvenim vrpcama. Preko lijeve ruke visi o vrpci crni šešir široka oboda.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 220/157 mm, dd. »Geissler f.«

»Geilthalerin — Silanka.«

3170 — G. 70

3. KRANJAC

Figura muškarca u brežuljkastom kraju s košnjama u dnu lijevo. Na glavi široki crni šešir s vrpcama. Košulja bez ovratnika, nabrana oko vrata, dugih rukava nabranih oko zapešća. Zelene naramenice, modri nabrani pojas, tamnosive hlače do ispod koljena, tamnosive čizme. Preko ramena prebačena smeđa kabanica duga do ispod koljena. U desnoj ruci štap.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 233/180 mm, bs.

»Krainer — Kraynz.«

3136 — G. 36

4. KRANJICA

Figura žene u brdovitu krajoliku. Na glavi sitno nabrana bijela kapa sa žutom vrpcom. Košulja bez ovratnika nabrana oko vrata, široki nabrani rukavi ispod lakta stegnuti i ukrašeni naborom. Crni steznik ukrašen žutim prugama, vezan sprijeda crvenim vrpcama. Crna nabrana suknja do iznad gležanja i crna nabrana pregača. Smeđi pojas s visećim krajem na kome visi britva. Crvene čarape i duboke crne cipele. U desnoj ruci veliki modri rubac.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 218/158 mm, dl. »Geissler«

»Krainerin — Krayniza.«

3135 — G. 35

5. ISTRANIN

Figura muškarca u ravnici, u dnu lijevo tijesak za vino. Na glavi mali crni šešir s obodom. Haljetak s malim ovratnikom i kratkim rukavima seže do ispod bokova, ispod njega donji dugi rukavi, sve u boji pijeska. Tamnosive prostrane hlače do ispod koljena, sive dokoljenice i smeđi opanci. U desnoj ruci kablič, lijevom rukom preko ramena drži sjekiru.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 220/157 mm, dd. »Geissler«

»Istrier — Istrian.«

3130 — G. 30

6. ISTRANKA

Figura žene u krajoliku, u dnu lijevo čovjek i natovaren konj. Žena je odjevena posve u bijelo: na glavi nabran rubac poput turbana, košulja

nabrana oko vrata, dugih uskih rukava s orukvicama duga do iznad gležanja. Gornja haljina sprijeda otvorena, duga do ispod koljena, s ukrasnim rukavima. Bijeli pojas sa zataknutim cvijetom, bijele čarape, plitke sive cipele. Pod lijevim pazuhom preslica, u desnoj ruci vreteno.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 220/156 mm, dd. »Geissler«

»Istrianerin — Istrunka.«

3131 — G. 31

7. JAPOD (ČIČ)

Figura muškarca u krajoliku s brdima u daljini, desno čovjek i natovaren konj. Na glavi crni šešir visoke glave i uska oboda. Košulja bez ovratnika, nabranih dugih rukava. Tamnosmeđi prsluk, svijetlosive uske i duge hlače, smeđi opanci. U lijevoj ruci krunica, preko desne prebačena sjekira.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 206/167 mm, bs.

3173 — G. 73

8. JAPODKA (ČIČKA)

Figura mlade žene u krajoliku. Na glavi bijeli rubac vezan poput turbana. Košulja oko vrata izrezana, širokih dugih rukava s orukvicama duga do iznad gležnja, preko nje bijela pregača. Na prsima umetak sa žuto-crvenim uzorkom. Gornja haljina tamnosiva, sprijeda otvorena, vezana pojasom, seže do koljena. Bijele čarape, tamne duboke cipele sa crvenim vrpcama.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 232/187 mm, d. »G. f.«

3174 — G. 74

9. DOLENAC

Figura muškarca u brdovitu krajoliku, desno kola s košnjama. Na glavi crni šešir široka oboda. Košulja bez ovratnika, dugih nabranih rukava stegnutih u orukvicu. Tamnosmeđi haljetak do iznad koljena s posve kratkim rukavima, ukrašen po rubovima crveno. Široki pojas, s desnog ramena remen, na lijevom boku visi torba. Prostrane žućkaste hlače utaknute u crne čizme do koljena.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 232/187 mm, dd. »Geissler f.«

3176 — G. 76

10. DOLENKA

Figura žene u brdovitu krajoliku. Odjevena posve u bijelo: na glavi rubac, košulja s okruglim nabranim ovratnikom, dugih nabranih rukava, duga do gležnja. Bijeli prsni i duga nabrana pregača. Smeđi pojas i čizme. Preko desne ruke košarica s groždem.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 232/187 mm, bs.

3175 — G. 75

11. KOČEVAC

Figura muškarca u brežuljkastu krajoliku, u dnu lijevo konjanik. Na glavi crn šešir široka oboda. Košulja s velikim otvorenim ovratnikom. Smeđesiva odjeća dugih uskih rukava s orukvicama, otvorena na prsima, duga do ispod koljena. Široki tamni pojas s tri kopče, crne čizme do koljena. O lijevom boku siva torba, u desnoj ruci vedrica.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 227/183 mm, dl. »Geissler f.«

3177 — G. 77

12. KOČEVKA

Figura žene u brežuljkastu krajoliku. Na glavi bijeli rubac. Košulja s velikim okruglim nabranim ovratnikom, dugih širokih rukava skupljenih u zapešću, duga do gležnja. Gornja haljina žućkasta s posve kratkim rukavima, duga do koljena. Bijele čarape i crne cipele. Na leđima brenta, u desnoj ruci štap.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 205/167 mm, dd. »Geissler f.«

3178 — G. 78

13. PRAVOSLAVNI POP I NJEGOVA ŽENA

Muškarac i žena u krajoliku, sprijeda grob. Lijevo muškarac, gologlav, u dugoj modroj mantiji, crnim čizmama, sa štapom u lijevoj i brojanimicama u desnoj ruci. Desno žena, na glavi veliki bijeli rubac, odjevena u

bijelu košulju sa crvenim rubom i smeđesivu gornju haljinu dugih rukava sa crvenim rubovima. Na nogama čarape i opanci, u lijevoj ruci čutura, na glavi kolijevka.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 136/175 mm, bs.

3171 — G. 71

14. LIBURNIJAC

Figura muškarca na obali mora, u dnu desno čovjek u čamcu. Na glavi bijela kapa, košulja nabrana oko vrata i omotan rubac. Kratak kaputić dugih uskih rukava i duge uske hlače smeđe boje. Bijele čarape i žuti opanci. U desnoj ruci veslo.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 248/190 mm, bs.

»Liburnier — Liburnz.«

3138 — G. 38

15. LIBURNIJKA

Figura žene na obali mora. Na glavi bijeli rubac omotan poput turbana, jednim krajem visi preko leđa. Tamnosmeđa haljina bez ovratnika, dugih uskih rukava, seže do pola lista i zarubljena je modrom prugom. Bijele čarape i žuti opanci. Preko leđa prebačena je mreža koju pridržava desnom rukom, u lijevoj ruci riba.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 248/190 mm, bs.

»Liburnierin — Liburniza.«

3137 — G. 37

16. MORLAK

Figura muškarca na obali mora, u dnu lijevo tunera. Na glavi smeđa visoka šubara. Odjeća bijela: kratki kaputić dugih uskih rukava sa šiljkom na kraju, duge uske hlače, preko ramena prebačena kratka kabanica. Na nogama nazuvci i opanci. Za pojasom zataknut handžar i obješena vrećica. Preko prsiju remen koji pridržava na leđima dugu pušku.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 248/188 mm, bs.

»Morlak — Morevlah.«

3142 — G. 42

17. MORLAKINJA

Figura žene na obali mora, prikazana s leđa. Odjevena u košulju dugu do gležnja, povrh toga žučkasti kaput dugih uskih rukava, dugačak do ispod bokova. Na glavi bijeli rubac, ispod kojeg na leđima vise vrpce s pletenica. Na nogama nazuvci i opanci. Preko leđa omotano u platno nosi golo malo dijete. U rukama drži preslicu i vreteno, a na glavi nosi mješinu.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 248/190 mm, bs.

»Morlakin — Morevlaha.«

3166 — G. 66

18. HRVAT

Figura muškarca u brežuljkastu krajoliku, sa čardakom u dnu lijevo. Odjeven je u modri prsluk s malim ovratnikom, crvenim gajtanima i žutim pucetima, opasan širokim crnim pasom vezanim s tri kopče. Preko toga modri kaput dugih uskih rukava, koji seže do ispod bokova. Hlače su sivkaste i tijesne, utaknute u poluvisoke crne čizme.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 234/187 mm, bs.

»Kroat — Hrvat.«

3121 — G. 21

19. HRVATICA

Figura žene u krajoliku. Na glavi složen crveni rubac s bijelim prugama u pokrivalo s dva roga. Odjeća: modri kaput bez ovratnika, dugih uskih rukava, dugačak do ispod bokova, smeđa suknja do iznad gležanja i bijela pregača. Na nogama žute čizme, preko lijeve ruke prebačena košarica puna jaja.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 233/187 mm, bs.

»Kroatina — Horvatiza.«

3120 — G. 20

20. USKOČKA ŽENA I SEREŽAN

U brdovitu krajoliku lijevo žena, odjevena u dugu košulju, vezenu na prsima, širok crven pojas, pregaču i modar kaput dugih uskih rukava. Na glavi preko bijelog rupca žuta kapa, na nogama nazuvci i opanci. De-

sno muškarac, odjeven u zelenkasti kratki kaput dugih uskih rukava, s gajtanima na prsima i širokim pojasom. Duge uske hlače i prostran plašt s kapuljačom crvene boje. Na nogama opanci, u desnoj ruci helebarda na kratkoj motci.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 136/160 mm, bs.

3172 — G. 72

21. USKOK

Figura muškarca u brdovitu krajoliku, u dnu desno okrugla građevina. Na glavi mala crvena kapa, kosa spletena u dugačak perčin. Košulja bez ovratnika, otvorena na prsima, širokih otvorenih rukava, vezena je na svim rubovima. Za širok crven pojas zatakuta kubura i handžar. Kratak, otvoren zeleni prsluk ukrašen je crvenim gajtanima i žutim pucetima. Hlače su sivkaste, uske i zatakute u nazuvke, na nogama opanci. desnom rukom drži preko ramena pijuk, a vrat je zataknuo kamiš lule.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 232/187 mm, bs.

»Uskok. Uskok.«

3179 — G. 79

22. USKOKINJA

Figura žene u brdovitu krajoliku. Na glavi plitka crvena kapa ukrašena novcima, kao i krajevi dviju pletenica. Košulja bez ovratnika sprijeda otvorena, širokih otvorenih rukava, vezena po svim rubovima. Za širok crven, bogato ukrašen pojas zatakuta velika britva. Pregača je popri- jeko prugasto crvena i modro, zarubljena žutim resicama. Preko košulje dugačak tamnosiv prsluk. Na nogama nazuvci i opanci, u lijevoj ruci preslica, u desnoj vreteno.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 233/187 mm, bs.

»Uskokin. Uskoka.«

3180 — G. 80

23. LIČANIN

Figura muškarca u brdovitu krajoliku s gumnom lijevo. Na glavi malena crvena kapa. Košulja bez ovratnika otvorena na prsima, dugih otvorenih rukava, vezena na svim rubovima. Kratak prsluk i duge uske hlače su

zelene boje i ukrašeni crvenim gajtanom. Za crveni pojas na struke zataknete su dvije kubure i jatagan, u desnoj ruci dugačka puška. Na nogama nazuvci i opanci.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 233/187 mm, bs.

»Likaner. Likan.«

3140 — G. 40

24. LIČANKA

Figura žene u krajoliku. Na glavi crvena kapa i bijeli veo koji visi skoro do koljena. Košulja bez ovratnika, dugih otvorenih rukava, ukrašena je vezivom. Za širok, smeđ i ukrašen pojas zataknuta je mala kubura. Duga uska pregača poprijeko je prugasta crveno i sivo, zarubljena resama. Tamnosmeđa haljina bez rukava seže do pola lista. Na nogama čarape, nazuvci i opanci.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 233/187 mm, bs.

»Likanerin. Likaniza.«

3139 — G. 39

25. DALMATINAC

Figura muškarca u primorskom krajoliku sa zgradom u dnu lijevo. Na glavi crna vrećasta kapa s rubom. Košulja s ovratnikom opasana je crvenim pasom na struke, za koji su zataknuti kubura i dugi nož. Duge bijele uske hlače utaknute su u nazuvke, na nogama opanci. Tamnosivi kaput seže do koljena, dugi uski rukavi imaju žute orukvice. Preko leđa prebačena je duga puška.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 250/190 mm, bs.

»Dalmatin. Dalmatier.«

3110 — G. 10

26. DALMATINKA

Figura žene u krajoliku. Na glavi veliki bijeli rubac, ukrašen crvenim vezom i svezan pod bradom. Košulja je na prsima vezena crveno, a na širokim otvorenim rukavima zeleno. Ispod širokog crvenog pojasa prugasta pregača, zarubljena crvenim resama, kao i donji rub košulje. Na nogama čarape, nazuvci i opanci.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 248/195 mm, bs.

»Dalmatiza. Dalmatierin.«

3109 — G. 9

27. SLAVONCI

Figure muškarca i žene u krajoliku s ovcama u dnu. Muškarac ima na glavi visoku crnu kapu. Odjeven je u košulju bez ovratnika, dugih uskih rukava i duge uske platnene hlače. Preko ramena prebačen je tamnomodri čupavi plašt koji seže skoro do gležnja. Na nogama opanci, u lijevoj ruci štاپ i dvojnice, na leđima kozlić. Žena ima na glavi bijeli rubac pričvršćen velikim šarenim pribadačama, a oko vrata dva niza crvenih zrna. Tamnosmeđi kaput bez ovratnika seže do koljena i ukrašen je po rubovima, a rukavi su dugi i uski. Modra nabrana suknja seže do gležnja, a bijela pregača ima cvijetni uzorak. Na nogama žute čizme, u lijevoj ruci preslica, u desnoj vreteno.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 225/178 mm, bs.

»Slavonier oder Slavinier.«

3168 — G. 68

28. ALBANAC

Figura muškarca u krajoliku sa čardakom u dnu desno. Na glavi mala crvena kapa, oko vrata crni rubac. Crvena haljina, ukrašena žuto na prsima i donjem rubu, seže do koljena. Opasana je nabranim zelenim pasom za koji su zataknuti nož i kubura. Preko haljine odjeven je kratak bijeli kaputić sa zelenim suvracima i orukvicama. Hlače sežu do ispod koljena, potkoljenice su obuvane u prugaste čarape, na nogama opanci. Preko leđa prebačena je dugačka puška, u desnoj je ruci buzdovan, a o lijevom boku sablja.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 225/178 mm, bs.

»Clementiner.«

3133 — G. 33

29. ALBANKA

Figura žene u krajoliku. Na glavi mali bijeli rubac. Smeđi prsni ukrašen je novcima. Dugi uski rukavi i nabrani pojas su prugasti. Kratak crven kaputić ukrašen je krznom, a rukavi do lakta s tri reda žutih resa. Sivkasta suknja seže do iznad gležnja, pregača je uska i zarubljena resama. Na nogama prugaste čarape i opanci. U lijevoj ruci tikvica, s pojasa o lancu visi ključ.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 225/178 mm, bs.

»Clementinerin.«

3132 — G. 32

30. SRBI

Figure žene i muškarca u krajoliku s oračima u dnu. Žena ima na glavi preko crvene kape bijeli rubac, ukrašen crvenim prugama i kitama. Košulja s malim ovratnikom i rukavima stegnutim u zapešću. Pregača s poprijekim prugama, kratak smeđ kaput dugih rukava. Na nogama čarape i opanci, u desnoj ruci košarica s voćem. Muškarac ima crvenu kapu, košulju s malim ovratnikom i širok pojas sa zataknutim nožem. Modar kaput dugih uskih rukava seže do bokova, duge uske bijele hlače vezane su na gležnjevima remenjem opanaka. Na desnom boku obješena o remen torba, u lijevoj ruci je sjekira.

1801—8. Leipzig

Bojadisani bakrorez, 225/178 mm, bs.

»Rascier oder Raitzen.«

3167 — G. 67

CHARLES BEYER (Meissen 1792 — ?) — JOSEPH ZUTZ

Iz serije: *Minaturngemälde aus der Länder und Völkerkunde, von den Sitten, Gebräuchen, der Lebensart und den Kostümen der verschiedenen Völkernschaften aller Welttheile...* Leipzig — Pesth 1813? — 1826. 16 knjiga; bakrorezi, 140/85 mm (p); dar 1900. — dr Josip Brunšmid

IV Aegypten (sv. 13—16), Pesth? 1816?

31. EGIPATSKI BEG

Na terasi s balustradom čitava figura uglednog Egipćanina, s turbanom, u dugačkim haljinama: prvo jednobojna svijetla, duga do nogu, zatim tanja, kratka do koljena, sa uzorkom, preko toga širok pojas sa zataknutim nožem. Gornja odjeća dugačka, prostrana s vrlo dugim, djelomično prorezanim rukavima. Obuća s uzvijenim vrhovima. Desno dječak nosi sablju preko ramena. Odjeven u duge vrlo nabrane hlače, zaogrnut ha-

ljinom preko ramena, rukavi slobodno vise, lijevom rukom ispred sebe skupio skute. Glava gola, obrijana osim čuperka navrh tjemena. U pozadini lijevo grad.

Okolo 1815. Leipzig

Bakrorez i točkanje, 138/85 mm (p), bs.

»Aegyptischer Bey«

4451 — G. 1361

32. GOSPOĐE IZ KAIRA POD VELOM

U slobodnom prostoru s palmom desno i visokim grmljem lijevo šeću dvije otmjene žene iz Kaira, lijeva u vrlo prostranoj, bogato drapiranoj odjeći, desna u nešto užoj, ravno padajućoj haljini s rukavima. Lijeva je ovijena i preko glave, tako da se vide samo oči, desna ima posebno pokrivalo glave i dugački veo.

Okolo 1815. Leipzig

Bakrorez i točkanje, 138/84 mm (p) dli. »Ch. Beyer sc.«

»Damen von Cairo in Schleier.«

4449 — G. 1359

33. VRHOVNI SUDSKI SLUGA U KAIRU

Na mazgi okrenutoj prema lijevo jaši muškarac u uskoj, skroz kopčanoj tamnijoj odjeći s pojasom. Na glavi ima šešir široka oboda.

Okolo 1815. Leipzig

Bakrorez, 139/84 mm (p), bs.

»Oberster Gerichtsdienner zu Cairo.«

4447 — G. 1357

34. KAVANAR

U odaji s popločanim podom čitava figura muškarca, odjevena turbanom, širokim hlačama povrh gležnja, kaputićem dugih rukava kopčanim sitnim pucetima, nabranim pojasom, gornjom haljinom bez rukava, uskom i dugom do pola lista, te plitkim papučama. Desno visok stol s tablicama sprijeda, na njemu vrčevi i šalica.

Okolo 1815. Leipzig

Bakrorez i točkanje, 139/85 mm (p), bs.

»Kaffehändler zu Cairo.«

4450 — G. 1360

Oko 1830. Dalmacija

Akvarel, 188/136 mm, bs.

»L'Uomo dai Scogli di Zara.«

Kupljeno 1932. — Franjo Novak

4740 — G. 1650

79. SELJACI IZ OKOLICE ŠIBENIKA

Lijevo muškarac s visoko zaobljenom crvenom kapom i dugim perčinom koji mu pada na prsa; košulja bez ovratnika ima široke nabrane i dolje otvorene rukave; široko preklopljen prsluk i duge uske hlače su modre boje, pojas crven, čarape bijele, a plitke cipele crvene. Desno žena s bijelom maramom složenom oko glave, bijelom košuljom bez ovratnika, vezanom pod vratom crvenom vrpcom, dugih nabranih rukava; gornja je haljina također bijela, na prsima otvorena donji dio sitno nabran, a na 3/5 visine ima popreki nabor; čarape su crvene, a plitke cipele žute. Lijevom rukom drži preslicu, a desnom vreteno.

Oko 1830. Dalmacija

Akvarel, 188/135 mm, bs.

»Il Villano di Sebenico.«

Kupljeno 1932. — Franjo Novak

4741 — G. 1651

80. KOTORANI

Lijevo muškarac sa crnom plitkom kapicom, bijelom maramom vezanom oko vrata, tamnim kaputićem dugih uskih rukava, zarubljenim oko vrata širim zlatnim galonom i kopčanim s dva reda srebrnih puceta; oko pasa crveni pojas, za koji je zataknut srebrni lanac; hlače su crne, sitno nabrane i sežu do ispod koljena, čarape su bijele, a cipele plitke s vrpcama. Desnom rukom drži u ustima lulu vrlo duga čibuka. Desno žena s bijelom maramom preko glave; košulja nema ovratnika, prsni je crven sa žutim rubom i kopčan sprijeda, kaputić dugih uskih rukava od zelene tkanine sa crvenim uzorkom i zarubljen žutom prugom; suknja od rumenkaste tkanine sa crnim uzorkom, nabrana i duga do nešto povrh gležnja; čarape crvene, plitke cipele žute. Preko lijeve ruke prebačen je bijeli vezani ručnik, desnom drži ruku muškarca.

Oko 1830. Dalmacija

Akvarel, 190/135 mm, bs.

»L'Uomo dalle Bocche di Cattaro.«

Kupljeno 1932. — Izidor Steiner, Zagreb

4742 — G. 1652

JOHANN BAPTIST CLAROT (Beč 1797? — Pešta? iza 1854)

81. GRUPA SELJAKA

U brdovitom i šumovitom predjelu trojica seljaka. Lijevo sjedi prvi, u profilu prema desno, gologlav, duge kose, bez brkova. Odjeven je u košulju širokih dugih rukava i svijetle suknene uske hlače, oko gležnjeva vezane remenjem opanaka. Zaogrnut je velikom kabanicom od bijela sukna s vrlo velikim pravokutnim ovratnikom i dugim, na kraju svezanim rukama. Desnom rukom drži širok taman šešir i pušku naslonjenu na koljeno. Desno stoje druga dvojica, okrenuti napola, odnosno gotovo u profil na lijevo. Oba s dugom kosom i brcima, lulama i velikim šeširima, u čizmama. Jedan je u košulji i gaćama, s prslukom i remenom, za koji je zataknuta kratka kubura. Preko prsiju je koso remen torbe, preko ramena drugi koji pridržava na desnom ramenu veliku bijelu kabanicu. Ispod nje o desnom ramenu visi puška horizontalno. Drugi je u kratkom tamnijem kaputiću dugih uskih rukava s ovratnikom i orukvicama, skroz kopčanom. Preko prsiju remen torbe o lijevom boku iz koje viri kundak kubure. Hlače uske suknene, ukrašene gajtanom i utaknute u čizme s ostrugama. Preko ramena prebačena velika kabanica s vezanim rukavima na kraju. S obje ruke naslonjen na pušku.

Oko 1830. Beč

Litografija, 430/275 mm, dli. »J. B. Clarot gez. u. lith und herausgegeben.« dsr. »Gedruckt und zu haben im lithogr: Institute und in Commission bey Cappi und Comp: in Wien.«

19066

82. GRUPA SELJAKA OKO VATRE

U slobodnom, na ravnicima koja desno završava rijekom iza koje se teren podiže prema malom selu oko crkve, nalaze se četiri osobe. Lijevo stoji okrenut napola na desno muškarac duge kose i malih brkova oslonjen obim rukama na visoki štap. Na glavi mu je sitno kovrčava šubara, odjeven je u košulju širokih rukava, s maramom oko vrata, prsluk bez rukava do pasa, kopčan velikim pucetima, hlače s dva vertikalna proreza okružena ukrasima, čizme, a preko ramena prebačena je dugačka, krznom podstavljena kabanica. Do njega, malo u pozadini stoji žena prekrštenih ruku. Na glavi joj bijela marama, odjevena je u poludugu surinu podstavljenu krznom s kopčanim gajtanima i velikim pucetima, ispod se vidi duga bijela pregača. Desno sjede uz vatru dva muškarca, obojica u košuljama širokih rukava, gaćama širokih dugih nogavica i čizama. Lijevi, postavljen frontalno ima dugu kosu, brkove, šešir širokih krila, a upaljenom grančicom pripaljuje lulu. Desni sjedi u profilu na lijevo, podbočen na desnu ruku, kosa mu je na zatiljku dugačka a povrh ušiju spletena u dva duga perčina koji vise preko

prsiju. Košulja mu je kratka do pola leđa, a preko nje ima otvoren prsluk sa ukrasima. O pojasu je obješena čaturica i na lančiću alat za čišćenje lule, na podu do njega široki šešir. — U dnu lijevo dva vojnika na konjima.

Oko 1830. Beč

Litografija, 390/332 mm, dli. »A. Clarot inv.« ddi. »J. B. Clarot del.«

19067

83. VOJNICI VOĐE VEZANE SELJAKE

U brdovitom i šumovitom predjelu, u prednjem planu u sredini su dva seljaka, ruku vezanih na leđima. Lijevi je odjeven u košulju širokih otvorenih rukava i duge široke gaće, na prsima rastvoren prsluk i visoke cipele. Kosa je duga, brci ovješeni, na glavi taman šešir širokih krila za koji je zatakuta lula. Drugi muškarac je gologlav, duge kose i kratkih brkova. Košulja je tamnija i užih rukava, prsluk raskopčan, hlače suknene, s gajtanom oko dva vertikalna proreza, oko gležnjeva pričvršćene remenjem opanaka. Preko prsiju unakrst dva remena, na jednom o lijevom boku velika torba. Drugom preko desnog ramena prebačena velika bijela suknena kabanica s velikim pravokutnim ovratnikom. Vojnici su odjeveni jednako, s kraćom kosom i brcima: na glavi tamni šeširi s vrlo širokim obodom, kaputići kratki samo do pasa, s visokim ovratnikom, mnogo gajtana i puceta na prsima, uskih dugih rukava, uske suknene hlače s prorezima i gajtanima, čizme. Desni vojnik ima za širok remen pojasa zatakute dvije kratke kubure, preko lijevog ramena o remenu visi jedna puška, a u lijevoj drži drugu. Također o remenu visi preko desnog ramena suknena bijela kabanica s velikim ovratnikom. Drugi je vojnik preko lijevog ramena prebacio pušku i nadžak.

Oko 1830. Beč

Litografija, 430/280 mm, dli. »Joh. Clarot lith. u. herausgegeben« dsr. »Gedr: u. zu haben im lith. Inst: in Commission bey J. Bermann in Wien.«

19068

84. ANĐELIJA BRAIĆ, DJEVOJKA IZ PEROJA U ISTRI

Figura do bokova frontalno sjedeće mlade djevojke, ruku prekrštenih u krilu. U sredini razdijeljena tamna kosa, kovrčava na sljepoočicama, skupljena na zatiljku. Rubac od bijela platna ukrašen je s više bijelih kita. U ušima dugačke naušnice, oko vrata niz perla i na vrpici medalja. Košulja je na prsima bogato vezena, kao i na donjem rubu poludugih, širokih i otvorenih rukava, koji su prišiti niže ramena, ispod tzv. »ma-

veza«. Preko košulje je gornja odjeća, gornji dio u obliku prsluka otvorena do pasa, na prsima je vrpčama pričvršćena velika spona u obliku križa u krugu. Ispod široka pojasa nabrana pregača.

Oko 1840. Beč?

Tonirana litografija, 140/102 mm, dli. »J. Clarot lith:« ddi. »Gedr: b: Steimle's Wit:«

(ćir.) »Anđelia Braić Prosta djevojka iz Peroe u Istri«

19069

F. ARRIGONI

85. OTVORENJE CESTE PREKO MALOG HALANA NA VELEBITU 4. LI-STOPADA 1832.

U ravnici ispred velebitskog masiva na čijim se padinama razabire urezana trasa ceste odražava se svečanost. U prvom planu uređen je paviljon za goste, lijevo i u dnu nalazi se niz šatora. U sredini odvijaju se različita natjecanja. Od prednjeg plana pa prema dnu prikazane su stotine figura pretežno u narodnoj nošnji iz okolnih krajeva: Hrvatskog Primorja, Like i Dalmacije. Usprkos malih dimenzija nošnje su izrađene precizno, tako da se razabiru i ornamenti na pregačama i torbama.

1832. ispod Velebita

Gvaš na papiru, 444/640 mm, ddi. »F. Arrigoni dis. al luogo«

»PATEFACTAM. VIAM-BEBIAM. FRANCISCI. PRIMI. IMPERATORIS. OPTIMI. ONOMASTICO. ANNI. MDCCCXXXII. DALMATIAE. MODERATOR. POPULI. QUE. CONCELEBRANT.«

Zamjena 1971. — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Reproducirano: J. Horvat, Kultura Hrvata kroz 1000 godina. II izdanje, Zagreb 1939, sl. 321, na str. 162

F. FULLER

86. MORLAK IZ OKOLICE ZADRA

Figura muškarca sa crvenom kapom ukrašenom crnim i žutim gajtanom. Bijela košulja bez ovratnika nabrana je oko vrata, a rukavi su široki i otvoreni. Modar prsluk s pucetima opasan je crvenim pasom. Preko toga nešto duži crveni prsluk s mnogo sitnih puceta i proširenim ramenima. Tamnomodre uske hlače, nazuvci i opanci. S lijevog ramena na desni bok visi o remenu šarena torba.

1833. Zadar

Akvarel i gvaš, 202/128 mm, dd. »F. F.«

»Morlake bei Zara.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3148 — G. 48

87. MORLAK IZ OKOLICE KNINA

Figura muškarca sa crvenom kapom ukrašenom žutim gajtanom. Košulja bez ovratnika rastvorena na prsima, crven prsluk s mnogo sitnih puceta opasan je širokim smeđim pasom za koji su zataknuti kubura i hadžar. Kratak zelen kaputić dugih uskih rukava zarubljen je smeđim krznom. Duge uske modre hlače, nazuvci i opanci. Desnom rukom drži za cijev dugu pušku prebačenu preko ramena.

1833. Zadar

Akvarel. 204/130 mm, dd. »F. F.«

»Morlake aus der Gegend bei Knin.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3143 — G. 43

88. STANOVNIK SINJA

Figura muškarca sa crvenom kapom oko koje je omotan bijeli ručnik s resama na rubu. Košulja bez ovratnika nabrana je oko vrata. Crven prsluk ukrašen je na prsima bijelim gajtanom, ima duge uske zelene rukave sa crvenim orukvicama. Za širok crven, kožnati pojas zataknuti su hadžar i kubura. Kratak gornji crveni prsluk zarubljen je žućkastim krznom. Tamnomodre hlače vezane su ispod koljena uskim remenčićima. Na nogama nazuvci i opanci. S obje ruke drži horizontalno ispred sebe dugu pušku.

1833. Zadar

Akvarel i gvaš, 215/160 mm, na poledini »Zara 10ten July 1833. Füller.«

»Bewohner von Sign.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3146 — G. 46

89. STANOVNIK OKOLICE IMOTSKOG

Figura muškarca sa crvenom kapom oko koje je omotan bijeli ručnik sa crvenim prugama i resama na rubu. Košulja bez ovratnika nabrana je oko vrata, a crveni prsluk na prsima ukrašen bijelim gajtanom. Za

široki kožnati pojas zataknut je jatagan i dvije kubure, a preko pojasa vezan je drugi od crvene tkanine. Kratak tamnozelen kaput ima duge uske rukave s crvenim orukvicama. Široke bijele hlače vezane su ispod koljena crvenim gajtanom, a ispod koljena su uske. Na nogama nazuvci i opanci, u desnoj ruci dugačka puška, u lijevoj lula i duhankesa.

1833. Zadar

Akvarel i gvaš, 212/166 mm, na poledini »Zara 16t July 1833 Füller«

»Bewohner der Gegend von Imoschi.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3129 — G. 29

90. GRAĐANIN SINJA

Muškarac naslonjen na drvo, sa crvenom kapom ukrašenom crnim gajtanom. Od košulje vidljiv je samo mali ovratnik. Crveni prsluk ukrašen je s mnogo sitnih puceta i opasan prugastim svilenim pojasom za koji je zataknut nož. Tamnomodar kaput dugačak do gležnja ima duge uske rukave. Tamnomodre uske hlače, bijele čarape i crvena obuća. U lijevoj ruci dugačka puška.

1833. Zadar

Akvarel i gvaš, 193/124 mm, na poledini »Zara 20t July 1833. Füller«

»Bürger aus Sign.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3145 — G. 45

91. STANOVNIK MAKARSKE

Figura muškarca sa crvenom kapom oko koje je omotan bijeli ručnik sa crvenim prugama i resama na rubu. Košulja bez ovratnika, tamnomodri dvoredno kopčani prsluk, široki kožnati pojas sa zataknutim nožem i dvije kubure. Gornji pojas od nabrane crvene tkanine. Kratak tamnomodar kaput dugih uskih rukava ukrašen gajtanom. Tamnomodre hlače vezane ispod koljena remenčićima, nazuvci i opanci. Na leđima šarena torba, u lijevoj ruci dugačka puška, u desnoj lula.

1833. Zadar

Akvarel i gvaš, 213/157 mm, na poledini »Zara 24. July 1833 Füller«

»Einwohner von Macarsca.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3141 — G. 41

92. BOKELJ

Figura muškarca s kapom crna oboda i crvena vrha. Ispod malog bijelog ovratnika tamnosivi prsluk opasan nabranim pojasom za koji su zataknuti jatagan i kubura. Kratak kaputić dugih uskih rukava ukrašen je žutim gajtanom. Široke, sitno nabrane hlače sežu do ispod koljena. Tamnosive čarape i crne plitke cipele. U lijevoj ruci lula vrlo dugačkog kamiša.

1833. Zadar?

Akvarel, 196/127 mm, dd. »F. F.«

»Bocchese.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3101 — G. 1

NEPOZNATI BEČKI LITOGRAF

Iz almanaha: *Iskra, Zabavni sastavci od više domorodnih spisateljah. Sa osam kamenorezah narodne nošnje izdao Ivan Havliček. Zagreb 1844.* — litografije, 129/102 mm; rad bečkog litografa možda Carla Goebela; kupljeno 1953. — Ivanka Šplait; 5278 — G. 2196

93. »DEVOJKA IZ MOSLAVINE«

U krajoliku figura visoke djevojke. Na glavi, povrh tamne u sredini razdijeljene kose, visok ukras: na nekom podlošku perje, cvijeće i vrpce, a straga se na ramena spušta marama. Košulja nabrana oko vrata, rukavi široki i dugi. Višestruki nizovi zrna na prsima. Tamniji duboko izrezani steznik. Prilično uska platnena suknja do gležnja s tamnim rubom. Pregača sa širokim vezom na donjem rubu, povrh nje druga, šarena. Plitke cipele.

94. »ŠEREŽANIN, (NA SUHOJ GRANICI).«

Među zidovima od velikog kamenja s kulom na dnu, muškarac kratke kose i malih brkova. Na glavi vrećasta kapa s nizom resa na kraju pada na desno rame. Košulja s malim ovratnikom rastvorena na prsima. Prsluk svijetao, ukrašena ruba, povrh toga taman kratak kaput dugih rukava, sa širokim bogato ukrašenim prednjim rubovima. Dva pojasa: jedan od kože, drugi od tkanine, sa zataknutim oružjem: jataganom i kuburom, uz razni sitni pribor. Hlače tamne, prostrane i do ispod koljena. Dokoljenice, nazuvci i opanci. Preko ramena prebačena široka kabanica, na leđima puška.

95. »ŠEREŽANKA, (DEVOJKA PREDUĆ).«

Na putu među travom i grmljem djevojka s preslicom u lijevoj i vretenom u desnoj ruci. Na glavi, preko kose razdijeljene u sredini i spletene u pletenicu prebačenu preko desnog ramena, bijela marama. Košulja širokih otvorenih rukava izrezana na prsima, po rubu okrašena novcima. Oko vrata nekoliko nizova zrna. Struk stegnut širokim pojasom s kopčom. Košulja seže do pola lista, pregača poprijeko prugasta nešto je kraća. Na nogama čarape i opanci.

96. »ŠEREŽANKA, (ŽENA S DECOM).«

Na travnatom obronku ispred kuće sjedi žena s golim djetetom na krilu, a ispred nje se drugo igra s kunićem. Preko kose razdijeljene u sredini žena ima veliki bijeli rubac. Oko vrata tri niza zrna, košulja nabrana na prsima, opasana nabranim pojasom. Nešto tamnija suknja seže skoro do gležnja, pregača bijela. Dugačak taman kaput s dugim uskim rukavima.

97. »SLAVONAC.«

Muškarac u krajoliku s kućom u dnu. Na glavi šešir široka oboda. Košulja nabrana oko vrata, preko nje vezan tamniji rubac. Svijetao kaput seže do bokova, rukavi su dugi i uski. Nešto tamnije uske dugačke hlače utaknute su u niske čizme.

98. »SLAVONKA.«

Figura žene u krajoliku. Na glavi ukras od cvijeća i perja, oko vrata niz novaca. Preko košulje odjeven kratak svijetao kaput dugih uskih rukava, na ramenima drapiran prugasti rubac. Nabrana suknja do pola lista zarubljena »šlingerajom«, glatka pregača s resama na rubovima.

CARL GOEBEL (Beč 1824—1899)

99. SVEČANOST NA HARMICI POVODOM USTOLIČENJA BANA HALLERA

Trg Harmica prema početku Ilice, u dnu lijevo bolnica Milosrdne braće, na brdu desno crkva sv. Katarine. Od prednjeg plana prema dnu svečana povorka, lijevo i desno gledaoci: građani i seljaci (muškarci, žene i djeca).

1845. Beč

Bojandisana litografija, 587/737 mm. dlu. »C. Goebel«, dli. »CARL

GOEBEL comp. et lith.«

»Graf Albert Nugent sa svojimi slobodnjaci i topolovačkim Serežani u narodnom odelu, prigodom svečane instalacije njih preuzvišenosti Bana horvatskoga, slavonskoga i dalmatinskoga, dana 18a Listopada, goda 1842 u Zagrebu.«

5243 — G. 2161

Reproducirano: Savremenik, Zagreb 1917, tabla kod str. 196

JOSEPH LEARD

100. KRČANKA S DJECOM

Figura žene sjedeće na zidu kraj mora. Na glavi bijeli rubac složen poput turbana i ovijen oko vrata. Bijela košulja izrezana okruglo. Tamnosiva haljina dugih uskih rukava priljubljena je uz struk i raskopčana na prsima, od pasa sitno nabrana i seže skoro do gležnja. U lijevoj ruci preslica, u desnoj vreteno, noge bose. Kraj žene na zidu sjedi dječak sa crvenom vrećastom kapom, košuljom širokih zasukanih rukava, kratkim sivim prslukom i nabranim prostranim hlačama do iznad koljena. Noge su mu gole, s obje ruke svira sopile. Desno iza dječaka sjedi na podu mala djevojčica s bijelim rupcem na glavi, odjevena u dugu bijelu košulju s rukavima do lakta i sivi steznik.

1845. Krk

Crtež olovkom i akvarel, 423/317 mm, dlu. »1845«

Kupljeno 1939. — Jelka Foller, Sušak

5042 — G. 1958

101. KRVNA OSVETA

Figura muškarca u krševitu kraju. Na glavi crvena kapa, košulja rastvorena na prsima, opasana nabranim crvenim pasom za koji su zataknuti kubura i handžar. Bijeli kaput seže do iznad koljena, povrh njega kratak crven prsluk sa žutim gajtanom. Tamnomodre nabrane hlače do ispod koljena, bijele čarape i sivi opanci. S obje ruke drži dugačku pušku.

1846. Stanjević, Crna Gora

Akvarel, 273/210 mm, dl. »Stagnevitch den 14t September 1846« ddu. »Leard«

»Die Blutrache«

Kupljeno 1939. — Jelka Foller, Sušak

19070

102. KNEZ MITRE DRAGAC

Figura muškarca prikazana do bokova, tijelo frontalno, glava u profilu na lijevo. Na glavi oko crvene kape ovijen bijeli ručnik. Košulja s malim ovratnikom otvorena na prsima, za smeđi kožnati pojas zataknete dvije kubure, gornji pojas od crvene nabrane tkanine. Preko haljine od bijela sukna odjeveni kratak crven prsluk bogato ukrašen žutim pucetima i gajtanom. Modre nabrane hlače, a preko desnog ramena prebačen smeđesivi gunj.

1847. Albanija

Olovka i akvarel, 318/235 mm, gdu. »1847«

»Erinnerung aus Albanien Knez Mitre Dragaz 1847«

Kupljeno 1939. — Jelka Foller, Sušak

19071

103. ISTRANKE

Tri žene u krajoliku s gradom na brdu lijevo. Dvije sjede na niskom zidu, a ispred njih na podu treća. Odjevene su posve u bijelo: na glava-ma veliki rupci, košulje nabranih otvorenih rukava, duge do pola lista.

1850. Istra

Crtež olovkom i akvarel, 285/328 mm, ddu. »1850«

Kupljeno 1939. — Jelka Foller, Sušak

5041 — G. 1957

JULIUS DÖRING (Dresden 1818 — Mittau 1898)

104. ILIRI

Figure muškarca i žene u brdovitu krajoliku. Lijevo muškarac sa šešir-rom široka oboda. Košulja bez ovratnika nabrana oko vrata. Kratak prs-rik i nešto duži kaputić dugih uskih rukava, smeđesive boje s modrim rubovima. Duge uske bijele hlače, nazuvci i opanci. Desno žena s velikim bijelim rupcem vezanim pod bradom, u dugoj košulji, širokih dugih ru-kava. Donja haljina nešto kraća, sprijeda otvorena i stegnuta pasom, kao i gornja haljina, nešto šira i duža, boje pijeska s modrim rubovima. Bijele čarape i smeđi opanci.

Oko 1845. Meissen

Bojadisana litografija, 283/192 mm, dlu. »Döring fe«, izrađeno u lito-grafiji Goedecke & Steinmetz

»Illyrier.«

Kupljeno 1923. — Mirko Breyer

3128 — G. 28

105. RIMLJANKA S LUTNJOM

Figura mlade djevojke naslikana do ispod koljena, sjedi na stolcu visokog naslona. Tijelo postavljeno frontalno, glava okrenuta polulijevo. Lijeva podignuta ruka obuhvaća držak instrumenta, desna počiva na žicama. Tamnosmeđa sjajna kosa s razdjeljkom u sredini začešljana je u luku povrh ušiju ukrašenih dugim naušnicama. Djevojka je odjevena u crni steznik, zelenkastu bluzu dugih rukava s orukvicama, na mišicama vezane su tamnoružičaste vrpce. Oko ramena ovijen i sprijeda u rub steznika zataknut žutosmeđi svileni šal s resama. Preko nabrane suknje od žute svile tanka bijela pregača izvezena cvijećem i lišćem. Pozadina tamnozeleno, neutralna.

1845—7. Rim

Ulje na platnu, 98,5/74 cm, bs.

Dar 1847. — Naum Malin

8581

Reproducirano: A. Bulat-Simić, Vjekoslav Karas. Zagreb 1958, sl. 10

106. RIMSKA PUČANKA

Polufigura žene, tijelo gotovo frontalno, glava u profilu na desno. Oko kestenjaste kose ovijena bijela i ružičasta marama. Modra haljina priljubljena uz struk, oko vrata i na prsima nabrana bijela tkanina. Pozadina sivozeleno, neutralna.

1845—7. Rim

Ulje na platnu, 55,5/43,5 cm, bs.

8585

107. DJEVOJKA IZ NAPULJA ZALIJEVA CVIJEĆE

U krajoliku s pinijama, čempresima i antičkim ulomcima figura žene okrenute prema lijevo. Na tamnokosoj glavi šareni prugasti rubac. Odjevena je u dugu crvenu svilenu haljinu s nabranom suknjom, sivim pojasom, vrpčama i rubom, te kratak kaputić dugih rukava s ovratnikom od čipke. Haljina je na prsima, a kaputić na rubu i orukvicama urešen tkaninom zlatne boje, od kakove su izrađene i papuče.

1845—7. Italija

Ulje na platnu, 60/46 cm, bs.

8582

Reproducirano: kao br. 105, sl. 9

108. ŽENA U NOSNJI IZ CAMPAGNE

Figura žene koja sjedi na uzvisini, noge uprte o kamen. Na glavi bijeli i povrh njega smeđi rubac. Bijela košulja nabrana oko vrata, sa širokim rukavima koji su ispod lakta prekriti crvenim dolacticama ukrašenim zlatom. Crni prsnik šiljata struka, sa zlatnim prugama, vezan o naravnice modrim vrpčama. Duga crna suknja s prugama na rubu, bijela pregača i bijele cipele.

1845—7. Italija

Akvarel, 282/206 mm, bs.

Dar 1907. — Kosta Stojšić, Wels

3106 — G. 6

Reproducirano: kao br. 105, sl. 7

109. ŽENA U NOSNJI IZ CAMPAGNE

Figura žene koja stoji rukama naslonjena na balustradu. Tijelo prikazano s leđa, glava u profilu desno. Tamna kosa na zatiljku omotana šarenim rupcem. Široki vezeni rukavi bijele košulje stegnuti su u zapešću. Tamnosivi steznik sa crvenim vrpčama na ramenima. Modrosiva suknja, ispod pasa sitno nabrana, niže u velikim naborima seže do poda. Bijela pregača.

1845—7. Italija

Akvarel, 265/205 mm, bs.

Dar 1907. — Kosta Stojšić, Wels

3107 — G. 7

Reproducirano: kao br. 105, sl. 6

110. SLUNJANKA

U prostranu krajoliku u prvom planu na cesti čitava figura mlade žene. Na tamnoj kosi spletenoj u dvije pletenice crvena kapa s ukrasima. Bijela košulja s malim ovratnikom i dugim, vrlo širokim i otvorenim rukavima, duga do pola lista. Na prsima ukras od novaca i nizovi zrna. Širok šaren pojas, pregača s različitim šarama i dugim resama na donjem rubu. Gornja odjeća seže do ispod koljena, bez rukava, od tamnosmeđeg sukna ukrašena po rubovima. Na nogama šareni nazuvci i opanci. Lijevo rukom pridržava na glavi košaru punu voća, a desnom preko ramena štap kome o kraju vise tri kokoši.

1848/9. Karlovac

Ulje na platnu, 61,7/49 cm, bs.

8586

Reproducirano: J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* II. Zagreb 1942, t. I

111. TRGOVAC IZ SINJA

Konjanik u krajoliku s morem u daljini. Odjeven u košulju bez ovratnika, modar kaput dugih rukava, dug do iznad koljena, ukrašen na prsima gajtanom i opasan prugastim pasom, za koji je utaknut nož. Preko glave i ramena prebačen je crveni plašt s kapuljačom i velikim ovratnikom. Uske duge hlače i obuća također su crveni.

1849. Dalmacija

Akvarel, 290/212 mm, bs.

»Tergovac iz Sinja.«

Dar 1849. — Vjekoslav Karas

3147 — G. 47

112. SPLIČANIN

Cijela figura muškarca u profilu na desno, s morem u pozadini. Na glavi crna kapa visoka ruba, kosa spletena u perčin sa crvenim vrpčama. Mali ovratnik bijele košulje, tamnocrveni prsluk s gajtanom i žuti pojas. Tamnomodri kaput dug do pola lista, dugih uskih rukava i tamnomodre uske hlače. Šareni nazuvci i crne plitke cipele.

1849. Dalmacija

Ulje na papiru, 168/103 mm, bs.

»Borgosanac ot Splita«

Dar 1849. — Vjekoslav Karas

3102 — G. 2

113. RIŠNJANIN

Cijela figura muškarca na obali mora. Na glavi vrećasta crna kapa. Košulja nabrana oko vrata i vezan bijeli rubac. Zelen kaput dugih uskih rukava sa crvenim orukvicama, zarubljen žuto na prsima, nabran ispod pasa i dug do koljena. Prugast pojas od tkanine sa zataknutim nožem i kuburom, kratak crven prsluk sa žutim rubom. Crne hlače do ispod koljena, crveno-žute dokoljenice i crne plitke cipele.

1849. Dalmacija

Ulje na papiru, 166/104 mm, bs.

»Risanot.«

Dar 1849. — Vjekoslav Karas

3144 — G. 44

114. OPROSTAJ SEREŽANA

Opis prema starom inventaru Narodnog muzeja iz 1865.:

»Rastanak šerežana, koji u boj polazi, od svoje obitelji.

1. Sereženin s crljenom kapom i kabanicom drži u desnoj na zemlji pušku, s lijevom grli
2. ženu, s bielim rubcem na glavi, u bijeloj košulji i sa šarenom pregačom.
3. Njegova plačuća mati s bielim rubcem na glavi, u bijeloj košulji i šarenoj haljini.
4. Plačuća odrasla kći isto tako, samo što ima crljenu kapu na glavi.
5. Manja kći u bijeloj košulji, bosa, na crljenom pojasu visi modar zastor, na glavi joj crljena kapa.
6. Mali sinčić bós, u bijeloj košulji, s crljenim pojasom i kapom.
7. Otac odlazećeg šerežanina.
8. Brat odlazećeg šerežanina.
9. i 10. Dva susieda u razgovoru.
11. i 12. Jedan susied drži osedlanog konja, na komu na sedlu čutura visi.
13. Hrpa od 5 ljudi u sličnoj opravi.
14. Desna strana psa.
15. Ovca.«

1856. Karlovac

Ulje na platnu, 83,5/113 cm, bs.

Dar 1865. — Aleksandar Zdenčaj-Zahromićgradski, Raven

8588

115. MLADA KRAJIŠNICA — litografija prema »Slunjanki«

Opis kao br. 110.

1864. Beč

Litografija, 280/225 mm, bs., litografirano kod Reiffensteina i Röscha

»Mlada krajišnica. Kroatische Grenzerin aus dem Sluiner Regiment.«

Kupljeno 1931. — Ignjat Feliks, Zagreb

4595 — G. 1506

116. DJED I UNUK — prema izgubljenom uljenu sliki
Scena u krajoliku sa šumom desno, gradom i dalekom dolinom u dnu lijevo. U prvom planu desno lebdi vila, odjevena u stiliziranu narodnu nošnju: bijela košulja izrezana okruglo oko vrata sa crvenim rubom, nabrana na prsima, vrlo široka i duga do nogu, s dugim otvorenim rukavima. Visoko smješteni pojas sa šarama i ilirskim grbom u sredini. Preko raspuštene vrlo duge kestenjaste kose položen ružičasti veo koji okružuje čitavu figuru, a povrhnjega plitka crvena kapa ukrašena ilirskim grbovima. Lijevo na deblu, okrenut u profil prema desno sjedi starac guslar. Odjeven je u košulju s malim ovratnikom i dugim otvorenim rukavima, modrozeleni pojas, otvoreni crveni prsluk i prostrane modre hlače utaknute u nazuvke. Preko lijevog ramena i ruke prebačen veliki crveni plašt, na nogama crveni opanci. Lijevom rukom drži gusle, desnom gudalo. Do starca na zemlji sjedi momak, odjeven u košulju s ovratnikom i dugim rukavima i duge bijele gaće. Crven pojas, modar prsluk, na glavi crvena vrećasta kapa s kitom na vrhu, noge bosc.

1864. Beč

Kromolitografija, 520/790 mm, bs.

Kupljeno 1954. — Marta i Dana Čučković, Zagreb

5335 — G. 2253

ROBERTO FOCOSI

Iz knjige: F. Carrara, *La Dalmazia descritta con 48 tavole miniate, rappresentanti i principali costumi nazionali. Zadar 1846. — bojadisane litografije, 276/197 mm; dar 1969.*

117. BLAČANKA

Cijela figura žene u krajoliku sa crkvom u dnu desno. Na glavi crni šešir široka oboda s crvenom vrpcom ispod brade. Zlatne naušnice i ogrlica. Košulja na prsima nabrana i vezena. Tamnomodra suknja s kratkim steznikom i naramenicama, sitno nabrana niže pasa. Prugasti pojas sa zataknutim šarenim rupcem. Kratak crn kaputić dugih uskih rukava. Narančaste čarape i bijele plitke cipele s vrpcama.

»Blatjanka. Contadina di Blatta. Bäuerin von Blatta.«

19072

118. BRAČANKA

Figura žene u krajoliku uz more. Na glavi žućkasti slamnati šešir sa crvenom vrpcom. Zlatne naušnice i višestruki lanac s križem oko vrata. Košulja izrezana i nabrana oko vrata, crveni prsni i šareni rubac oko

ramena. Dvodjelna haljina od zelene tkanine sa sitnim crveno-bijelim uzorkom. Gornji dio tijela, s velikim suvratcima, otvoren do struka, s dugim uskim rukavima i seže preko nabrane suknje duge do gležnja. Ljubičasta pregača s uzorkom, bijele čarape i crne plitke cipele, u desnoj ruci lepeza.

»Bračanka. Donna della Brazza. Weib von der Insel Brazza.«

19073

119. DOBROČANIN

Cijela figura s panoramom grada u dnu. Plitka crna kapa, košulja s ovratnikom i crnim rupcem oko vrata. Zeleni prsluk sa zlatnim rubom i kitama, širok ljubičasti pojas sa zataknutim nožem i kuburama, omotan crvenim nabranim pojasom. Kratak crni kaputić sa zlatnim i crvenim ukrasom, vrlo široke sitno nabrane hlače do ispod koljena. Crne čarape i plitke cipele. U desnoj ruci duga puška, u lijevoj lula.

»Dobročanin. Borghese di Dobrota. Landmann von Dobrota.«

19074

120. IMOČANIN

Figura muškarka u brdovitu krajoliku. Na glavi preko crvene kape modro i žuto prugasti turban. Bijela košulja nabrana oko vrata, s poludugim otvorenim rukavima. Crveni prsluk zarubljen zlatom, široki kožni pojas sa zataknutim oružjem i crveni pojas od tkanine. Povrh toga narančasti prsluk ukrašen sitnim pucetima, preko lijevog ramena prebačen kratak smeđi kaputić s rukavima i crvenim ukrasima. Bijele hlače vezane ispod koljena vrpcom, utaknute u šarene nazuvke. Na nogama opanci, u lijevoj ruci duga puška.

»Imočanin. Montanaro d'Imoschi. Gebirgsbewohner von Imotski.«

19075

121. KASTELANIN

Čitava figura u krajoliku s kaštelom u dnu lijevo. Na glavi crvena kapa, bijela košulja nabrana oko vrata, crveni prsluk sa zlatnim rubom i pucetima opasan jasnocrvenim nabranim pasom, za koji je zataknut nož. Tamnomodar kaput bez ovratnika, dugih uskih rukava, seže do ispod koljena, tamnomodre uske hlače utaknute u crvene nazuvke. Preko ramena prebačen kraći crni plašt, na nogama plitke crne cipele s kopčom, u ruci šarena torbica.

»Seljanin Kaštillski. Contadino della Castella. Landmann von den Kastelli.«

19076

122. KONAHLJANIN

Figura muškarca u krajoliku, crna šiljasta kapa, košulja nabrana oko vrata, širokih otvorenih rukava. Crven prsluk sa zlatnim rubom i pucetima, širok kožnat pojas sa zataknutim handžarom i dvije kubure, ovijen žutom nabranom tkaninom. Modre sitno nabrane hlače do ispod koljena, crvene dokoljenice, bijele čarape i crvene plitke cipele. Preko lijevog ramena prebačen sivosmeđi gunj s resama, preko leđa dugačka puška, u desnoj ruci lula.

»Konavljanin. Paesano di Canali. Landmann von Kanali.«

19077

123. KRIVOŠANIN

Cijela figura u krajoliku, na glavi crvena kapa s crnim rubom. Preko bijelog kaputa dugih uskih rukava koji seže do iznad koljena, širok kožnati pojas sa zataknutim jataganom i kuburama, ovijen žutom tkaninom. Povrh toga crveni kratki prsluk ukrašen na prsima srebrom. Široke modre hlače do ispod koljena, bijele dokoljenice, nazuvci i opanci. Preko lijevog ramena prebačen sivi gunj sa crvenim prugama i dugim resama, preko leđa dugačka puška, u ruci lula.

»Krivošanin. Villico di Krivossie. Landmann von Krivoschie.«

19078

124. DJEVOJKA IZ KRIVOŠIJA

Cijela figura u krajoliku, na glavi preko plitke crvene kape veliki bijeli rubac vezan pod bradom. Košulja duga do pola lista, bogato vezena na prsima i dugim otvorenim rukavima. Širok zlatan pojas s kamenjem, mala šarena pregača s vrlo dugim resama. Bijeli prsluk nešto kraći od košulje, zarubljen modrom prugom, preko lijevog ramena prugasti smeđi gunj s resama. Na nogama bijele čarape, šareni nazuvci i crvena obuća.

»Devojka Krivošanka. Ragazza di Krivossie. Mädchen von Krivoschie.«

19079

125. PAZANIN

Cijela figura u krajoliku kraj mora. Na glavi plitka tamnomodra kapa. Košulja s malim ovratnikom nabrana oko vrata, tamnocrven pojas na struke, kratak bijel prsluk sa sitnim pucetima. Tamnomodar kratak kaputić dugih uskih rukava i tamnomodre duge uske hlače. Bijele čarape i plitke crne cipele.

»Pažanin. Contadino di Pago. Landmann von Pago.«

19080

126. DJEVOJKA IZ PAGA

Cijela figura u krajoliku, u dnu lijevo tri ženske figure sa čunjastim slannatim šeširima. Na glavi bijeli rubac pričvršćen iglom, zlatne naušnice, a oko vrata tri ogrlice. Košulja vezena na prsima, ljubičasta haljina izrezana sprijeda do pasa, u donjem dijelu s dubokim naborima i tamnomodrim rubom. Ispod prugastog pojasa svijetlomodra pregača sa sitnim šarenim uzorkom. Bijeli kaputić dugih uskih rukava seže do bokova. Na nogama crvene čarape i crne plitke cipele.

»Devojka Pažska. Ragazza di Pago. Mädchen von Pago.«

19081

127. RISNJANIN

Citava figura u krajoliku s kućama u pozadini. Crna plitka kapa i crni rubac vezan oko ovratnika košulje. Tamnocrveni prsluk ukrašen zlatom, kaput crn s dugim uskim rukavima, dugačak do iznad koljena. Tamnocrveni nabrani pojas preko kožnatog pojasa s bogatim dršcima kubura i jatagana. Jasnocrveni gornji prsluk sa zlatnim gajtanom. Vrlo široke, crne i sitno nabrane hlače do ispod koljena, crvene dokoljenice, bijele čarape i crne plitke cipele. U lijevoj ruci lula vrlo duga kamiša, u desnoj duhankesa.

»Risanin. Borghese di Risano. Bewohner von Risano.«

19082

128. SPLIČANIN

Muškarac sa crvenom kapom na kojoj je duga crna kita. Košulja bez ovratnika nabrana je oko vrata, sa širokim dugim rukavima. Crni prsluk bogato ukrašen zlatnim gajtanom i pucetima, opasan nabranim, crveno i žuto prugastim šalom. Preko lijevog ramena prebačen kratak tamnosmeđi kaputić. Tamnomodre uske i duge hlače, bijele čarape i crne plitke cipele.

»Varošanin Splitski. Borghigiano di Spalato. Vorstädter von Spalato.«

19083

129. ŠIBENČANIN

Cijela figura ispred panorame grada. Na glavi crvena kapa, košulja oko vrata nabrana. Odjeća tamnomodra ukrašena zlatnim prugama: dvostruko kopčan prsluk, kratak kaputić dugih rukava i duge uske hlače. Za šaren prugast pojas zataknut nož, čarape bijele, cipele plitke i crvene.

»Varošanin Šibenički. Borghigiano di Sebenico. Vorstädter von Sebenico.«

19084

130. OTOČANIN BLIZU ZADRA

Figura muškarca u primorskom krajoliku. Kapa crvena, košulja s ovratnikom nabrana oko vrata. Narančast prsluk, crveni pojas sa zataknutim nožem, kratak smeđi kaputić dugih uskih rukava ukrašen crvenim gajtanom, preko ramena obješena šarena torbica. Tamnomodre duge uske hlače, šareni nazuvci i crne plitke cipele.

»Otočanin blizu Zadra. Contadino degli scogli di Zara. Landmann von den Inseln bei Zara.«

19085

131. OTOČANKA BLIZU ZADRA

Cijela figura žene na obali mora. Oko glave ovijen bijeli rubac pričvršćen iglom, zlatne naušnice. Košulja s malim ovratnikom i širokim poludugim rukavima s bogatim crvenim vezom. Tamnocrveni, šareno ukrašeni umetak na prsima ispod rastvorenog gornjeg dijela zelene haljine crvenih rubova, sitno nabrane suknje koja seže do iznad gležnja. Crvene čarape, žute cipele, preko lijeve ruke košarica s cvijećem, u ruci veliki crveni rubac.

»Otočanka blizu Zadra. Contadina degli scogli di Zara. Bäuerin von den Inseln bei Zara.«

19086

JOSIP BÄCK

132. IGRACE KARTE ZA TAROK

Muške i ženske polufigure u nošnjama iz Hrvatske, Vojne Krajine i Dalmacije. Dvanaest figura i jedan »tarok« iz kompleta.

1847/8. Zagreb

Bojadisani bakrorezi, 100/54 mm, na jednoj karti »IZDATE PO JOSIPU BÄCKU U ZAGREBU.«

1306

Reproducirano: J. Horvat, Kultura Hrvata kroz 1000 godina II. Zagreb 1942, t. III

A. DANĚK — FERENC KOLLARŽ (Josefov 1829 — Beč 1894)

133. PLESNI RED »SLAVJANSKOG BALA« 9. VELJAČE 1848. U OBLIKU LEPEZE

Deset plesnih parova u nošnjama slavenskih naroda Austrijske monarhije: Poljaci, Slovaci, Slovenci, Srbi, Rusini, Cesi, Hrvati, Dalmatinci, Slavonci i Moravci. Ispod svakog para grb njegove zemlje ili pokrajine.

80

1848. Beč

Kromolitografija, 145/270 mm (otvorena lepeza), »Entw. v. A. Daněk. Lith. v. Kollarž.«

»SLAVJANSKI BAL. 18 9/2 48.«

Dar 1896. — barun Zornberg, Zagreb

1308

LOUIS HOCHBAUM

134. POVELJA ZA POCASNOG ČLANA »DRUŠTVA ZA POVJESNICU I STARINE JUGOSLAVENA«

Iznad teksta povelje kompozicija izrađena prema Karasovoj slici »Djed i unuk« (br. 116), ali vrlo nevješto. Nošnje djeda i unuka uglavnom iste kao na uzoru, oko njih naslikan niz kamenih spomenika s natpisima i reljefima.

1851. Zagreb

Tonirana litografija, 235/314 mm, na kamenu desno »L. Hochbaum.«, ddi. »Platzer & Co Zagrebu«

»DRUŠTVO ZA POVIJESNICU I STARINE JUGOSLAVENAH...«

14950

Iz knjige: Familienbuch des österreichischen Lloyd. Trst 1855.

135. MORLAK

Na kamenu zidu, leđima naslonjen na susjedni viši zid, udobno sjedi muškarac sijede brade i brkova. Desnom rukom drži čibuk, a lijevu je prebacio preko glave. Na glavi ima turban oko fesa, odjeven je u košulju širokih otvorenih rukava, prsluk ukrašenih rubova, preko njega širok pojas sa zataknutim oružjem (kubura, jatagan, fišeklija), prostrane svijetle hlače stegnute pod koljenom, te opanke. Gornja haljina je otvorena, bez rukava i duga. Malo desno, iza zida, pognute glave stoji osedlan konj, preko sedla prebačena je Morlakova prostrana kabanica s kitama na uglovima.

1855. Trst

Nadorez, 238/328 mm, dli. »Tischbein pinx.« ddi. »Stich u. Druck d. Oester. Lloyd in Triest. J. Passini sc.«

»DER MORLAKE — IL MORLACO.«

19087

81

136. MAJKA S DJETETOM

Figura žene do koljena, koja sjedi s golim djetetom u krilu ispred zida s vegetacijom. Na glavi bijeli rubac koji pada preko leđa. Košulja bez ovratnika nabrana oko vrata, široki rukavi stegnuti oko orukvice. Taman steznik i suknja, tamna pregača ukrašena ruba.

1855. Trst

Nadorez, 328/238 mm, dli. »Horace Vernet pinx.«, ddi. »Stich u. Druk d. Kunst Anst. d. Oestr. Lloyd in Triest. I. Lechleitner sc.«

19088

THEODORE VALERIO (Herserange kod Longwya 1819 — Vichy 1879)

Serijski: Souvenirs de la monarchie Autrichienne. Frontières militaires. Paris 1854. — bakropisi, 300/210 mm; kupljeno 1926. — Bertić, Zagreb

137. SEREŽANIN IZ SLUNJA

Cijela figura muškarca u prostoriji s različitim oružjem obješenim na zidu. Na glavi velika vrećasta kapa s bogatim resama na kraju. Ispod malog ovratnika košulje svezan crni rubac. Širok kožnati pojas s jataganom, kuburom i dvije nabojnjače. Preko kratkog svijetlog prsluka drugi, nešto tamniji, ukrašen s mnogo puceta različite veličine, toka i pločica. Preko desnog ramena prebačen prostran plašt koji seže do poda. Vrlo široke nabrane tamne hlače do ispod koljena, dokoljenice s resama preko obuće. Na lijevu ruku naslonjena dugačka puška.

»Serrechaner du régiment frontière de Sluin.«

3149 — G. 49

Reproducirano: J. Horvat, Kultura Hrvata kroz 1000 godina II. Zagreb 1942, sl. 86 na str. 51

138. UDATA ŽENA IZ SKRADA

Figura žene u brdovitu krajoliku. Na glavi veliki bijeli rubac, dvije pletenice sprijeda na prsima, oko vrata nekoliko ogrlica s privjescima. Košulja širokih rukava seže do gležnja. Širok pojas, pregača s vrlo dugačkim tamnim resama, taman prsluk dugačak do koljena. Na nogama čarape i opanci.

»Femme mariée du village de Skrad.«

3150 — G. 50

Reproducirano: M. Ibrovac, Teodor Valerio i Teofil Gotje slikari naših narodnih tipova. Zagreb 1939, p. o. iz XIV knjige »Narodne starine«, sl. 8 na str. 20

139. SEREŽANIN IZ OTOČCA

Figura muškarca u planinskom krajoliku. Košulja s malim ovratnikom i dugim rukavima, vrlo široke i nabrane duge gaće. Širok pojas sa zataknutim kuburama i handžarom, prsluk ukrašen pucetima. Preko kape na glavu navučena kapuljača velikog zaogrnutog plašta. Preko lijevog ramena na ramenu obješena dugačka puška, na nogama nazuvci i opanci.

»Serrechaner du régiment frontière d'Otočac.«

3151 — G. 51

Reproducirano: kao br. 137, sl. 85 na str. 51

140. PRAVOSLAVNA ŽENA IZ ZAVALJA

Figura žene u brdovitu krajoliku s drugom ženskom figurom desno. Na glavi veliki bijeli rubac, dvije pletenice na prsima. Košulja bez ovratnika s dugim prostranim rukavima nabranim na kraju, seže do nogu. Prsluk rastvoren na prsima, vrlo širok i ukrašen pojas, dugačka pregača s prugama i dugim tamnim resama. Taman prsluk sa svijetlim rubovima seže do koljena. Na nogama plitke cipele.

»Femme grecque des environs de Zavaglić.«

3152 — G. 52

Reproducirano: kao br. 138, sl. 4 na str. 18

141. BOŽO RATIĆ, OBERBAŠA U SLUNJU

U brdovitu krajoliku s tri figure vojnika desno, pokraj vatre sjedi na svome plaštu muškarac. Na glavi vrećasta kapa s tri niza resa koje padaju na desno rame. Oko vrata ispod ovratnika košulje vezan taman rubac. Preko prsluka s mnogo malih puceta vrlo širok kožnati pojas s jataganom, nožem, dvije kubure, tri fišeklije i obješenim priborom, a preko njega nabrani prugasti šal. Gornji prsluk zarubljen krznom ima dugačke sprijeda prorezane rukave, tako da se vide rukavi košulje sa širokim orukvicama. Tamne široke hlače do koljena, dokoljenice, nazuvci i opanci. O desno koljeno naslonjena dugačka puška.

»Božo Raatić, Ober-bascha des Serrechaners de Sluin.«

3153 — G. 53

Reproducirano: kao br. 137, sl. 83 na str. 50; kao br. 138, sl. 6 na str. 19

142. USPOMENA NA RASTEL U ZAVALJU

Ispred zgrade u koju ulazi veći broj muškaraca odjevenih u nošnje, stoje dva muškarca pod oružjem. Lijevi ima na glavi omotani ručnik, košulja mu je širokih otvorenih rukava, kratak kaputić dugih rukava

opasan je širokim kožnatim pojansom sa zataknutim oružjem. Tamne široke hlače sežu do koljena, noge obuvane u dokoljenice i opanke. Na leđima velika šarena torba i dugačka puška. Desni muškarac ima vrećastu crvenu kapu, košulju s o vratnikom i širokim rukavima stegnutim u orukvice. Donji prsluk ukrašen sitnim pucetima, za širok kožnati pojas zataknuo oružje, gornji prsluk ukrašen po rubovima. Preko ramena prebačen širok plašt s ovratnikom i kapuljačom, a preko leđa dugačka puška. Vrlo široke nabrane platnene gaće utaknute u nazuvke, na nogama opanci.

»Souvenir du Rastel de Zavaglié.«

3154 — G. 54

Reproducirano: kao br. 137 sl. 84. na str. 50; kao br. 138, sl. 5 na str. 19

Serija: La Dalmatie. Paris 1864. — bakropisi, 295/210 mm; kupljeno 1923. — Mirko Breyer

143. MORLAČKI SELJACI IZ OKOLICE SPLITA

Na trgu među više figura žena i muškaraca par koji prodaje perad. Lijevo muškarac s ručnikom oko glave i perčinom. Košulja s malim ovratnikom i dugim širokim rukavima. Taman prsluk, kožnati pojas s dvije kubure, tamne hlače vezane ispod koljena, nazuvci i opanci. Desno, žena u profilu, na glavi preko male kape veliki bijeli rubac vezan na zatiljku. Košulja vrlo širokih otvorenih rukava seže do gležnja, dugačka prugasta pregača i dugačak bijeli prsluk do nogu. Na nogama nazuvci i opanci.

»Paysans Morlaques des environs de Spalato.«

3160 — G. 60

Reproducirano: kao br. 137, sl. 106 na str. 62; kao br. 138, sl. 12 na str. 22

144. MORLAČKE SELJAKINJE IZ OKOLICE SPLITA

Na trgu ispred stada ovaca figure triju žena. Na glavama ukrašene kape i veliki bijeli rupci. Naušnice i višestruke ogrlice s privjescima. Košulje nabrane oko vrata s vrlo širokim otvorenim rukavima, duge skoro do gležnja. Povrh košulje mali steznici, pojasi i prugaste pregače dulje od košulja. Tamni otvoreni prsluci dugi do pola lista. Velike šarene torbe u ruci ili preko ramena, nazuvci i opanci.

»Paysannes Morlaques des environs de Spalato.«

3163 — G. 63

145. DJEVOKA IZ SIBENIKA

Cijela figura u luci s barkama u pozadini. Na glavi mala kapa, košulja bez ovratnika duga do iznad gležnja, s vrlo širokim otvorenim rukavima. Mali prsluk stegnut na prsima, pregača nešto kraća od košulje, na nogama papuče.

»Jeune fille de Sébénico.«

3161 — G. 61

Reproducirano: kao br. 137, sl. 108 na str. 63

146. GRADSKI STRAZAR IZ SIBENIKA

Cijela figura muškarca s panoramom šibenskog zaliva u pozadini. Na glavi mala kapa, košulja bez ovratnika ima široke rukave. Preko prsluka s okruglim pucetima vezan širok kožnati pojas sa zataknutim jataganom, nožem i dvije kubure. Gornji prsluk nešto duži, ukrašen gajtanom preko ramena prebačen taman kaputić dugih rukava, ukrašen resama. Duge uske hlače, nazuvci i opanci. Lijevom rukom drži torbicu i dugačku pušku.

»Garde de la ville de Sébénico.«

3162 — G. 62

Reproducirano: kao br. 137, sl. 107 na str. 63; kao br. 138, sl. 10 na str. 21

147. MORLAČKI SELJAK IZ OKOLICE SPLITA

Cijela figura muškarca na splitskom trgu. Na glavi mala kapa, košulja rastvorena na prsima sa širokim otvorenim rukavima. Za pojas od tkanine zataknuti nož i kubura. Tamne hlače do ispod koljena, dokoljenice i opanci. U obje ruke drži po nekoliko pilića.

»Paysan Morlaque des environs de Spalato.«

3164 — G. 64

148. MORLAČKI GAJDAŠI U SOLINU

Na sajmu sa šatorima i ljudima u dnu u prednjem planu grupa. U sredini muškarac s kapom, košuljom, prslukom, dugačkim hlačama i opancima, svira na gajde. Desno drugi gajdaš prikazan u profilu, slično odjeven osim turbana na glavi. Lijevo u profilu mala djevojčica svira frulu. Na glavi kapa, odjeća duga, otvoreni rukava, dugi tamni prsluk i torba.

»Musiciens Morlaques. (Salone)«

3165 — G. 65

Reproducirano: kao br. 138, sl. 13 na str. 23

AUGUST GERASCH (Beč 1822—1893) — FRANZ GERASCH (Beč 1826 —
iza 1893)

Iz albuma: *Oesterreich's Nationaltrachten*. Beč oko 1855.

149. MUSKARAC IZ OKOLICE SPLITA

Figura muškarca u kraljiku. Na glavi crvena kapa. Košulja bez ovratnika, tamnoljubičasti kratki prsluk sa sitnim pucetima, nabrane tamnomodne hlače do iznad pasa, ispod koljena uske. Oko pasa svezan prugasti zeleni šal. Tamnosmeđi kaput dug do gležnja, bez ovratnika, dugih uskih rukava. Na nogama opanci, s obje ruke drži lulu dugačkog kamiša.

Oko 1855. Beč

Kromolitografija, 450/310 mm, dli. »Gez. v. A. Gerasch«, ddi. »Lith. v. F. Gerasch.«

»90. Mann aus dem Kreis Spalatro — Dalmatien.«

Kupljeno 1904. — Gilhofer & Ranschburg, Beč

3311 — G. 11

IVAN ZASCHE (Jablonec 1826 — Zagreb 1863)

150. BRINJANKE

Dvije figure u kraljiku s dalekim morem u dnu desno, sjede na obronku. Lijevo žena odjevena posve u bijelo osim koralja oko vrata: na glavi vrlo veliki rubac, košulja duga do nogu, sa širokim rukavima stegnutim oko zapešća. Nešto kraća pregača, široki šareni pojas i opanci. Desno djevojčica odjevena jednako, bez opanaka. U prednjem planu lijevo na zemlji velika smeđa torba s prugama.

1855. Zagreb

Ulje na platnu, 81/64,5 cm, bs.

Kupljeno 1855. — Ivan Zasche

8595

151. VESEO ČASAK IZ SEOSKOG ŽIVOTA

Scena u kraljiku pod velikim drvom, sa seoskim kućama u dnu. Posve lijevo za stolom sjede dva muškarca uz vino. Na glavama veliki žučkasti šeširi; bijele košulje širokih rukava i gaće širokih nogavica. Lijevo sa smeđim, desni s modrim prslukom, na nogama opanci. Malo dalje prema desno žena s djetetom u naručju, odjevena posve u bijelo: na glavi veliki rubac, duga košulja s prostranim rukavima i pregačom.

Dijete u košulji. Pod drvom grupa glazbenika odjevenih kao i prva dva seljaka; jedan svira čelo, dvojica gusle. U desnoj polovici slike dva para u plesu: muškarci odjeveni kao i svirači, a djevojke u bijelom, gologlave, s koraljima oko vrata, na nogama opanci.

1862. Zagreb

Ulje na platnu, 68/90 cm, bs. nedovršeno

Kupljeno 1863. — Julija Zasche

8600

MIKLÓS BARABÁS (Márkosfalva 1810 — Budimpešta 1898)

152. DOLAZAK SNAHE

Scena na otvorenom, usred sela s kućama naokolo i crkvenim tornjem u dnu lijevo. U prednjem planu svatovi, u sredini mladenac vodi za ruku mladenku prema svojim roditeljima koji čekaju pred svojom kućom. Posve lijevo kola s kojih ljudi skidaju mladenkinu opremu, posve desno drupa Cigana svirača.

1856. Pariz

Litografija, 500/717 mm, dli. »Festette Barabás Miklós, Pesten.« ddi. »Köre rajzolta Charpentier A. Parisban.«

»Die Ankunft der Schwiegertochter.«

19089

JANOS JANKO (Tót-Komlós 1833 — Budimpešta 1896)

Iz albuma: *Magyarország és Erdély. Darmstadt 1857—64.*

153. POZDRAV NEVJESTI

U prostranoj seljačkoj sobi niska stropa s vidljivim gredama, s po jednim prozorom na svakom zidu i visokom peći u uglu lijevo, okupljeno je tridesetak osoba, odjevenih većinom u mađarsku narodnu nošnju. U sredini svečano odjeveni mladenac vodi nevjestu koja korača skromno oborene glave. Desno oko stola sjedi grupa starijih gostiju, nekih u građanskoj odjeći, nazdravljajući nevjesti. Lijevo veća grupa seljaka stojeći i sjedeći, djeca na podu. Uz peć sjedi mladi gajdaš.

1857—64. Darmstadt

Nadrez, 155/242 mm, dli. »Janko pinx.«, dsri. »Druck & Verlag v. G. G. Lange in Darmstadt.« ddi. »Chr. Hoffmeister sculpt.«

»A MENYASSZONY FELKÖSTÉSE. BEGRÜSSUNG DER BRAUT.«

5708 — G. 2627/37

NEPOZNATI SLIKAR

154. CIMER GOSTIONICE »KOD TRI GRANIČARA«

U ravnici s brdima u dnu tri muške figure. Lijevo orač: na glavi crni šešir široka oboda, košulja s ovratnikom i orukvicama, preko dugih platnenih gaća, pojas i opanci. U sredini drugi seljak tjera dva para volova. Na glavi plitka modra kapa, odjeća je ista kao i kod prvog seljaka, osim što ima modar prsluk. Desno stoji oslonjen o pušku vojnik.

Oko 1860. Slavonija

Ulje na dasci. 51/177 cm, bs.

»Kod tri graničara«

Kupljeno 1959. — Marija Mijatović, Zagreb

8827

JULIJE HÜHN (Gera 1830 — Zagreb 1896)

155. NOŠNJE HRVATSKIH SELJAKA: MUŠKARAC I ŽENA

U krajoliku stoji frontalno muškarac pod crnim šeširom širokih krila. Odjeven u bijelu košulju koja visi preko širokih platnenih gaća utaknutih u crne čizme. Zeleni prsluk s crvenim suvracima skopčan je sitnim pucetima. Kratak tamnosmeđi kaput dugih uskih rukava ukrašen je crvenim rubom. S lijevog ramena visi o široku remenu na desnom boku crvena torba s resama. Ispred njega sjedi žena u profilu prema lijevo. Na glavi složen bijeli rubac s crvenim prugama na rubu. Bijela košulja dugih rukava duga do gležnja i vezena crveno. Crven pojas, pregača s crvenim prugama i crvenim rupcem. Oko vrata više redova koralja. Bijele čarape i smeđi opanci. U rukama preslica, na zemlji oveća košara puna voća i povrća.

1860. Zagreb

Kromolitografija, 362/268 mm, dsi. »Bei Jul. Hühn in Agram.«

»Trachten kroatischer Bauern.«

Kupljeno 1903. — Julie Hühn, Zagreb

3123 — G. 23

156. NOŠNJE HRVATSKIH SELJAKA: DJECA

Dvoje djece u krajoliku s kućom u dnu lijevo. Mala djevojčica stoji naslonjena o dječakovo koljeno. Bijela košulja s crvenim prugama na donjem rubu, prsnik stegnut crvenim vrpčama, oko vrata nizovi koralja, preko veće pregače s crvenim prugama na rubu mali crveni rubac. Kratak

smeđi kaputić dugih rukava i crvenih rubova, bijele čarape, crni opanci. Desno na niskom zidu sjedi dječak i svira frulu. Košulja s ovratnikom i dugim rukavima, duge platnene gaće, modar prsluk, bijele čarape i crni opanci. Na zemlji preko vreće obješen crni šešir široka oboda.

1860. Zagreb

Kromolitografija, 362/268 mm, dsi. »Bei Jul. Hühn in Agram.«

»Trachten kroatischer Bauern.«

Kupljeno 1903. — Julije Hühn, Zagreb

2124 — G. 24

157. NOŠNJE HRVATA I SLAVONACA

Deset figura u selu s kućom i crkvom u dnu. S lijeva: djevojka s preslicom, muškarac s puškom, dva seljaka u platnenoj odjeći, starac guslar, čovjek sa sjekiro, muškarac s lulom uz nizak stol, žena s kolijevkom na glavi i dvije žene u tamnim kaputima i pregačama.

1860. Zagreb

Tonirana litografija, 246/306 mm, dsi. »Litografijski zavod Julija Hühna u Zagrebu 1860.«

»I Nošnje Hrvatah i Slavonacah.«

Kupljeno 1903. — Julije Hühn, Zagreb

3125 — G. 25

158. IGRACE KARTE ZA TAROK

Na »tarokima« po dvije različite scene s figurama u narodnim nošnjama iz različitih zemalja. Ukupno 19 grupa.

Oko 1861. Zagreb

Kromolitografija, 115/65 mm, »Kralj. zemaljsko ovlaštena zagrebačka tvornica kartah za igru Jul. Hühna.«

Dar 1955.

5345 — G. 2261

DRAGUTIN STARK (Prag 1822 — Zagreb 1877)

159. POVELJA ČLANA »DRUŠTVA ZA POVJESNICU I STARINE JUGOSLAVENSKE«

Ispred slavoluka okićena grbovima (Bugarska, Kranjska, Hrvatska-Slavonija-Dalmacija, Srbija, Hercegovina, Bosna) nalazi se sedam osoba

odjevenih u narodnu nošnju različitih krajeva: guslar, muškarci, žena i dijete. U dnu lijevo more, desno ruševine tvrđave.

1861. Zagreb

Tonirana litografija, 620/490 mm, dlu. »Risao Dragutin Starek.« ddu. »Litografski zavod Julija Hühna u Zagrebu 1861.«

»Društvo za povjestnicu i starine Jugoslavenah priznaje ovom poveljom za svoga člana... U Zagrebu dne — mjeseca — 18 —«

19090

NEPOZNATI GRAFIČAR

Iz kalendara: Prorok. Pučki kalendar. Ljetopis za godinu 1863. Karlovac 1862.

160. CRNOGORCI

Šest figura u brdovitu krajoliku. Muškarci svi imaju prsluke, pojase s oružjem, modre nabrane hlače do ispod koljena, modre dokoljenice i pretežno svijetle nazuvke s tamnim plitkim cipelama. Kape su različitih oblika, od jednostavne crvene pa sve do kalpaka s krznenim obodom i perjanicom. Gornja odjeća je kod nekih bijeli kaput dugih rukava koji seže do pola bedara, a jedan muškarac ima posve gole ruke. Žena preko crvene kape ima bijeli rubac, a pletenice na prsima završavaju s bogatim nakitom. Preko košulje dugih otvorenih rukava šaren prsluk, širok pojas i zelena suknja do gležnja. Dugačak bijeli prsluk s bogatim ukrasima. Na nogama bijele čarape i opanci.

1862. Beč?

Bojadisani drvorez, 188/250 mm, bs.

»Crnogorci.«

3104 — G. 4

161. DALMATINCI

Sedam figura blizu obale mora. Muškarci s crvenim kapama, košuljama bez ovratnika dugih rukava, prslucima s pojasom, dugim modrim hlačama i opancima. Neki imaju kraće ili duže kapute tamnih boja i ukrašenih rubova. Žene su odjevene različito prema porijeklu iz Zagore ili iz Primorja.

1862. Beč?

Bojadisani drvorez, 188/250 mm, bs.

»Dalmatinci.«

3112 — G. 12

CARL WERNER (Weimar 1808 — Leipzig 1894)

Iz albuma: Blätter für Kostümkunde. Berlin 1874—91. Neue Folge.

162. CRNOGORAC IZ CETINJA

Cijela figura muškarca u planinskom krajoliku. Na glavi omotan turban od zelene tkanine. Preko košulje tamno crveni prsluk, žučkasti kaput dugih rukava dug do iznad koljena, a na prsima ukrašen srebrnim pločicama. Sirok pojas od kože sa zataknutim oružjem i pojas od tamno crvene tkanine. Nabrane modre hlače do ispod koljena, žučkaste dokoljenice, šareni nazuvci i opanci. Preko oba ramena prebačen smeđi gunj s dugim resama na rubu.

1853. Berlin?

Bojadisani drvorez, 288/197 mm, dl. »C. Werner f 853.«

»Montenegriner aus Cetinje.«

Kupljeno 1916. — F. Lehmann, Frankfurt a. M.

3103 — G. 3

JAROSLAV ČERMAK (Prag 1831 — Pariz 1878)

163. RANJENI CRNOGORAC

Scena u klancu s povorkom ranjenika. U prednjem planu dva muškarca nose na nosiljci ranjenog starca, za njima hodaju lakši ranjenici. Posve u dnu stražar. S obje strane puta stoje i kleče žene. Muškarci odjeveni u košulje, prsluke, nabrane hlače s pojasima u koje je utaknuto oružje, neki gologlavi neki s kapama. Žene s rupcima na glavi, košuljama, pregačama, zaogrnuti gunjevima.

1875. Pariz

Bakropis, 690/445 mm, dli. »SLIKAO JAROSLAV ČERMAK.«, ddi. »REZ I TISAK GOUPILA I DR. U PARIZU.«

»RANJENI CRNOGORAC Slika Jaroslava Čermáka, vlasništvo J. J. Štrosmajera. Premija predplatnikom »Vienca« 1875.«

4277 — G. 1187

Cijela građa kupljena iz slikareve ostavštine 1903.

Crtanka br. 8. uvezana u smedesivo platno; 1868/9. okolica Zagreba; 42 lista, crteži olovkom, 229/297 mm; 4487 — G. 1386

164. 2a — Skica scene pred seljačkom kućom: pet mlatilaca se odmara.
165. 4a — »Srnlka i Juro«: krava i mali seljački dječak.
166. 11a — Skica: momak spava pod drvom.
167. 15b — Skica kompozicije za ilustraciju narodne priče: dva seljaka tjeraju Boga i svetog Petra.
168. 16a — Skice detalja iste kompozicije.
169. 34a — Crtež polufigure seljačkog dječaka u kapi i prsluku.
170. 37a — »Milovan«: crtež glave istog seljačkog dječaka.
171. 36b — »Kata 69. 19/8«: crtež glave mlade seljakinje u profilu na lijevo s rupcem na glavi, ogrlicama oko vrata i nabranom košuljom.

172. PORTRET NOVICE CEROVICA U CRNOGORSKOJ NOSNJI

Figura muškarca do ispod pasa s crnom kapom na glavi. Košulja s ovratnikom, dugih rukava, crven prsluk s bogatim zlatnim vezom, širok pojas od crvene kože sa zataknutе dvije kubure, drugi pojas od prugaste tkanine. Gornji prsluk sa crnim i zlatnim prugama, na lijevoj strani prsiju tri odlikovanja.

1875. Cetinje

Ulje na platnu, 77,5/50,5 cm, bs.

8631

173. PORTRETNA STUDIJA CRNOGORCA

Poprsje muškarca duge kose sa crvenom kapom, u košulji s malim ovratnikom. Donji prsluk crven s bogatim zlatnim vezom, gornji također crven sa širokim crnim prugama i žutim pucetima. Preko ramena prebačeno krzno.

1875. Cetinje

Ulje na ljepenci, 51/42 cm, bs.

8630

Crtanka br. 7. »ALBUM« uvezan u svijetlosmede platno; 1875/6. Crna Gora; 42 lista, crteži olovkom, 175/254 mm; 4447 — G. 1387

174. 1b — Skica: tri muškarca oko vatre nad kojom je postavljen kotao.

92

175. 2a — Skica kompozicije za ilustraciju: grupa ratnika oko govornika na povišenom mjestu, naokolo stijene i drveće.
176. 2b — Crtež kompozicije za ilustraciju: isto kao 175, samo u zrcalnoj slici: starac na povišenu mjestu, oko njega ratnici, s lijeva dolazi glasnik.
177. 3a — Skica kompozicije za ilustraciju kao 175—6; figure veće, zbijenije.
178. 5a — Studija ruku zasukanih rukava; desno skica padajuće figure.
179. 5b — Lijevo: skica dviju muških figura; desno: dio slijedeće kompozicije.
180. 6a — Skica kompozicije »Smrt vojvode Trifka«: desno napola ležeći muškarac koji se brani kuburom od grupe Turaka koja navaljuje s lijeva.
181. 7a — Crtež kompozicije »Hercegovački ustaše u zasjedi«: četvorica među stijenjem, trojica u narodnoj nošnji, posve desno četvrti sa širokim šešišrom, u tamnom odijelu, preko ramena prebačen gunj. (vidi br. 215)
182. 7b — Skica grupe u borbi.
183. 8a — Skica kompozicije »Boj Crnogoraca s Turcima«, prva varijanta.
184. 8b — Skica kompozicije kao 183, druga varijanta: prema lijevo se povlači grupa Crnogoraca, jedan pridržava ranjenika.
185. 9b — Skica figure Crnogorca I
186. 10a — Skica figure Crnogorca II
187. 11a — Studija ruku koje drže pušku — kokot i cijev desno.
188. 12b — Započeta skica kompozicije: konjanici, zastavnik.
189. 13a — Crtež kompozicije za ilustraciju: polaganje zakletve na zastavu.
190. 14a — Skica crnogorskog položaja s vatrama i stražarima; detalji.
191. 16a — Skica kompozicije: juriš Crnogoraca.
192. 16b — Crtež kompozicije za ilustraciju: borba Crnogoraca s Turcima, u sredini propeti konj zbacio turskog vođu.
193. 17a — Skica kompozicije: dva Crnogorca u zasjedi.
194. 17b — Skica kompozicije za ilustraciju: središnji lik sjedećeg guslara je razrađen crtež.
195. 18a — Crtež kompozicije za ilustraciju: u šatoru sjedi aga s drugim Turcima slušajući guslara.

196. 18b — Skica kompozicije za ilustraciju: turski konjanici bičevima tjeraju roblje, desno aga na konju sa kopljem.
197. 19a — Crtež kompozicije za ilustraciju: desno aga na konju sa kopljem u ruci, a lijevo u prednjem planu roblje.
198. 19b — Skica kompozicije za ilustraciju: starac blagoslivlja klečećeg ratnika, naokolo stoje Crnogorci.
199. 25b — Skica kompozicije za ilustraciju: u sredini sjedi gospodar, naokolo stoje Crnogorci, desno starac.
200. 26a — Skica kompozicije za ilustraciju: lijevo se žena ubija jataganom, desno stoji grupa Crnogoraca.
201. 29a — Skica kompozicije za ilustraciju: pred ulazom u kulu stoji aga i drugi Turci, u prednjem planu dovode roblje.
202. 30a — Skica figure ratnika.
203. 31b — Skica grupe: mladić i guslar.
204. 33a — Studija glave muškarca s dugom kosom i bradom.
205. 36a — Skica kompozicije »Crnogorske straže kod kula Ljubojevića«: figure sjedećih i stojećih Crnogoraca.
206. 39a — Studija glave muškarca u profilu — vidi br. 218.
207. 39b — Skica figure sjedeće prelje.
208. 42a — Crtež tričetvrt figure starice koja prede; odjevena u košulju, steznik i nabranu suknju, na glavi rubac svezan na zatiljku.
209. SKICA KOMPOZICIJE ZA ILUSTRACIJU: grupa Crnogoraca oko vatre, jedan sjedi i puši, dvojica sviraju, jedan leži, a lijevo jedan drži gusku.
1876. Crna Gora
Crtež olovkom, 170/263 mm, bs.
4481 — G. 1391/22
210. CRTEŽ KOMPOZICIJE ZA ILUSTRACIJU: pred grupom promatrača u prednjem planu dva muškarca okušavaju snagu zakvačivši prste. Lijevo Hercegovac s ručnikom oko glave i uskim dugim hlačama, desno Crnogorac s plitkom kapom i širokim nabranim hlačama do koljena, obojica s oružjem o pojasu.
1876. Crna Gora
Crtež olovkom, 215/295 mm, bs.
4481 — G. 1391/23

211. SKICA KOMPOZICIJE ZA ILUSTRACIJU: »Crnogorske straže kod kula Ljubojevića«: pod velikim granatim drvom lijevo valov iz kojega piju ljudi i napajaju se konji. U hladu drveta odmara se grupa ratnika, u prvom planu desno jedan pije iz pljoske. U dnu i desno kompleks zgrada s nekoliko kula.
1876. Crna Gora
Crtež perom i sepijom, 150/250 mm, bs.
4752 — G. 1662
Ilustracija objavljena: Vienac VIII/1876, br. 44, str. 721
212. CRTEŽ KOMPOZICIJE ZA ILUSTRACIJU »Bitka kod Podgorice 1. VIII 1876«: s desna jurišaju Crnogorci, među njima i jedna djevojka na Turke lijevo i već su se domogli njihovog barjaka. U dnu lijevo na brdu tvrđava.
1876. Crna Gora
Crtež olovkom, 165/267 mm, bs.
4481 — G. 1391/20
Ilustracija objavljena: Vienac IX/1877, br. 1, str. 13

Crtanka br. 9, uvezana u žućkasto platno; 1876. Hercegovina; 8 listova crteži olovkom, 428/293 mm; 4478 — G. 1388

213. 4b — Desetak skica figura Crnogoraca u borbi
214. 5a — Skica kompozicije za ilustraciju »Vojevanje crnogorsko u Hercegovini«: osam scena ukomponiranih u pravokutnik.
1876. Hercegovina
Ilustracija objavljena: Vienac VIII/1876, br. 49, str. 808—9
215. U ZASJEDI
U krajoliku sa strmim stijenama desno, rubom ponora lijevo i planinama u dnu, u sredini grupa: lijevo sjedi Crnogorac i gleda u dubinu, u sredini stoji Miridit držeći pušku u rukama, desno sjedi Hercegovac povezane ranjene glave također s puškom u rukama. Prema desno stoji muškarac odjeven u tamno odijelo i niske čizme s gunjem prebačenim preko desnog ramena. Posve desno u donjem uglu nejasna, možda ženska figura (vidi br. 181).
1876. Hercegovina
Ulje na ljepenci, 40,5/50 cm, bs.
8634
Ilustracija istog sadržaja objavljena: Vienac VIII/1876, br. 17, str. 284—5

216. CRNOGORAC NA STRAŽI

Na strmu obronku s vrletnom stijenom desno, ponorom lijevo i dalekim planinama u dnu, cijela figura muškarca okrenuta napola na lijevo. Na glavi crna kapa, odjeven u crven prsluk sa zlatnim vezom, zelen kaput dug do bokova. U široku kožnatu pojasu zataknete dvije kubure i jatagan. Modre široke hlače sežu do koljena, a niže njih bijele vunene čarape, nazuvci i opanci. Preko lijevog ramena prebačen smeđi gunj sa resama, ljevicom drži dugu pušku.

1876. Hercegovina

Ulje na ljepenci, 48,5/30,5 cm, bs.

8603

217. CRNOGORCI U KLANCU

U klancu strmih stijena s nešto drveća desno grupa muškaraca i žena. U prvom planu starac s plitkom kapom, u crvenom prsluku, zelenom kaputu dugih rukava sa zlatnim rubom i pucetima, širokim kožnim pojasom sa zataknutim oružjem, tamnomodrim širokim hlačama do ispod koljena, bijelim vunenim čarapama, nazuvcima i opancima. U ljevici drži dugačku pušku, desnicom zaustavlja ostale. Iza njega lijevo muškarac u crvenu prsluku, bijelom kaputu i širokim hlačama do koljena, golih nogu u opancima. Za širokim pojasom oružje, u rukama duga puška. Povrh njega na obronku dvije žene u bijelim košuljama, sa crnim rupcima na glavi, lijeva ima crvenu pregaču a na leđima torbu. Dalje u klancu još dva muška lika.

1876. Hercegovina

Ulje na ljepenci, 42,5/32,5 cm, bs.

8614

218. STUDIJA GLAVE HERCEGOVCA

Glava muškarca u profilu na desno. Sijeda kosa, brkovi i brada. Crvenosmeđa kapa i sivkasta košulja (vidi br. 206).

1876. Hercegovina

Ulje na ljepenci, 31,5/24,5 cm, bs.

8627

219. STUDIJA POPRSJA HERCEGOVCA

Poprsje gotovo frontalno, sijeda kosa, brkovi i brada. Crvenosmeđa kapa i sivkasta košulja skopčana velikim pucetom.

1876. Hercegovina

Ulje na platnu, 39/29,5 cm, bs.

8632

220. CRTEŽ MUŠKARCA KOJI LEŽI POD DRVETOM

1878. Slavonija

Crtež olovkom, 121/165 mm, bs.

4475 — G. 1385/10b

221. »ŠOKICE IZ GORNJEG SRIEMA«

U dvorištu s kućom u dnu desno, bunarom u sredini i ogradom lijevo nalazi se pet žena. Lijevo dvije s kićenim frizurama u bijelim košuljama širokih rukava. Lijevo okrenuta leđima, u tamnijem prsniku, oko vrata i ramena veliki rubac s resama, u nabranoj suknji izvezenoj u vertikalnim prugama i tamnijoj pregači. Od druge vidi se samo glava, ogrlica, otvoreni prsni i pregača. U sredini treća frontalno: na glavi bijeli na tjemenu složeni rubac, oko vrata dva niza novaca, bijela košulja vrlo širokih, vezanih i na zglobu stegnutih rukava, tamniji rubac svezan unakrst preko prsiju, tamna pregača tvori dijagonalno nabore, ispod nje vidljiv je vezeni rub košulje, noge su bose. Preko desnog ramena nosi na motci dva bakrena kotlića za vodu. Desno malo prema dnu dvije žene s tamnim vezanim rupcima na glavi, u tamnim ukrašenim kabanicama, ispod tamnih pregača vidi se vezeni rub košulje, na nogama opanci.

1878. Srijem

Crtež olovkom, 165/272 mm, bs.

3182 — G. 82

222. »DJEVOJKA IZ ERDEVIKA«

Figura do ispod pasa okrenuta malo prema lijevo. Kosa razdijeljena po sredini i skupljena na zatiljku, ukrašena cvijećem. Nakit: naušnice, oko vrata na tankoj niti nekoliko novaca i medalja. Košulja bez ovratnika nabrana oko vrata, rukavi započinju niže ramena, sitno su nabrani, čitavom površinom vezeni, na donjem kraju nabor ukrašen »šlingerajem«. Taman prsluk sa svijetlijom prugom uz prednji i donji rub.

1878. Srijem

Crtež olovkom, 272/165 mm, bs.

3183 — G. 83/2a

223. »ČOBAN IZ ERDEVIKA«

Čitava figura momka frontalno. Na glavi taman šešir ravna oboda okićen cvijećem. Košulja s malim ovratnikom ispod koga je vezan mali tamni rubac. Taman prsluk sa suvracima dijelom raskopčan, sa zataknutom sviralom. Široka košulja izvučena preko širokih i dugačkih platnenih gaća, vezana uskim remenom. Kabanica duga do ispod koljena, dugih rukava, ukrašena aplikacijama i podstavljena krznom. Čizme, u desnoj ruci dugačak štap s kukom na vrhu.

1878. Srijem

Crtež olovkom, 272/165 mm, bs.

3183 — G. 53/2b

224. DVIJE SKICE ZA ILUSTRACIJU NARODNE PJESME: starac guslar i mladić, povrh njih vila.

1878. Zagreb

Crtež olovkom, 338/505 mm, bs.

4485 — G. 1395/1b

225. ILUSTRACIJA NARODNE PRIČE

Scena u gustoj šumi. Lijevo uz vatru sjedi starac duge bijele kose i brade. S desna pristupa momak odjeven u košulju, prsluk, duge uske hlače s ukrasima i opanke, s torbom prebačenom preko ramena držeći kapu u rukama.

1880. Zagreb

Crtež olovkom, 285/205 mm, bs.

4481 — G. 1391/18

226. SV. IZIDOR

U krajoliku s grupom drveća desno, oranicom i planinama lijevo, kleči u prednjem planu mladić okrenut malo prema lijevo. Podignuta glava s dugom kosom do ramena okružena je nimbusom, ruke su sklopljene. Odjeven je u košulju dugu do pola bedara, s pojasom, malim ovratnikom i dugim širokim rukavima s malim nabranim orukvicama. Kratak prsluk kopčan je velikim pucetima, a s desnog ramena o široku remenu visi na lijevom boku velika torba s resama. Platnene gaće su prostrane, a ispod koljena vezane dugim remenjem opanaka. Preko lijeve mišice naslonjen je štap. Lijevo na njivi anđeo velikih krila u dugoj odjeći ore s jednim volom.

Oko 1880. Zagreb

Crtež olovkom, 272/200 mm, bs.

4481 — G. 1391/11

227. »NA SAJMU — PEČENJARI« — studija za uljenu sliku

Pred niskom zgradom kojoj je nad vratima natpis »SARO VINO« grupa: lijevo do panja za sječenje mesa seljak u širokoj košulji, gaćama utaknutim u čizme i prsluku, s remenom torbe preko prsiju; do njega selja-

kinja u širokoj suknji i sa širokim rukavima košulje, na glavi točkasti rubac složen u pokrivalo s dva roga, nad glavom drži otvoren velik kišobran; prema desno kleči do vatre uz koju se peku na štapićima komadi mesa drugi seljak, odjeven u košulju zasukanih rukava, prsluk ukrašenih suvrataka i gaće vezane na gležnjevima remenjem opanaka, na glavi šešir šira uzvnutu oboda. Posve desno stoji muškarac odjeven u kratki kaputić, hlače, čizme, duži gornji kaput i širok šešir. Na vratima zgrade stoji grupa seljaka, lijevo u dnu grupa seljakinja, jedna s otvorenim kišobranom.

Oko 1880. Zagreb

Crtež olovkom, 284/400 mm, bs.

4481 — G. 1391/1

228. NA SAJMU — PEČENJARI

Prvi muškarac odjeven u bijelo s modrim prslukom i crnim čizmama. Seljakinja ima crveni rubac, crvene koralje oko vrata, crven vez na pregači i crven kišobran. Seljak koji kleči odjeven je kao i stojeći seljak. Gradski odjeven muškarac ima sivi prsluk, sivomodre hlače, a gornji kaput i šešir su smeđi. Pred vratima krčme stoji muškarac sa crnom šubarom, crvenim prslukom, bijelim platnenim hlačama i bijelom suknenom kabanicom ukrašenom crvenim aplikacijama. Posve lijevo slično odjeven muškarac, osim kabanice koja je svjetlosmeđa, oko vrata obješeni vijenci luka. Nad vratima daščare natpis »STARO VINO« s okićenim vijencem. U dnu lijevo nekoliko šatora.

Oko 1880. Zagreb

Ulje na ljepenci, 48/64 cm, bs.

8625

Crtanka br. 4, »Poesie«, uvezana u žučkasto platno; 1881—83. Marija Bistrica; 54 lista, crteži olovkom, 192/120 mm; 4477 — G. 1387

229. 21b — Studija rukava.

230. 22a — Studija rukava.

231. 33b — Skica prelje s preslicom pod lijevom pazuhom.

232. 34b — Crtež prelje.

233. 39a — Skica figure za lunetu br. XII: muškarac sklopljenih ruku i pogнутe glave.

234. 39b — Skica kompozicije za lunetu br. XII: tri muškarca u čamcu, lijevo stoji veslač, desno dvojica klečeći mole.

235. 40a — Skica za lunetu br. XII: grupa u čamcu ista kao br. 234, naokolo naznačena rijeka, a u dnu lijevo na obali crkva.
236. 41b — Skica figure za izgublenu lunetu br. XIII: ispod drva sjedi momak okrenut prema desno; desna noga ugrizena od zmijske koja leži desno.
237. 42a — Skica kompozicije za izgublenu lunetu br. XIII: lijevo pod drvom sjedi žena s rupcem na glavi, u košulji širokih rukava; u krilu pridržava napola ležećeg mladića ugrizenog od zmijske koja je na tlu do njega.
238. 43b — Skica za izgublenu lunetu br. IX?: lijevo započeta figura klečećeg muškarca, desno crtež žene koja bježi s djetetom u naručju.
239. 44a — Skica za izgublenu lunetu br. IX?: lijevo kleči i moli seljak, desno žena nosi veliki omot.
240. 44b — Skica kompozicije za izgublenu lunetu br. IX?: u dnu desno kuća iz koje izlazi žena s djetetom u rukama, posve desno kleči i moli muškarac.
241. 45b — Studija ruku prekrivenih na leđima za lunetu br. XI.
242. 46a — Studija ležećih nogu u čizmama i hlačama za lunetu br. XI.
243. 46b — Skica kompozicije za lunetu br. XI: u prednjem planu desno grupa zarobljenika, u dnu desno turski vojnici i šatori, lijevo juriš konjanika.
244. 47a — Skica kompozicije za lunetu br. XI: slično kao br. 243, detaljnije izrađeno, osobito grupa zarobljenih seljaka.
245. 47b — Skica kompozicije za lunetu br. X: desno u krevetu žena odjevena u košulju, lijevo kostur pod plaštem.
246. 48b — Skica kompozicije za lunetu br. VII: desno u krevetu muškarac s omotanom nogom, lijevo do podnožja figura u draperiji.
247. 49b — Crtež kompozicije za lunetu br. VIII: lijevo kleči seljakinja uzdignutih sklopljenih ruku, desno seljak izvlači iz vode dječaka u gaćama, posve desno drveće, u dnu rijeka i druga obala.
248. 50b — Skica za izgublenu lunetu?: lijevo kleče muškarac i žena, desno djevojčica povezanih očiju.
249. 51a — Studija lijeve muške ruke: rame, rukav i šaka s nožem.
250. 51b — Crtež kompozicije za izgublenu lunetu: prema lijevo bježi muškarac odjeven u košulju, prsluk, uske hlače i opanke, desno žena pada pogođena munjom.

251. 52a — Crtež muškarca u trku, detalj br. 250.
252. 52b — Skica kompozicije za lunetu br. VII: desno u krevetu ispružen muškarac s omotanom nogom, na uzglavlje oslonjen nejasan lik, u prednjem planu kleči žena podignutih sklopljenih ruku, posve lijevo stoje dva liječnika u gradskoj odjeći.
253. 53b — Studija za lik jednog liječnika: leđa i ruka.
254. 53b — Skica varijante za lunetu br. VII?
255. GLAVA HUMORISTIČNOG LISTA »BIC«
U sredini na povišenom podnožju seljak odjeven u košulju i gaće, prsluk i čizme, sa širokim crnim šeširom na glavi, dugačkim govedarskim bičem rastjeruje šestoricu različito odjevenih ljudi.
1883. Zagreb
Litografija, 235/275 mm, bs. — litografirano kod Dragutina Albrechta
4481 — G. 1391/13
- Crtanka br. 5, uvezana u tamnozeleno platno, sa zabilješkom datiranom »30/9 84 Imam u Bistrici...«; 1884. Marija Bistrica; 38 listova, crteži olovkom, 132/200 mm; 4474 — G. 1384**
256. 1b — Skica kompozicije za lunetu br. XXI: od lijeva prema desno leži na odru djevojka, do uzglavlja dva velika svećnjaka s upaljenim svijećama, u prednjem planu kleči i moli mladić, desno stoji žena.
257. 2a — Skica kompozicije za lunetu br. XX: lijevo u prednjem planu kleči okrenut skoro leđima seljak u košulji, gaćama, prsluku i čizmama; iza njega lijevo vinograd, u dnu desno brda.
258. 2b — Skica kompozicije za lunetu br. XXII: lijevo kleči seljakinja, desno seljak.
259. 3a — Crtež figure za lunetu br. XXII: klečeći seljak u profilu na lijevo, odjeven u kaput širokih rukava dug do bokova, uske hlače i opanke.
260. 3b — Studije ruku i rukava seljaka s br. 259.
261. 4b — Studija donjeg dijela tijela u širokim nabranim hlačama do koljena i papučama.
262. 6b — Skica kompozicije: lijevo dolje kleči seljakinja ruku uzdignutih prema Madoni.

263. 7a — Crtež klečeće seljakinje iz kompozicije br. 262; na glavi rubac, oko vrata ogrlice; široki rukavi, lijeva ruka uzdignuta.
264. 17b — Skica kompozicije: grupa stojećih zarobljenih seljaka.
265. 18a — Započeta skica za lik seljaka iz br. 264.

266. »POLOŽAJ« — detalj kompozicije »Božićni običaji u Hrvatskoj«
U sobi na klupi bez naslona sjedi frontalno seljak srednjih godina, odjeven u košulju, prsluk s velikim pucetima, suknene hlače s ukrasima utaknute u čizme, te prostran kratak kaput do koljena s prikrojenim ovratnikom i orukvicama. Desno sprijeda stoji mlada djevojka s kosom podignutom na tjemenu u krunicu, odjevena u košulju širokih i zasukanih rukava, prsnik, dugačku nabranu suknju sa cvjetnim uzorkom, pregaču s poprijekim prugama i opanke. U obje podignute ruke drži veliko rešeto iz koga sipa žito po čovjeku. Lijevo iza klupe stoji frontalno druga djevojka sa spuštenim pletenicama, u košulji nabranoj oko vrata, širokih zasukanih rukava, koraljima oko vrata, u kratkom sprijeda vezanom stezniku, šarenoj pregači i opancima. Ispod spuštene ljevice drži rešeto.

1887. Zagreb

Crtež olovkom, 265/260 mm, bs.

3184 — G. 84

Crtanka br. 6, uvezana u žučkasto platno; oko 1890. okolica Zagreba; 24 lista, crteži olovkom, 144/215 mm; 4476 — G. 1386

267. 5a — Glava seljaka, glave dvoje djece.
268. 9b — Crtež djevojčice: rubac na glavi, košulja, prsluk, pregača.

SALVATORE KOSIĆ

»ALBUM COSTUMI del Territorio di Ragusa di Salvatore Cossich«; oko 1890. Dubrovnik; akvarel i gvaš, 155/63 mm; kupljeno 1932. — Izidor Steiner. Zagreb. 4744 — G. 1654

269. MUŠKARAC IZ ŽUPE DUBROVAČKE — »UOMO DI BRENO«
Čitava figura sa crvenom kapom, crvenim prslukom sa zlatnim vezom, s dva pojasa, od kože i tkanine, sa zataknutim oružjem, tamnomodrim kratkim kaputićem dugih rukava i širokim hlačama do ispod koljena. Crvene dokoljenice sa zlatnim vezom, bijele čarape i crvene plitke cipele. U desnoj ruci lula duga kamiša.

270. ZENA IZ ŽUPE DUBROVAČKE — »DONNA DI BRENO«
Čitava figura sa crvenim rupcem na glavi, drugim, bijelim sa crvenim uzorkom i resama, omotanom oko ramena i struka. Haljetak ružičast s dugim rukavima i crvenim orukvicama. Svjetlomodra suknja do gležnjeva, bijela pregača s uzorkom na donjem rubu, bijele čarape i plitke crvene cipele. U ruci rubac.

271. ŽUPSKI SVATOVI — »I SPOSI BRENESI«
Povorka od jedanaest osoba: dječak, pet muškaraca, nevjesta i četiri muškarca. Muškarci su odjeveni kao br. 269, a kaputići su zarubljeni zeleno. Treći nosi crvenu zastavu s bijelim križem, dječak čutru, više svatova puca iz kubura. Žena je odjevena kao br. 270, samo je haljetak bijel, suknja ružičasta, a na glavi je vijenac.

272. ŽUPSKI PLES — »BALLO BRENESE«
Scena pokraj crkve, pod drvetom široke krošnje: lijevo uza zid crkve, pokraj naslonjene crvene zastave s bijelim križem, sjedi svirač na liricu, pod drvom desetak plesača, odjevenih kao br. 269 i 270, ali muškarci bez kaputića, a žene u raznobojnim haljinama i pregačama.

273. OPREMA — »LA SPRAVA«
Grupa u krajoliku: prvo gajdaš, zatim dvije žene koje nose na glavi velike košare napunjene tkaninom i zelenilom, te još dva muškarca. Svi su odjeveni kao br. 269 i 270.

274. ZENA IZ OSOJNIKA — »DONA DI OSSONICK«
Cijela figura žene sa crvenim rupcem na glavi i ružičastim oko ramena. Haljina tamnozeleno, duga do gležnja, s dugim uskim rukavima. Bijela pregača sa crvenim uzorkom, bijele čarape i crvene plitke cipele. U ruci rubac.

275. MUŠKARAC IZ KONAVALA — »UOMO DI CANALI«
Cijela figura muškarca u crnom odijelu sa zlatnim vezom: plitka kapa, prsluk, kratak kaputić dugih rukava i široke vrečaste hlače do ispod koljena. Pojas od tkanine, preko kožnatog sa zataknutim oružjem, kao i dokoljenice crvene boje. Bijele čarape i plitke crvene cipele. U lijevoj ruci dugačka puška.

276. ZENA IZ KONAVALA — »DONNA DI CANALI«
Žena s velikim bijelim rupcem preko crvene kape, odjevena u crven prsnik vezen zlatom, širok prugast pojas, tamnomodar kaputić dugih rukava i suknju dugu do gležnja. Uska bijela pregača vezana je uz donji rub. Bijele čarape i plitke bijele cipele.

277. KONAVOSKI PLES — »BALLO CANALESE«

Prizor u slobodnom, s drvetom desno, pod kojim sjedi gajdaš. Plešu četiri para u kolu, držeći se međusobno za rupce. Muškarci su odjeveni kao br. 275, ali bez kaputića i oružja, žene su u bijelim dugim košuljama i pregačama, sa crnim prslucima i crvenim kapama.

278. KONAVOSKI SVATOVI — »I SPOSI CANALESI«

Svadbena povorka: dva muškarca na motki nose zelenu škrinju, treći tjera natovarena magarca, jedan nosi crvenu zastavu s križem, ostali pucaju iz kubura. Među njima je nevjesta. Odjeća kao br. 275 i 276.

279. MUŠKARAC IZ STONA — »UOMO DI STAGNO«

Cijela figura muškarca s ovišom crvenom kapom. Odjeća modra: prsluk, kratak kaputić dugih uskih rukava i prostrane vrećaste hlače do ispod koljena. Bijele čarape i crvene plitke cipele, preko desne ruke košara.

280. ŽENA IZ STONA — »DONNA DI STAGNO«

Cijela figura žene, sa žutim rupcem na glavi i ružičastim oko prsiju. Modra haljina dugih uskih rukava, uska oko struka, od pasa nabrana i duga do gležnja. Bijela pregača s ružičastim uzorkom i vrpčama. Bijele čarape i crne plitke cipele. U ruci rubac.

281. MUŠKARAC S MLJETA — »UOMO DI MELEDA«

Cijela figura muškarca sa smeđom vrećastom kapom, u kratkom modrom kaputiću dugih rukava i dugim modrim hlačama. Košulja s ovratnikom i crnim rupcem oko vrata, pojas i opanci. Naslonjen na sjekiru.

282. ŽENA S MLJETA — »DONNA DI MELEDA«

Cijela figura žene, s velikim bijelim rupcem preko crvene kape. Odjevena u košulju, kratak smeđi kaputić s dugim rukavima, otvoren na prsima. Crvene naramenice i pojas, duga smeđa nabrana suknja. Bijele čarape i plitke crvene cipele.

283. MLJETSKI PLES — »BALLO MELEDANO«

Par u plesu. Muškarac odjeven kao br. 281, osim obuće: plitke crne cipele. Žena odjevena kao br. 282, samo bez rupca na glavi i kaputića.

284. MLJETSKI SVATOVI — »I SPOSI MELEDANI«

Svadbena povorka: mladenci u pratnji petorice muškaraca koji pucaju iz pušaka. Odjeća kao br. 281 i 282.

285. MUŠKARAC IZ TRPNJA — »UOMO DI TRAPPANO«

Cijela figura odjevena u modro: vrećasta kapa, prsluk, kaputić dugih uskih rukava, duge hlače. Košulja s ovratnikom i crnim rupcem oko vrata, bijele čarape i plitke crne cipele. U rukama klupko i vreteno.

286. ŽENA IZ TRPNJA — »DONNA DI TRAPPANNO«

Cijela figura sa crvenim rupcem i žutim šeširićem na glavi. Drugi veći rubac, bijel sa crvenim uzorkom, ovijen oko ramena i prsa. Gornji dio haljine žut, s dugim uskim rukavima na kojima su crvene orukvice. Duga nabrana suknja u gornjem dijelu modra, a ispod uske žute pruge crvena. Bijele čarape i plitke crne cipele.

287. MUŠKARAC IZ JANJINE — »UOMO DI JAGNINA«

Cijela figura odjevena u modro: prsluk, kaputić i duge hlače. Vrećasta kapa i pojas crveni. Košulja i crni rubac oko vrata, bijele čarape i plitke crne cipele. Preko lijeve ruke košara.

288. ŽENA IZ JANJINE — »DONNA DI JAGNINA«

Cijela figura, sa smeđim rupcem na glavi i ružičastim oko ramena. Haljina crna, tijesna oko struka, s dugim uskim rukavima, nabranom suknjom koja je u donjem dijelu zelena. Bijele čarape i plitke crne cipele. U rukama rubac i lepeza.

289. ŽENA IZ OREBIČA — »DONNA DI OREBICK«

Cijela figura sa crvenim rupcem na glavi, a na tjemenu visok ukras sa šarenim perjem na vrhu. Oko ramena ružičast rubac. Gornji dio haljine žut sa crvenim kockama, dugih uskih rukava. Duga nabrana suknja u gornjem dijelu modra, a ispod uske žute pruge crvena. Bijele čarape i plitke crne cipele. U rukama rubac i lepeza.

Zusammenfassung

DIE VOLKSTRACHTEN IN DER MALEREI UND GRAPHIK DES XIX JAHRHUNDERTS

Seit dem XVIII Jahrhundert entwickelt sich in Europa ein allgemeines Interesse für das Leben der Bauern, besonders für ihre Trachten. Im XIX Jahrhundert wurden die Volkstrachten von Malern und Graphikern häufig dargestellt. Das Historische Museum von Kroatien besitzt eine Reihe von Ölbildern, Aquarellen, Zeichnungen und graphischen Blättern mit Volkstrachten, -Szenen und -Typen.

Besonders gut vertreten ist mit seinen Werken der Maler Vjekoslav Karas (1821—1858), der in Italien die Malerei studierte und dort unter anderem das berühmteste Bild der kroatischen Kunst des XIX Jahrhunderts, »Die Römerin mit der Laute« (1845—7), schuf. In der Heimat malte er Trachten und Szenen aus der Militärgrenze und aus Dalmatien.

Der Slovake Johann Zasche (1826—1863) verbrachte die meisten und fruchtbarsten Jahre seines Schaffens in Zagreb und malte einige gelungene Kompositionen aus dem kroatischen Bauernleben; zwei davon befinden sich im Museum: »Die Brinjerinnen« (1855) und »Ein lustiger Augenblick aus dem Dorfleben« (1862).

Der dritte Maler, Ferdo Quiquerez (1845—1893), reiste durch Dalmatien, Montenegro und Herzegowina, auf der Suche nach Motiven und Unterlagen für seine Illustrationen zweier Epen: »Der Tod des Smail-Aga Čengić« von Ivan Mažuranić und »Bergkranz« von Petar Petrović Njegoš. Während des bosnisch-herzegowischen Aufstandes hatte er Gelegenheit, verschiedene Typen und Trachten an Ort und Stelle zu malen. Obwohl ein Teil dieser Zeichnungen und Studien verlorengegangen ist, blieb noch eine Reihe seiner Skizzenbücher und Ölbilder erhalten, die sich jetzt im Museum befinden und einen ebensogrossen kunsthistorischen wie kulturhistorischen Wert haben. Neben seinen Zeichnungen aus Slavonien und Syrmien bilden die Vorarbeiten für die Wandgemälde in der Wallfahrtskirche Marija Bistrica, mit Szenen aus dem Bauernleben, eine Anzahl vorzüglicher Studien zu den Volkstrachten.

Die graphischen Blätter, und zwar Kupferstiche, Radierungen, Lithographien, Stahlstiche und Holzschnitte, welche die Volkstrachten darstellen, stammen meistens von ausländischen Meistern. Zumeist sind die Trachten der Südslawen abgebildet, die als Buchillustrationen, wie die kolorierten Kupferstiche des Leipzigers Christian Geissler (1770—1844) oder als selbstständige Folgen, wie die Radierungen des vorzüglichen französischen Malers Théodore Valerio (1819—1879), herausgegeben wurden. Neben diesen vollständigen Reihen befinden sich in der Sammlung auch einzelne Blätter aus verschiedenen Büchern oder Sammlungen der Trachtenbilder.

Von den vierziger Jahren an werden die Blätter, obzwar sie von ausländischen Graphikern ausgeführt, auch in Kroatien herausgegeben. Beispiele dafür sind ein kleiner Almanach »Iskra«, erschienen in Zagreb im Jahre 1844, mit lithographierten Trachtenbildern, und die kolorierten Lithographien von Roberto Focosi als Illustrationen für das ethnographische Werk: F. Carrara, *La Dalmazia descritta*, Zara 1846. Von der Mitte des Jahrhunderts an erscheinen schon verschiedene graphische, in Kroatien entstandene Produkte mit Darstellungen der Volkstrachten: Spielkarten, Ehrendiplome usw., später auch Einzelblätter aus der einheimischen Lithographieanstalt von Julius Hühn (1830—1896) in Zagreb.

Neben diesen Malern und Graphikern befassen sich mit dem Zeichnen und Malen der Trachtenbilder auch einige weniger oder mehr geschickte Liebhaber, anonym oder nur dem Namen nach bekannt, wie F. Füller, J. Leard und S. Kosić.

Die Anfänge dieser Sammlung reichen noch in die Entstehungszeit des Nationalmuseums in Zagreb zurück. Damals hatten die Patrioten, manchmal auch die Maler selbst, dem Museum die besten Werke der jungen kroatischen Malerei, insbesondere die Darstellungen aus dem Volksleben, geschenkt. Wie die Dokumente beweisen, erhielt das Museum in den ersten zwanzig Jahren seines Bestehens (1846—65) mindestens zwölf Werke des Malers Karas und die beiden Kompositionen Zashes. Die sämtlichen folkloristischen Arbeiten von Quiquerez, seine Skizzenbücher, einzelne Zeichnungen und viele Ölstudien, wurden aus seinem Nachlass im Jahre 1903. erworben. Im XX Jahrhundert wurden die meisten graphischen Blätter angekauft, oft bei ausländischen Buch- und Antiquitätenhändlern.

Die jüngste Erwerbung von grossem geschichtlichen und kulturhistorischen Wert ist eine Darstellung der feierlichen Eröffnung einer Strasse über das Gebirge Velebit im Jahre 1832, die eine grosse Anzahl von Gestalten in Trachten der benachbarten Gebiete zeigt.

INDEKS LIKOVNIH UMJETNIKA

Albrecht Dragutin 16, 21	Kollarž Ferenc 16, 80, 81
Alt Jakob 9, 12	Korner 13
Alt Rudolf von 12	Kosić A. 25
Ammann Jost 5	Kosić Salvatore 25, 102—105, 108
Arrigoni F. 11, 65	Langus Matevž 10, 11, 61
Arsenović Nikola 19	Leard Joseph 11, 12, 70, 71, 108
Bäck Josip 15, 80	Leard Rosa 12
Barabás Miklós 16, 87	Lechleitner I. 82
Beyer Charles 8, 44—51	Lecomte F. 59
Bogović Mirko 16	Martecchini Petar Franjo 25
Bramati Antonio 11	Mašić Nikola 25
Bukovac Vlaho 25	Moil T. 61
Bužan Joso 25	Mosé Albert 25
Charpentier 16, 87	Mücke Josip Franjo 22
Clarot Alexander 64	Passini Johann 81
Clarot Johann Baptist 10, 63—65	Platzer Josip 16, 81
Čermák Jaroslav 25, 91	Poiret Vicko 13
Daněk A. 16, 80, 81	Quiquerez Ferdo 22—24, 92—102, 107, 108
Döring Julius 71	Reiffenstein & Rösch 75
Erdödy-Dražković Julijana 25	Rieger Joseph 12
Focosi Roberto 13, 76—80, 108	Russ Karl 9
Füller F. (von der Brücke Maximilian) 11, 65—68, 108	Skarbina Franz 25
Geissler Christian 7, 35—38, 108	Sonnenleitner Johann 16
Gerasch August 16, 86	Stark Dragutin 20, 89, 90
Gerasch Franz 16, 86	Stökl 13
Goebel Carl 12, 68—70	Szathmary Charoll Popp de 19
Goedecke & Steinmetz 71	Tischbein August Anton 81
Goupil i dr. 91	Trentsensky J. 60
Halle S. 58	Valerio Théodore 17—19, 82—85, 108
Hochbaum Louis 16, 81	Vernet Horace 82
Höfmeister Christian 17, 87	Weingärtner Dragutin 25
Hühn Julije 20, 88—90, 108	Werner Carl 91
Iveković Oton 25	Zasche Ivan 20, 86, 87, 107, 108
Janko János 16, 87	Zečević Petar 13
Jaschke Franz 9	Zmajić Josip 13
Karas Vjekoslav 13—16, 72—76, 81, 107, 108	Zutz Joseph 8, 44—57

POPIS SLIKA

1. Korušac (kat. br. 1)
2. Koruškinja (kat. br. 2)
3. Istranka (kat. br. 6)
4. Istranin (kat. br. 5)
5. Hrvatice iz Slunja i Ogulina (kat. br. 76)
6. Žena iz Splita u svečanoj odjeći (kat. br. 73)
7. Slavonci (kat. br. 74)
8. Muškarac i žena iz Istre (kat. br. 72)
9. Egipatski beg (kat. br. 31)
10. Veliki vezir (kat. br. 64)
11. Seljak i seljakinja iz kantona Basel (kat. br. 60)
12. Zakupkinja i zakupac iz Murcije (kat. br. 50)
13. Matevž Langus: Rimski pučanin (kat. br. 77)
14. F. Arrigoni: Otvorenje ceste preko Malog Halana na Velebitu 4. X 1832. (kat. br. 85)
15. Seljaci iz okolice Šibenika (kat. br. 79)
16. Kotorani (kat. br. 80)
17. Stanovnik Makarske (kat. br. 91)
18. Morlak iz okolice Zadra (kat. br. 86)
19. Stanovnik okolice Imotskog (kat. br. 89)
20. Građanin iz Sinja (kat. br. 90)
21. Anđelija Braić, djevojka iz Peroja (kat. br. 84)
22. Serežanin (kat. br. 94)
23. Slavonac (kat. br. 97)
24. Slavonka (kat. br. 98)
25. Istranke (kat. br. 103)
26. Vjekoslav Karas: Djed i unuk (kat. br. 116)
27. Vjekoslav Karas: Trgovac iz Sinja (kat. br. 111)
28. Vjekoslav Karas: Splitski pučanin (kat. br. 112)
29. Vjekoslav Karas: Djevojka iz Napulja zalijeva cvijeće (kat. br. 107)
30. Vjekoslav Karas: Rimski pučanin (kat. br. 106)
31. Konavljanin (kat. br. 122)
32. Djevojka iz Paga (kat. br. 126)
33. Otočanka blizu Zadra (kat. br. 131)
34. Šibenčanin (kat. br. 129)
35. Morlački seljaci iz okolice Splita (kat. br. 143)
36. Uspomena na raštel u Zavalju (kat. br. 142)

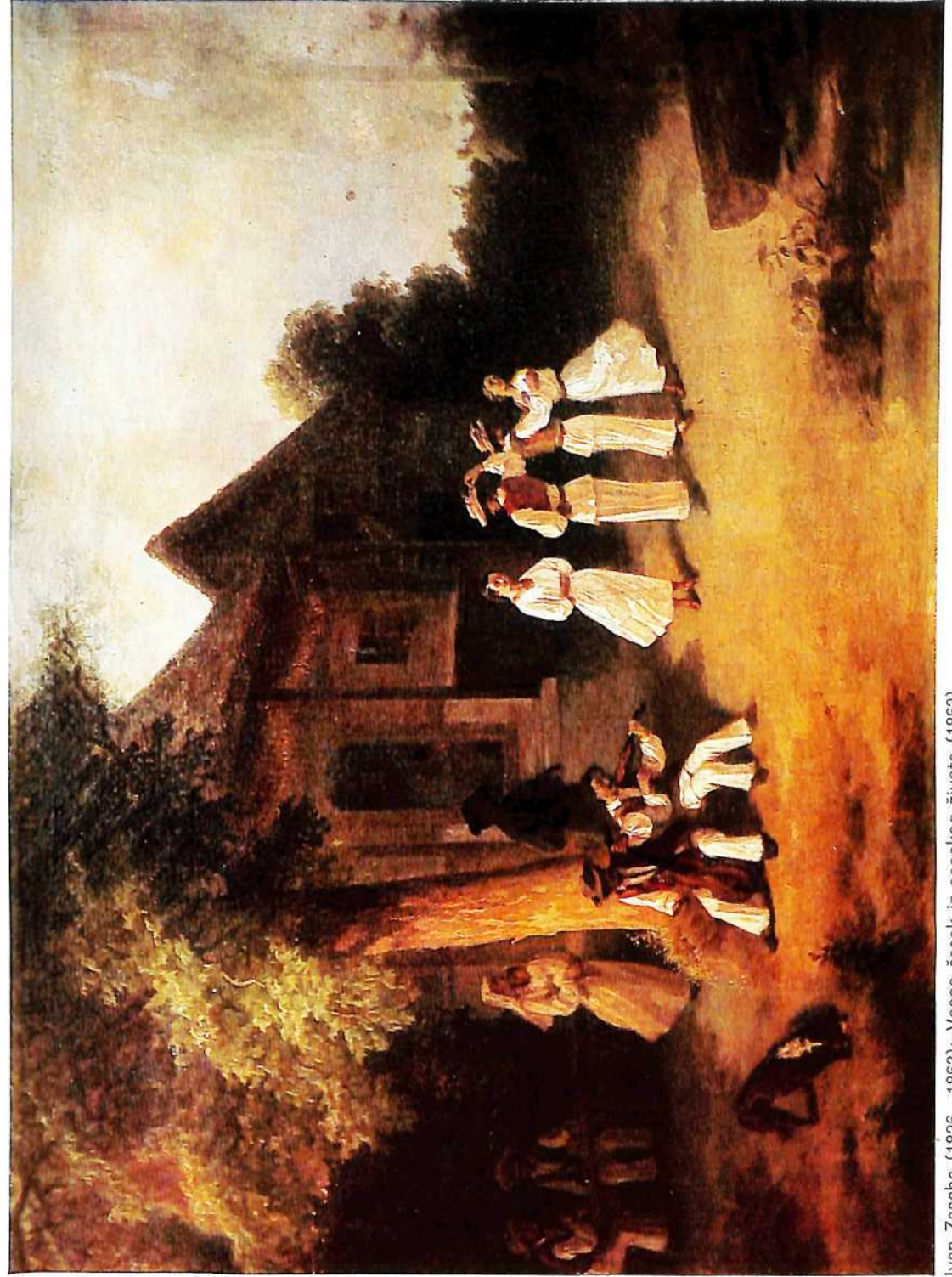
37. Nošnje hrvatskih seljaka: muškarac i žena (kat. br. 155)
38. Nošnje hrvatskih seljaka: djeca (kat. br. 156)
39. Povelja člana »Društva za povjesnicu i starine jugoslavenske« (kat. br. 159) — detalj
40. Crnogorci (kat. br. 160)
41. Ferdo Quiquerez: Portretna studija Crnogorca (kat. br. 173)
42. Ferdo Quiquerez: Studija poprsja Hercegovca (kat. br. 219)
43. Ferdo Quiquerez: Sv. Izidor (kat. br. 226)
44. Ferdo Quiquerez: Crnogorci u klanu (kat. br. 217)
45. Ferdo Quiquerez: Sokice iz gornjeg Srijema (kat. br. 221)
46. Ferdo Quiquerez: Crtež kompozicije za lunetu br. VIII u Mariji Bistrici (kat. br. 247)
47. Žena iz Župe Dubrovačke (kat. br. 270)
48. Muškarac iz Župe Dubrovačke (kat. br. 269)
49. Muškarac s Mljeta (kat. br. 281)
50. Žena s Mljeta (kat. br. 282)

TABLE U BOJAMA

- Tabla I — Ivan Zsche: Veseo časak iz seoskog života (kat. br. 151)
Tabla II — Vjekoslav Karas: Oproštaj serežana (kat. br. 114)
Tabla III — Vjekoslav Karas: Slunjanka (kat. br. 110)
Tabla IV — Nepoznati slikar: Cimer gostionice »Kod tri graničara« (kat. br. 154)
Tabla V — Ivan Zsche: Brinjanke (kat. br. 150)
Tabla VI — Ferdo Quiquerez: Na sajmu — Pečenjari (kat. br. 228)

SADRŽAJ

Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX stoljeća	— — — —	5
Bilješke	— — — — — — — — — — — — — —	27
Katalog	— — — — — — — — — — — — — —	33
Zusammenfassung	— — — — — — — — — — — — — —	107
Indeks likovnih umjetnika	— — — — — — — — — — — — — —	109
Popis slika	— — — — — — — — — — — — — —	110
Sadržaj	— — — — — — — — — — — — — —	112
Slike		

Ivan Zsáche (1826—1863): Veseo časak iz seoskog života (1862)

Slika 1. — Korušac (kat. br. 1)

Slika 2. — Koruškinja (kat. br. 2)

Slika 3. — Istranka (kat. br. 6)

Slika 4. — Istranin (kat. br. 5)

Slika 6. — Žena iz Šplita u svečanoj oujeći
(kat. br. 73)

Slika 5. — Hrvatice iz Slunja i Ogulina
(kat. br. 76)

Slika 8. — Muškarac i žena iz Istre (kat. br. 72)

Slika 7. — Slavonci (kat. br. 74)

Slika 9. — Egipatski beg (kat. br. 31)

Slika 10. — Veliki vezir (kat. br. 64)

Slika 11. — Seljak i seljakinja iz kantona Basel (kat. br. 60)

Slika 12. — Zakupkinja i zakupac iz Murcije (kat. br. 50)

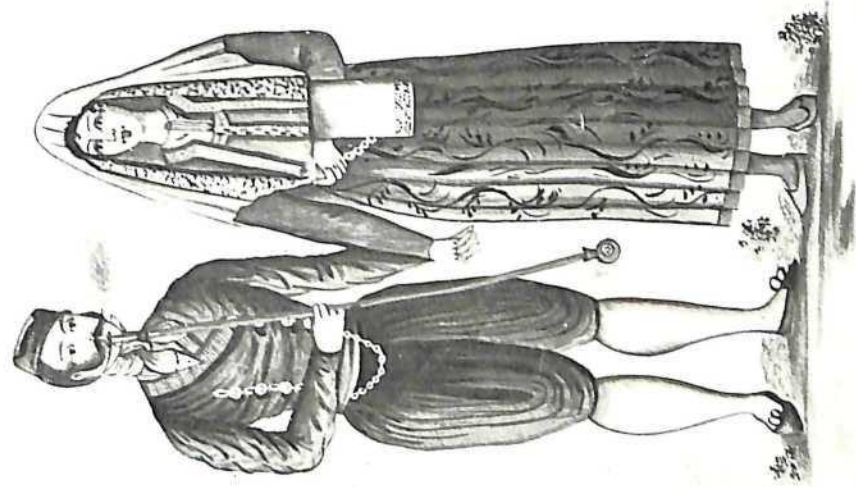
Slika 13. — Matevž Langus: Rimski pučanin (kat. br. 77)

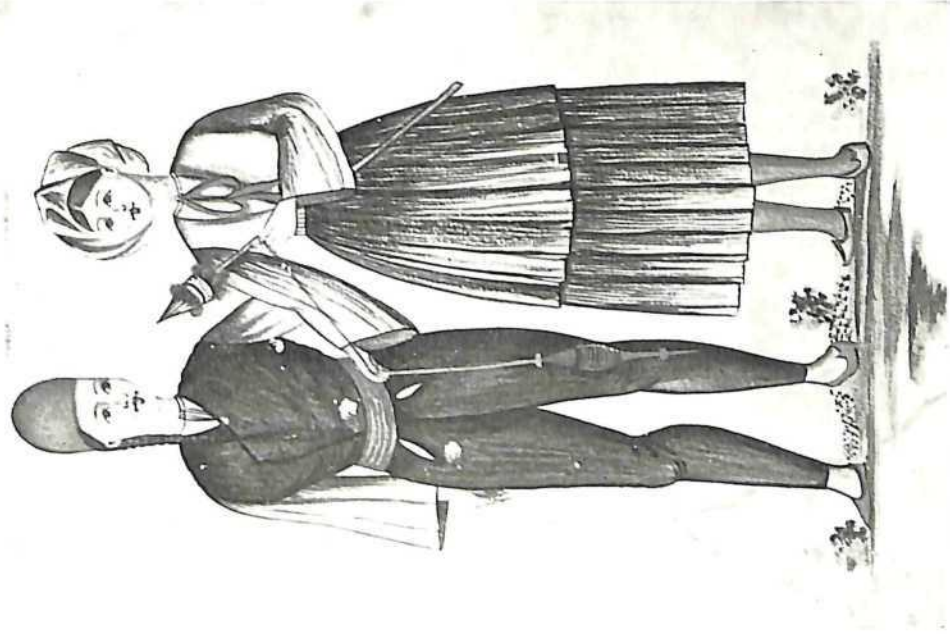
Slika 14. — F. Arrigoni: Otvorenje ceste preko Malog Halana na Ve'ebitu 4. X 1832. (kat. br. 85)

Vjekoslav Karas (1821—1858): Oproštaj serežana (1856)

Slika 16. — Kotorani (kat. br. 80)

Slika 15. — Seljaci iz okolice Šibenika
(kat. br. 79)

Slika 17. — Stanovnik Makarske
(kat. br. 91)

Slika 18. — Morlak iz okolice Začra
(kat. br. 86)

Slika 21. — Anđelija Braić, djevojka
iz Peroja (kat. br. 84)

Slika 22. — Serežanin (kat. br. 94)

Slika 19. — Stanovnik okolice Imet-
skog (kat. br. 89)

Slika 20. — Građanin iz Sinja
(kat. br. 90)

Slika 23. — Slavonac (kat. br. 97)

Slika 24. — Slavonka (kat. br. 98)

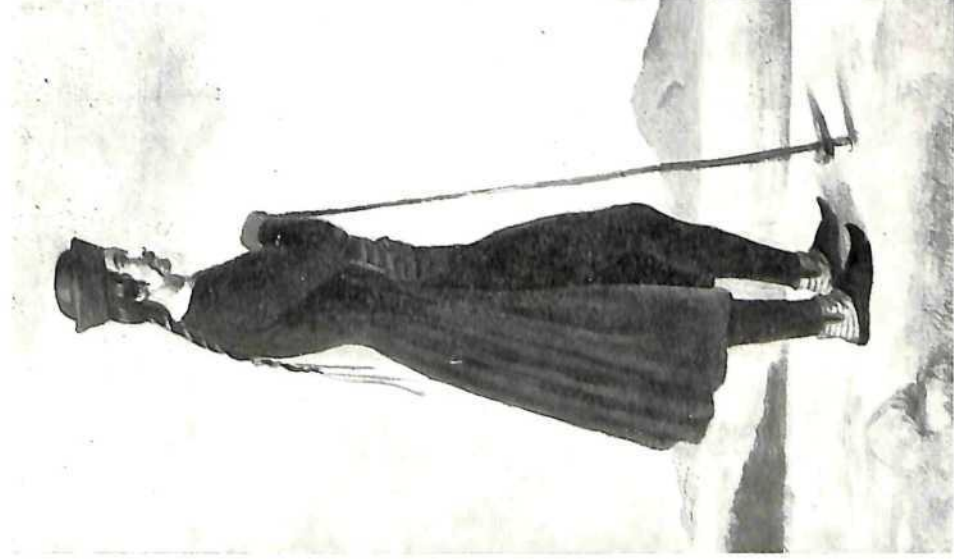
Slika 25. — Istranke (kat. br. 103)

Slika 26. — Vjekoslav Karas: Djed i unuk
(kat. br. 116)

Vjekoslav Karas (1821—1858): Slunjanka (1848 9)

Slika 28. — Vjekoslav Karas: Splećamin
(kat. br. 112)

Slika 27. — Vjekoslav Karas: Trgovac iz Sinja
(kat. br. 111)

Slika 30. — Vjekoslav Karas: Rimska pucanka
(kat. br. 106)

Slika 29. — Vjekoslav Karas: Djevojka iz Napu-
lja zalijeva cvijeće (kat. br. 107)

Nepoznati slikar: Cimer gostionice «Kod tri graničara» (oko 1860)

Slika 31. — Konavljanin (kat. br. 122)

Slika 32. — Djevojka iz Paga
(kat. br. 126)

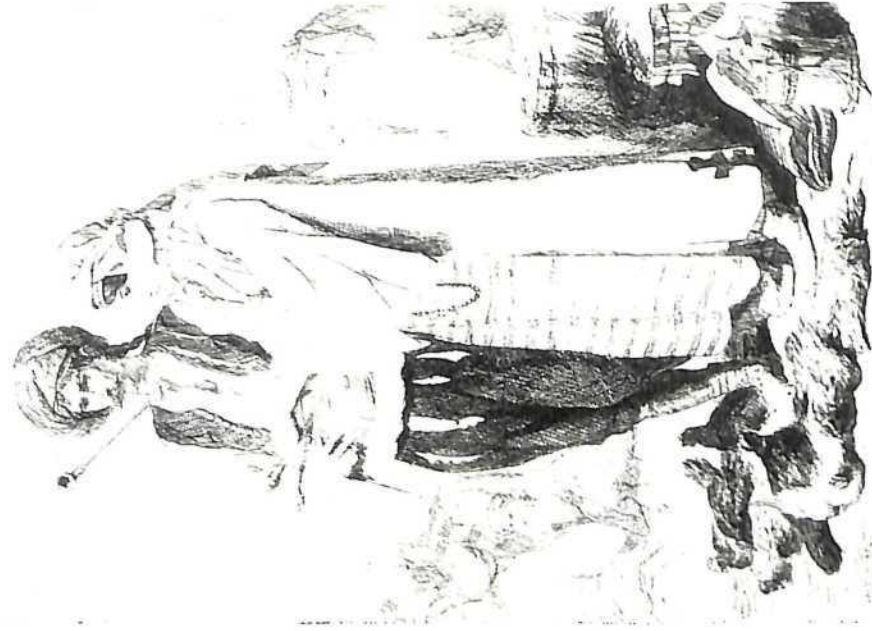
Slika 33. — Otočanka blizu Zadra
(kat. br. 131)

Slika 34. — Šibenčanin (kat. br. 129)

Slika 36. — Uspomena na raštel u Zavalju
(kat. br. 142)

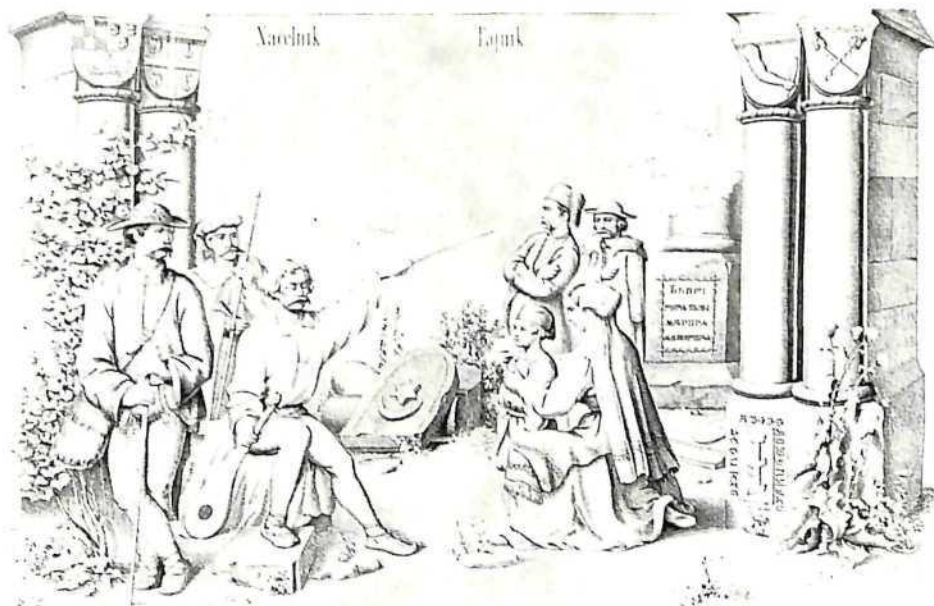
Slika 35. — Morlački seljaci iz okolice Splita
(kat. br. 143)

Slika 38. — Nošnje hrvatskih seljaka: djeca
(kat. br. 156)

Slika 37. — Nošnje hrvatskih seljaka: muškarac i žena (kat. br. 155)

Slika 39. — Povelja člana »Društva za povjesnicu i starine jugoslavenske« (kat. br. 159) detalj

Slika 40. — Crnogorci (kat. br. 160)

Ivan Zásche (1826—1863): Brinjanke (1855)

Slika 42. — Ferdo Quiquerez: Studija poprsja Hercegovca (kat. br. 219)

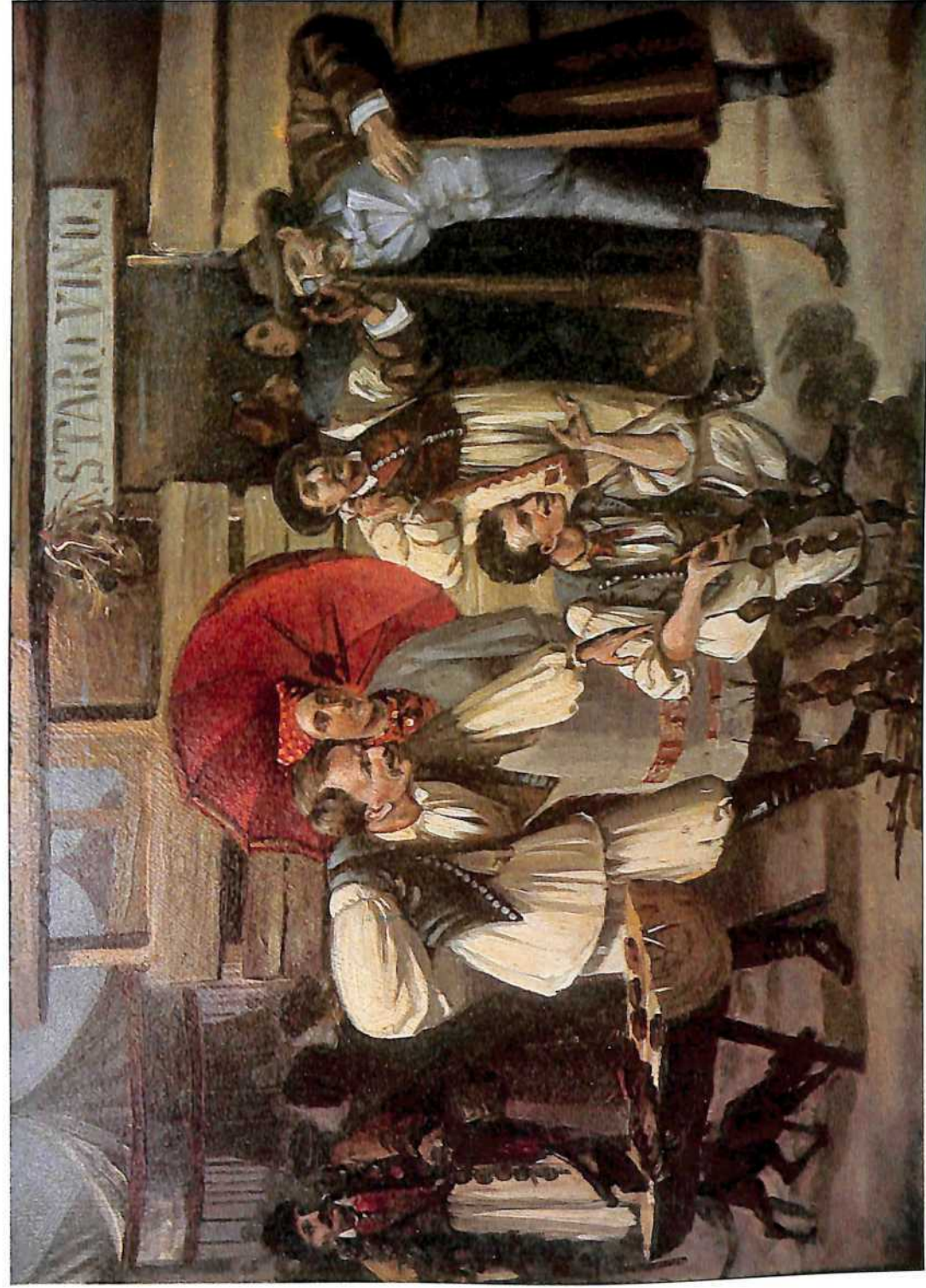
Slika 41. — Ferdo Quiquerez: Portretna studija Crnogorca (kat. br. 173)

Slika 44. — Ferdo Quiquerez: Crnogorci u klancu (kat. br. 217)

Slika 43. — Ferčo Quiquerez: Sv. Izidor (kat. br. 226)

Ferdo Quiquerez (1845—1893): Na sajmu — Pečenjari (oko 1880)

Slika 45. — Ferdo Quiquerez: Šokice iz gornjeg Srijema (kat. br. 221)

Slika 46. — Ferdo Quiquerez: Crtež kompozicije za lunetu br. VIII u Mariji Bistrici (kat. br. 247)

Slika 47. Žena iz Župe Dubrovačke
(kat. br. 270)

Slika 48. — Muškarac iz Župe Dubrovačke (kat. br. 269)

Slika 49. — Muškarac s Mljeta
(kat. br. 281)

Slika 50. — Žena s Mljeta
(kat. br. 282)

SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN

SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN

„SLOGA“ — export-import

Trgovačko poduzeće na veliko i malo

Nudi najveći izbor svih vrsta tapeta uvoznih i domaćih kao i ukrasne letvice za tapete

Najveći izbor posoblja — sagova, zavjesa, te toplih i plastičnih podova

Sve vrste podolita za oblaganje podova. Sve dimenzije poliestera (puhin pjenasta spužva).

SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN

SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN — SVE ZA STAN

Suveniri, ručni radovi u tekstilu, koži, drvetu i metalu, narodne nošnje i umjetnička keramika, modne vezene haljine itd.
Souvenirs, merletti decorativi, pelletterie popolari, intagli in legno etc.
Souvenirs, Folklorlederwaren, Holzschnitzerei, Spitzen und Unterlagen usw.

»DOMAĆA RADINOST«

Zagreb, Trg Republike br. 15

Modni artikli kožne i krznene konfekcije
Vestiti diversi di cuoio, velluto, pelliccia
Leder, Lammpeiz, Ziegenvelurleder ...

»DOMAĆA RADINOST«

Zagreb, Jurišićeva ul. 1

Čvorani sagovi, tkani čilimi, biljci
Tappeti persiani, tappeti tessuti a mano
Handgeknöpfe und handgewebte Teppiche

»DOMAĆA RADINOST«

Zagreb, Masarykova ul. 13

Posjetite naše dobro sortirane prodavaonice u
OPATIJI, RABCU, ROVINJU, POREČU,
VRSARU i PUNTI ZUB!